

260370

OSZK

Tolsztoj

—
Minden-
napra

OSZK

VIII

T O L S Z T O J

MINDENNAPRA

VIII

EUGEN HEINRICH SCHMITT ÉS SKARVAN
NÉMET KIADÁSÁBÓL FORDITOTTA

SALGÓ ERNŐ

Országos Széchenyi Könyvtár

AZ OROSZ KIADÁS ALAPJÁN ÁTNÉZTE

GELLÉRT HUGÓ

CHRISTENSEN ÉS TÁRSA
GUTENBERG KÖNYVKIADÓVÁLLALAT
B U D A P E S T

T O L S Z T O J

MINDENNAPRA

(КРУГЪ ЧТЕНИЯ)

VIII.

EUGEN HEINRICH SCHMITT ÉS SKARVAN
NÉMET KIADÁSÁBÓL FORDITOTTA

SALGÓ ERNŐ

AZ OROSZ KIADÁS ALAPJÁN ATNEZTE

GELLÉRT HUGÓ

CHRISTENSEN ÉS TÁRSA
GUTENBERG KÖNYVKIADÓ VÁLLALAT
BUDAPEST

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

R
2

260370

ORSZ. SZÉCHENYI-KÖNYVTÁR
N Növedéknapló
1954 év 526 SZ.

R
1965

November 28.

A halál nem semmisíti meg az életet, csak elválttatja.

★

Minden napnak elég a maga szüksége. Ne pazaroljátok el az életet kétségekben és aggodalmakban. Szenteljétek magatokat munkátoknak, abban a szilárd meggyőződésben, hogy a jelen óra kötelességeinek helyes teljesítése a legjobb előkészület az órákra vagy örökkévalóságokra, melyek majd utána következnek.

Elkövetkezendő állapotunk a mostanihoz viszonyítva mindig illúziónak fog feltűnni. Nem az élet hosszúsága, hanem mélysége a fontos. Nem az élet meghosszabíttása számít, hanem az, hogy a lélek föléje emelkedjen az időnek, amint hogy minden magasztos lelki cselekedet föléje is emeli; ha teljes életet élünk, nem bajlódunk az idővel.

Jézus nem magyarázgatta az örök életet, de befolyása föléje emelte az embereket az időnek és az örökkévalóságban érezték magukat. *Emerson.*

★

A házat, melyben az ember lakik, le lehet rombolni és meg lehet semmisíteni; de a hajlékot, melyet a szellem tiszta gondolatokból és jó cselekedetekből épít magának, még az örökkévalóság se rendíti meg és lakójának mi sem tehet kárt. *Lucy Mallory.*

Jövő életben nem lehet hinni; de lehet hinni, sőt nem csak hinni, hanem tudni is lehet, hogy a jelen élet elpusztíthatatlan.

A halhatatlanságban való hit nem elmélkedések eredménye, hanem az élet vezet el hozzá.

★

Nem bizonyítékok győznek meg a jövő élet szükségességéről, hanem meg leszel győzve, ha az életben kar karban haladsz egy emberrel és ez az ember hirtelen *a semmibe* tűnik és te megállsz e mélység előtt és beléje tekintesz.

★ ★ ★

A halhatatlanság tudata hozzá tartozik az emberi lélekhez. Csak a rossz, amit teszünk és abban a mértékben, amelyben tesszük, veszi el tőlünk halhatatlanságunk tudatát.

November 29.

A szavak tettek.

★

Sohase mondjátok, amit nem éreztek. Soha lelketek valamely hazugság el ne homályosítsa.

★

Ellenségeink hasznosabbá válhatnak számunkra, mint barátaink, mert a barátok gyakran megbocsátják gyöngeségeinket, míg ellenségeink legtöbbszörre hangsúlyozzák azokat és reájuk irányítják figyelmünket.

Ne vedd semmibe az ellenségét itéletét.

★

Még a legkényesebb hiuság is, ha jól érti magát, észre fogja venni, hogy önmagát meggyőzetni nem kisebb érdemet tételez föl, mint másokat meggyőzni és hogy amaz talán még inkább igazi becsületére válik az embernek, mert több lemondás és önbírálat kell hozzá, mint emehez.

Kant.

★

A bölcs ember nem szavai miatt hecsül meg valakit és nem vesz semmibe szavakat egyszerűen a miatt, mert jelentéktelen ember mondta azokat.

Kinai bölcs mondás.

★

Minden szónak minden egyes ember előtt csak az az értelme, amelyben azt a hallgató fel tudja fogni. A becsület értelmét becsstelen embernek vagy a szeretetet olyan valakinek, akitől idegen a szeretet, nem tudjátok megmagyarázni. Ha azon iparkodtak, hogy e szavak jelentését az ő felfogóképességük szintjére szállítsátok le, csakhamar oda juttok, hogy már nem találtok szavakat se a becsület, se a szeretet kifejezésére.

John Ruskin.

★

Szeretem a parasztokat; nem eléggé tanult emberek, hogy visszásan ítéljenek.

Montaigne.

★

Megrójják, aki hallgat; megrójják, aki sokat beszél; megrójják azt is, aki keveset beszél. Nincs ember, akit meg ne rónának.

Dhammapadam.

✱ ✱ ✱

Soha semmiféle cél se igazolhatja a hazugságot.

November 30.

A föld az összes emberek közös és egyforma öröksége és ezért nem lehet egyes személyek tulajdona.

★

Ha a földön születtem, hol van részem a földből? Ti urai e világnak, legyetek oly jók, mutassátok meg erdőrészemet, ahol fát vághatok; szántóföldemet, hol gabonámat elvethetem; udvaromat, ahol házikómat felépíthetem. De e világ urai így kiáltanak reám: mérselj csak hozzányulni az erdőhöz, a szántóföldhöz, vagy az udvarhoz — pórul fogsz járni; de eljöhetsz dolgozni a mi földeinken és mi majd adunk neked egy darabka kenyeret.

Emerson.

★

Eszem arra oktat, hogy a földet nem lehet eladni. A nagy szellem összes gyermekeinek adta azt, hogy belőle éljenek, hogy életfentartásuk végett megműveljék. Eladdig van joguk a földhöz. Semmit se lehet eladni, csak azt, amit el lehet vinni.

Black Hawk.

★

Ezért a földet soha el ne adjátok, mert enyém a föld és ti jövevények és vendégek vagytok nálam.

Mózes, 3. XXV. 23.

Szigoruan véve, a föld kettőé: a mindenható Istené és azoké az emberfiaké, kik megművelték vagy majd megművelik.

Carlyle.

★

Hallgass meg, igazságos szelleme a teremtésnek és dönts el, ki a tolvaj: az-e, ki elveszi tőlem a szabadságot, hogy használjam a földet, melyet születé-

semmel kaptam, vagy pedig én vagyok a tolvaj, ha a föld egy részét arra használom, hogy lakjam rajta és igazságban és békében táplálkozzam belőle?

Gerard Winstanley.

★

Az összes emberek kezdettől fogva és mindenféle jogi aktust megelőzően birtokában vannak a földnek, vagyis joguk van ott lenni, ahova a természet vagy a véletlen állította őket.

Kant után.

★

Adott talán Isten valakinek valamit, anélkül, hogy másnak is adta volna ugyanazt? A közös atya kizárt vajjon valakit gyermekei közül? Ti, kik kizárólagos jogot követeltek adományainak élvezésére, mutassátok fel a végrendeletet, mellyel a többi testvérnek elvonta az örökségét.

Lamennais.

★

A földnek, mint tulajdonnak a birtoklása egyike a legtermészetesebb bűnöknek. A bűn utálatossága csak azért nem feltűnő, mert e bűnt a mi világunkban jognak ismerik el.

Ahogy az imént diót szedtem az erdőben, a bokrok közül előlépett az erdőőr és kérdezte, mit csinálók itt? Diót szedek, — feleltem.

„Diót szedsz?“ — mondta. — „Szabad ezt tened?“

„Szabad“, — feleltem. — „Miért ne szedjek? El akarod talán venni a majomtól vagy a mókustól ezt a jogot?“

„Vedd tudomásul“, — mondta, — „hogy ez nem közös erdő, Portland hercegé.“

„Igen?“ — feleltem. — „Tiszteltetem a herceget. A természet róla épp oly keveset tud, mint rólam. Ezért a természet készletei tekintetében ez a szabály:

aki előbb jön, előbb szed, úgy hogy ha Portland herceg diót akar, hát csak siessen.“

Thomas Spence.

★ ★ ★

Az igazságtalanságot, mely az egyes ember földet illető tulajdonjogának elismerésében nyilvánul, ma már az emberek ugyanugy felismerik, mint ahogy a XIX. század közepén felismerték a rabszolgaság igazságtalanságát.

Havi olvasmány

Bondarev

Mily furcsának és tarthatatlannak tünt volna fel az első század közepetáji tulfinomodott, művelt rómaiaknak, ha valaki azt mondja nekik, hogy az ideoda vándorló zsidó homályos, zavaros, gyakran érthetetlen levelei, melyeket barátainak és tanítványainak írt, százszor, ezerszer, százezerszer több olvasóra, nagyobb elterjedésre fognak lelni és nagyobb befolyással lesznek az emberekre, mint az összes, ezektől a kifinomodott emberektől olvasott költemények, az akkori írók ódái, elégiái és választékos köszöntő levelei! — És mégis így történt.

Bizonyára ugyanily furcsának és ködösnek tünik fel az embereknek mostani állításom, hogy Bondarev írása, melynek naivitását leereszkedően mosolyogjuk meg értelmi emelkedettségünk magaslatáról, tul fogja élni az orosz irodalomtörténetben tárgyalt összes írásműveket és nagyobb hatást fog gyakorolni az emberekre, mint azok valamennyien együtt. Én azonban mégis meg vagyok győződve, hogy így lesz. És pedig meg vagyok győződve azért, mert töméntelen hamis és céltalan és ennélfogva felesleges ut van, de csak

egy, mely igaz, mely a célhoz vezet és amely ennél-fogva szükséges, azonképpen megszámlálhatatlan tö-meggel van hamis, haszontalan gondolat is, de az igaz és szükséges gondolat, vagy inkább gondolatmenet csak egy és ezt az egyedüli igaz és ma szüksé-ges gondolatmenetet Bondarev oly rendkívüli erővel, világossággal és meggyőződéssel fejt ki irásában, ahogyan még senki ki nem fejtette. Ezért mindaz, ami ma oly fontosnak és szükségesnek látszik, nyomtalanul el fog tűnni és feledésre fog jutni, de az, amit Bondarev mond és amire az embereket felszólítja, nem merül feledésbe, mert az embereket az élet maga mindjobban és jobban ahhoz vezeti, amit mond.

Mindenféle elvont tudományos és konkrét tudományszerű, valamint filozófiai, erkölcsi és gazdasági igazság felfedezése mindig akként történik, hogy az emberek egyre szűkülő körökben keringenek az igazságok körül, mind jobban és jobban közelednek hozzájuk és itt-ott, bár csak surolva, érintik az igazságot, mignem valamely merész, szabad és tehetséges ember rámutat az igazság velejére és odaállítja arra a magaslatra, honnan mindeneknek látható.

És Bondarev éppen ezt tette az erkölcsi-gazdasági igazsággal, mely korunkban fölfedezésre és megmagyarázásra várt.

Sokan mondták és mondják ugyanazt. A fizikai munkát egyesek nélkülözhetetlennek tartják az egészség, mások a szabályszerű gazdasági organizáció, ismét mások az emberi képességek normális és mindenoldalu kifejtése szempontjából, mások pedig az ember erkölcsi jóvoltának látják elengedhetlen feltételét benne. Így például Anglia és korunk egyik legnagyobb írója, Ruskin, kit a műveltek tömegei majdnem ugyanoly kevéssé méltányolnak, mint a mi Bondarev-ünket, bár korunk legműveltebb és legfinomabb embere, vagyis az ellenkező zónában van, mint Bondarev, — noshát, ez a Ruskin a következőket mondja: „Fizi-

kai lehetetlenség, hogy igazi vallásos tudás vagy tiszta erkölcsiség honoljon oly néposztályokban, melyek nem kezök munkájával keresik kenyerüket.“

Sokan keringenek ez igazság körül és adnak neki, mint Ruskin is, mindenféle fentartással kifejezést, de senki se teszi, amit Bondarev, aki is a mezei munkát az élet alapvető vallási törvényének ismeri el. És ezt nem azért teszi (amit szívesen hajlandók volnánk gondolni), mert műveletlen és buta paraszt, ki mindazt nem tudja, amit mi tudunk, hanem mert lángelmájü ember, aki tudja, hogy az igazság csak akkor igazság, ha nem megkurtítva, fentartásokkal és elkenődésekkel fejezik ki, hanem kiméletlenül kimondják.

Amiként az az igazság, hogy egy háromszög szögeinek összege egyenlő két derékszöggel, akként kifejezve, hogy egy háromszög szögeinek összege néha megközelítőleg annyi, mint két derékszög — minden értelem- és jelentőség nélkülivé válik, ugyanugy az az igazság is, hogy az embernek kezeivel *kell* dolgoznia, ha csak tanács, óhajtás formájában vagy oly módon jut kifejezésre, hogy ez többféle okból hasznos lehet és így tovább — elveszti egész értelmét és egész jelentőségét. Ez az igazság csak akkor kap értelmet és jelentőséget, ha változtathatatlan törvény formájában fejezik ki, melynek áthágása feltétlenül bajokhoz és szenvedésekhez vezet és amelyeknek betartását Isten és az ész követeli tőlünk, aminthogy Bondarev így is fejezte ki.

Bondarev nem követeli, hogy mindenkinek parasztsizmát kell huznia és az ekeszarvát kell megfognia, bár ha mondja is, hogy ez kívánatos volna és a kényelemben tespedő embereket megszabadítaná a tévelygésektől, melyek kinozzák őket (aminthogy csakugyan e követelés betüszierint való teljesítése is csak jót eredményezne), hanem azt mondja Bondarev, hogy a fizikai munkát, a közvetlen résztvevést azokban a munkálatokban, melyeknek gyümölcseit élvezi, mindenkinek első, legfőbb, kétségtelen, szent kötelességé-

nek kell tartania és az embereket ennek a kötelességnek a tudatában kell nevelni. És én nem tudom elképzelni, hogy becsületes és gondolkozó ember miként tudhatná ezt nem helyeselni. *Tolsztoj.*

A munka szeretete és az élősdiség

„Arcod verejtékével eszed kenyeredet, míg nem ismét földdé lészesz, amelyből vétettél.“

(Genesis, III. 19.)

Az összes szántóvetők nevében írok mindnyájatoknak, bármily sokan vagytok is, kik nem magatok termelitek kenyereteket.

Ti, felsőbb osztályok, ezer meg ezer könyvet irtatok. Nincs azokban nem az időhöz való, sőt ártalmas is? És mégis mind elfogadták, engedélyezték és közzé tették azokat.

Mi, alsóbb osztályok — minden időközön és örökkévalóságokon át — csak egyetlen egy, rövid, igaz mesét irtunk, hogy megoltalmazzuk magunkat és ti, amiként sokan mondják nekem, egyedül mert nincs benne ékesszólás és nincs szép formája, elvetitek azt. Ez a legnagyobb foku bántás volna irántunk, és azt gondolom, Isten iránt is.

Az én egész elbeszélésem csak két szóból áll, először is: Miért hogy nem termelitek az első parancs szerint magatok kenyereteket, és idegen munka gyümölcsét fogyasztjátok? Másodszer: Miért, hogy a mezei munkát és a földmivest se teológiai, se szociológiai, se egyéb írásaitok nem dicsérik és javallják, hanem a legnagyobb mértékben becsmérelik?

★

Az egész világot két csoportba osztom: az egyikbe akik tartoznak, azokat felmagasztalják és tisztelik, a

másiknak a tagjait lealacsonyítják és eltaszítják. Amazok pompás öltönyöket viselnek és méltóságosan ülnek az asztalnál, mely rakva van nyalánkságokkal, — ezek a gazdagok; a második csoporthoz tartozók durva zubbonyban járnak, a száraz kenyértől és a sulyos munkától elgyengültek és lealázottan és nyomoruságosan állnak az előbbieknél, — ezek a szegény földmivelők. Egészen úgy, ahogy az evangéliumi parabola mutatja.

★

Ádám, mikor megszegte a tilalmat, melyet Isten reá szabott, hogy ne egyék a tiltott fa gyümölcséből, nemcsak saját magát rabolta meg az üdvösségtől, de az elkövetkező nemzedékeket is ugyanabba a romlásba taszította. Ebből látható, hogy minden bűn legnagyobb bűnét követte el, nem pedig, hogy betűszerint egy almát evett meg.

★

Azután elrejtőzött a fák közé a kertben. Ki elől rejtőzött el? Akkor még nem voltak emberek. Tehát csakis — Isten elől.

Ebből látható, hogy felismerte bűnét és Istentől vajmi sulyos büntetést várt érte. Azonban minden várakozáson túl a következő ítéletet kapta Istentől: „Mert parancsomat megszegted, ez legyen a büntetésed: Arcod verejtékével egyed kenyeredet, mignem újra földdé leszel, amelyből vétettél.“

★

Ezután egész életén át nem fáradságosan a saját kezével dolgozott-e Ádám kenyéréért, teljesítve a rá rótt bűnhődést?

★

Ti azonban, felsőbb osztályok, kik az ő gyökeréből sarjadtatok, miért, hogy egész élteteken át tudni se akartok e bűnhődésről, holott pedig naponta többször is esztek? Igen, ha még elhagytok és mellőztek

volnátok, mint a magunkfajta ember! De nem, hiszen ti okosak és műveltek vagytok és mégis ily bünt cselekesztek Isten és az emberek előtt.

Évának Isten ezt mondta: „Megsokasítom a te fájdalmaidat, mikor teherben leszel; fájdalommal szülsz gyermeket.“

Nos hát, kérdelem tőletek, miért hogy az asszony bűnhődésében nincsenek titkos kibuvók és elcsavarások, hanem amiként Isten mondta, betűszerint így teljesül is?

Ami a nyomoruságos kunyhóban lakó asszonynak, ugyanaz a sorsa a királynénak is, ki a trónon ül és koronát hord a fején. „Fájdalommal szülsz gyermeket.“ Nincs köztük különbség a legkisebb se. Igenis, oly fájdalommal, hogy napokon át félholtan fekszenek és gyakran igazán meg is halnak.

Hiszen az előkelő asszony is mondhatná: „Nem érek rá szülni, fontos és mellőzhetetlen államügyekkel vagyok elfoglalva, a szüléssel több kárt teszek az államnak, mint amennyi hasznot.“ Meg aztán: „Méltó-e hozzám, hogy egysorban legyek a legutolsó paraszt-asszonnyal is? Azért hát pénzért fogadok egy másik asszonyt, hogy gyermeket szüljön nekem vagy pedig vásárolok kész gyermeket és az az enyém lesz, egészen úgy, mint akit én szülök.“ Hiszen így is okoskodhatna és így is tehetne. De hát nem. Isten rendelését nem lehet megváltoztatni.

Fogd a világ minden kincsét és add oda egy gyermekért, azért még sem lesz a tied, hanem amiként idegen volt, idegen marad is tőled. Kié a gyermek? Csak

az anyáé, aki szülte. Ugyanígy a férfi is: Lemondhat ugyan róla, hogy maga termelje kenyerét, pénzért vehet magának egy font kenyeret; de ez a kenyér, amiként idegen volt, idegen marad is tőle. De hát kié a kenyér? Csak azé, akinek munkájából való. Mert ahogy Isten az asszonynak megszabta, hogy se pénzzel, se kifogásokkal nem rázhatja le magáról a gyermekszülés kötelességét, ugyanúgy a férfinak saját kezeivel kell magának, feleségének és gyermekeinek kenyeret termelni és ez alól se pénzzel, se kifogásokkal nem vonhatja ki magát, legyen bár még oly tisztességben is.

Isten maga mondta az asszonynak: „Ne kenyeret termelj, hanem fájdalommal, gyermeket szülj.“ Miért dolgoznak hát asszonyaink? Ahelyett hogy, olvasó, tőled várnám a feleletet, magam mondom meg.

Ti, kik fáradságunk kenyerét eszitek, vagytok bizonyára vagy harminc milliónyian és ha mi a parancs szerint asszonyainkat távol tartanók a munkától, mi lenne a következmény? Az, hogy az egész világnak éhen kellene halnia. Így hát világos és kellőképpen nyilvánuló előttünk, hogy asszonyaink a ti részetek elvégzésére és érettetek, ti uracsok, a parancs ellenére dolgozni kénytelenek. Ti vagytok azok, kik fáradságuk gyümölcsét elfogyasztjátok.

Ha egy asszony testének gyümölcsét megöli, egész életén át bánatban emésztí magát, lelke mélyéből sóhajtozik és bocsánatot esdekel Istentől; öregkorára pedig bőjtöket és imádságokat szab magára, amivel Istentől bocsánatot remél kikönyörögni parancsának megszegéseért.

Vajjon te, olvasó, éreztél-e valaha is bűnbánatot, hogy egész életedben idegen munka kenyerét eszed? Kértél bocsánatot Istentől és az emberektől? Soha és

semmiképpen. Eszedbe se jut, vakmerően a pénzre biztad magadat, egész életeden át vigan élsz és azt hiszed, teljesen jogosan viseled magadat Isten előtt.

Ha Isten ez első parancsát, mely minden erény anyja és szülője és időleges és örök, földi és égi adományok kutfeje, ha e parancsot megtartanátok és tisztelnétek, micsoda serkentést adnátok ezzel a szántóvetőknek, hogy kenyeret termeljenek! Oly odaadással dolgoznának, hogy egy hold annyit teremne, mint ma öt.

Ha *mi* valamennyien el akarnánk fordulni a mezéi munkától, nektek jogotok van, hogy erőszakkal kényszerítetek bennünket rá; de hogy ti elfordultok tőle, joban mondva attól, ki azt megparancsolta, mint ahogy a tékozló fiu elfordul apjától; ki kényszeríthet benneteket?

Miért érjen bennünket ily lealázás?

Nem választhatott-e Isten más utat a kenyér előállítására, vagy pedig vezeklést rótt reánk vele bűneinkért, vagyis hogy mert az ember bűn nélkül nem lehet meg a világon és ugyanigy kenyér nélkül se élhet, nem mintegy akaratumk ellen is arra visz ezzel bennünket, hogy megszabaduljunk bűneinktől?

És ti e drága orvosszert lábball tiportátok, sirba tettétek, hogy senki, aki a földön él, meg ne találhassa; helyette felállítottátok a tételt, hogy az ember pusztán az egyedüli Istenben való hit folytán, a munka terhe nélkül is, üdvözülhet.

De hiszen az ördög is hiszi, hogy van Isten és aláveti magát neki.

És ha még a földmivelést legalább a kis erények közé soroltátok volna, de még ezt a tisztességet se ad-

tátok meg neki; ha már nem fejjé, legalább farokká tettétek volna, de még erre se méltattátok.

Ugyancsak sulyosan és minden kimélet nélkül laktok majd Istentől, hogy e parancsot oly sok évezreden át kiközösítettétek és élőből halottat csináltatok.

Minden vétkeknek és bűnnek, ami a világon van, úgy mint: lopásnak, gyilkolásnak, rablásnak, csalásnak, megvesztegetésnek és mindenféle uzsoráskodásnak az az oka, hogy e parancsot elfedezték az emberek elől

A gazdag azért követi el a bűnöket, hogy elkerülje az ellenszenves munkálkodást, a szegény pedig azért, hogy megmeneküljön tőle. Azonban próbáljátok csak meg e parancsot teljes erejében és méltóságában szegezni a világ szeme elé és hamarosan megszűnnek az összes visszaélések és az emberek megszabadulnak a nyomasztó inségtől és az elviselhetetlen nyomorúságtól.

Nem hiába nem követelt Isten kezdetben más erényt, mint a föld megművelését és nem parancsolta más bűnnek a kerülését, mint az ettől való megmenekülését.

Ebből kitetszik, hogy ez az erény az összes többi magában foglalja és hogy megfordítva, a lustaság és a henyélés minden bűnnek a gyökere. Ha jelenleg a földművesek között vannak gonoszak, az csak azért van, mert nem ismerik e törvényt. E mellett nem szabad szem elől téveszteni, hogy a másféle munkák végzése is erény, de csak a földművelés, vagyis amellet, hogy az ember saját kezemunkájának eszi a kenyerét.

A földművelés szent kötelessége mindenkinek és semmiféle kifogás se állhat meg ez ellen: minél magasabb polcon van valaki, annál inkább szolgáljon min-

taképpül a többinek ebben a munkában, ne pedig, hogy mindenféle kifogásokat keressen és kuckókba bujjon előle.

Mindebben a hittudományból vett bizonyítékokra támaszkodom, mert e munka végett semmi más helyről se kell bizonyítékokat merítenem. Meg aztán azért is, mert a mi osztályunkbeli emberek nagy bizalommal hisznek Istenben, a jövőendő életben és a szentírásban. Ha mindezt hallják, úgy fognak e munkához és következőképpen minden munkához igyekezni, mint ahogy az éhes kap a kenyéren, a szomszédhoz a vízen. Akkor azután a sötét éjszaka világos nappal, az eső — derült szép idő, a sár — szárazság, a fagy — meleg idő, a vihar és hófúvás — szélcsend és nyugalom, az esendő aggság — virágzó fiatalság és a betegség — teljes egészség lesz nekik.

Kenyeret nem szabad se eladni, se vásárolni, nem szabad kereskedni vele, meggazdagodni tőle, mert értéke kívül esik az emberi értékbecslés határain. Figyelmet érdemlő szélsőséges esetekben ingyen kell adni, így például kórházaknak, árvaházaknak, azoknak, kik börtönben szynylódnak, oly vidékeknek, hol rossz volt a termés, tüztől károsultaknak, özvegyeknek, árváknak és csonkáknak, betegeknek és hajléktalanoknak.

A földművest a természet szava és a fentebbi parancs nagy részvétre ösztönzi, ha kenyér adományozásáról van szó. De ha a természetes részvéthez még az e parancs mélységébe és titkába való belátás is társulna, akkor a fentebb mondottak mind beteljesülnének. Akkor az egyik ember nem kérné a másikat: „Adj egy darab kenyeret“, hanem azt kérné: „Fogadj el tőlem egy darab kenyeret“, csakhogy alig akadna

valaki, kinek kedve volna, hogy más keze munkájának egye a gyümölcsét.

★

Mily sok ezer métermázsa gabonát, mily rengeteg pénzüsszeget hajtanak be tőlünk évente adók, illetékek, vámok és mindenféle szolgáltatások formájában! Ezenkívül a földbirtokos és kereskedő uraknak és az összes gazdagoknak számlálhatatlan milliónyi pénzük van felhalmozva; a pénz azonban nem az égből hull alá, véres verejték teremti elő, megfelelően a parancsnak, *kezekkel*, nem pedig nyelvvel és tollal.

És most kérdezlek benneteket: „Kinek a kezei fáradoztak e pénzért?” Minden bizonnyal a mi kezeink. — És kinek a kezébe jut? Minden bizonnyal a tietekébe, a finom és fehér kezekbe, — a ti fényüztetek számára.

Szóval az egész világ a mi kezeinken nyugszik.

★

Ez reánk nézve a legnagyobb foku igazságtalanság, reátok nézve pedig lealacsonyítás.

Tudom, hogy te százszor okosabb és műveltebb vagy, mint én, éppen ezért veszed el tőlem a pénzemet és a kenyereimet. De ha okos vagy, irgalmat kellene érezned irántam, a gyenge iránt, amiként meg van írva: „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat”, hiszen én felebarát vagyok neked és te felebarát vagy nekem.

Miért vagyunk szegények és buták? Azért, mert a magunk kezével termelt kenyeret eszünk és titeket táplálunk. Honnan vegyük az időt a tanulásra és a művelődésre? Amiként elvettétek kenyerünket, ugyanúgy egyszersmind titkosan elloptátok vagy szemérmetlenül elraboltátok vagy alattomosan magatokhoz ragadtátok értelmünket is.

★

Evés előtt nem Istentől, hanem tőlünk, földművelőktől kellene áldást kérnetek. És hasonlóképpen evés után nem Istennek, hanem nekünk kellene köszönetet mondanotok. Ha Isten mannát hullatna az égből, amiként a pusztában az izraelitáknak hullatta azt, akkor igen, akkor Istennek kellene köszönetet mondanotok, de ha a mi kezeinkből kapjátok, nekünk köszönjétek meg, mert mi vagyunk, akik titeket, mint kis gyermekeket vagy nyomorékokat táplálunk.

Valóban csak bennünket terhelt meg Isten ezzel a súlyos parancscsal, nektek pedig azt parancsolta, hogy pénzzel védekezzetek ellene?

A gazdag így beszél: „Nálam a pénz dolgozik és az tart el engem.“

Holott hazudsz, — a pénz nem vétkezett Isten előtt, ezért nincs is reá parancs kimérve. És aztán a pénz nem ember, ezért nem is köteles dolgozni. Hogy mondhatod tehát: „Nálam a pénz dolgozik?“

Még azzal is szoktátok a munkát elhárítani magatoktól, hogy azt mondjátok, ugyis kevés a föld, hát még ha mindenki dolgozni akarna, honnan vegyüek. Annál könnyebben menne, ha nekiállnál a munkának, egy pillanat alatt minden fel volna szántva.

Ezt is helytálló elutasításnak, kifogásnak tartjátok, hogy ne végezzétek a paraszt munkáját: „Nekem már van foglalkozásom és nem téphetem darabokra magamat, hogy itt is, meg ott is mindent elvégezhessenek; ha még szántás-vetéssel is bajlódnám — nem is gondolhatnék egyéb munkára.“

Nos, kérdem tőled: nekem is a napi munkán kívül még sok más dolgom van és hogy tudok én, műveletlen paraszt, időt szakítani, hogy mindent megfontoljak és elvégezzek? És ha oly értelmes és eszes volnék, mint te, ezer tennivalót is elvégeznék. Mi az oka, hogy te, akinek ennyi esze van, egy dolgon kívül másra már gondolni se tudsz?

★

Azt is mondják: „Vannak emberek, kik huszszor annyit dolgoznak, mint a szántó-vető, — hogy lehet azokat élösködőknek nevezni?“ Erre azt felelem: *„Dolgozz az év 335 napján olyan módon, ahogy jónak látod, foglalkózz azzal, amivel tudsz, de minden évben különböző időben 30 napig mindenkinek mezei munkát kell végeznie.“*

★

Ha Isten büneidért ezt a bünhődést szabta volna rád: „Fogj egy száz métermázsás kölöncöt és cipeld“, — ezt felelhetnéd: „Nem tudom megtenni, mert nem adtál hozzávaló erőt“. Vagy: „Szállj a levegőben, mint a madár“. — „Nem adtál szárnyakat, ezért ezt se tehetem“ és így tovább.

Ez helytálló igazolás lenne.

De miért nem tudsz mezei munkát végezni? — Bizony csak ezért: „Ki vagyok én? Kezeim puhák és fehérek, a gabona pedig szurós.“

★

Azzal is védekezel még a mezei munka ellen, hogy mindenféle munka, bármi legyen is az, egyezik a parancscsal: „Arcod verejtékében egyed kenyeredet“.

Az egyik azt mondja közületek: „Ma irtam néhány sort, tehát arcom verejtékében eszem kenyereimet“.

A másik: „Adtam ma néhány parancsot az embereknek, hogy szorgalmasan dolgozzanak számomra, ezért hát arcom verejtékében eszem kenyereimet“.

Egy harmadik: „Ma pompás kocsiban kikocsiztam, én is arcom verejtékében eszem kenyeremet“.

A negyedik: „Ma rothadt árukat jók gyanánt, olcsó holmit drágán adtam el és megcsaltam tapaszt-kezeimmel dolgoztam és sokkal inkább, mint ti, arcom verejtékében eszem kenyeremet“.

A tolvaj is mondhatja: „Egész éjjel nem aludtam, kezeimmel dolgoztam és sokkal inkább, mint ti, arcom verejtékében eszem kenyeremet“.

Ha igazság szerint nem is, szép szavak és ravasz-ság szerint valamennyiöknek igazuk van, amiként Krylov mondja: „Az összes állatok, melyek erős kar-mokkal és fogakkal vannak ellátva, nyertesek voltak, sőt majdnem szenteknek tüntek fel és hangosan kikeltek a szelid ökör ellen, tigrisek és farkasok ordítottak és széttépték és a máglyára vetették“.

★

Nincs a világon utálatosabb pizok, mint az idegen munkából való kenyér. És viszont nincs üdvösebb szentség, mint a saját fáradalomból való kenyér. Ezt nem vélekedésként mondom, hanem megfelelően az isteni alaptörvényeknek, melyekkel a mi természetes törvényünk is egyezik.

★

Oh! könyörülj te előkelő, művelt osztály saját magadon. Ne engedd e művet a megsemmisülés prédájául. Őrizd meg, mint ahogy a legfontosabb állam-iratokat őrzöd. Lehet, hogy az elkövetkezendő nemzedékekben akad majd oly igaz ember, ki szavaimat teljes értelmükben fogja hirdetni. Nem bánom, ha én el is pusztulok, csak a földművelők milliói élvezzék a legfőbb örömet és fáradalmaik csökkenését.

★

Az egész világon hallható a panasz Isten ellen: „Ha Isten a végtelen irgalom, honnan ered a számtalan sanyargatás, melynek a szegény ki van téve?“

Ha Isten igazságos bíró, honnan ered az egyenlőtlenség az emberek között? Miért boldog a bűn, az erény pedig boldogtalan? Nos, vajjon a tükör az oka, ha ferde a szájunk? Isten bűne, hogy első parancsát, mely mindenek egyenlőségére vezet, elvetettük?

★

Allapítsátok meg törvényben, hogy senki se eheti más ember kenyérhaját, kivéve azokban az esetekben, mikor nyomós okok vannak reá és az összes emberek, ha nem is lesznek egyenlők, sokkal közelebb fognak állani egymáshoz, — mert a földművelés szárnyát szegi a kevélységnek.

Hiszen mi azért vagyunk szegények, mert ti gazdagok vagytok, ti pedig azért vagytok gazdagok, mert mi szegények vagyunk.

★

Még hagyján lenne, ha ez csak időleges igazságtalanság volna, de hát állandó. Amiként az elmúlt nemzedékek ittak e keserű pohárból, úgy isznak belőle a mostaniak és fognak inni az elkövetkezendők is. És mindez azért, mert anyánkat, vagyis a parancsot elevenen sirba fektették.

Egész életemben láttam ugyan, de csak homályosan, most azonban, miután a parancsot megvizsgáltam, világosan látom a következőket: az emberek az egész világon mindenfelé el vannak szórva a földeken és keményen kénytelenek dolgozni a kenyérért, még a kis gyermekek és a csecsemők is, akik még bele se kóstoltak, már szenvednek a kenyér miatt. Nem ezek-e az igazi méhek, akik a mezőkön ide-oda röpködnek és köpükbe gyűjtik a mézet? A felsőbb osztályok, nem azok-e a herék, kik csak zümmögnek és nem dolgoznak, egyhez azonban értenek: mások fáradságának elkölteni a gyümölcsét?

Vajmi sok tolvajt csipnek nyakon a világon, de ezek nem az igazi tolvajok, ezek csak gézenguzok.

Idenézzetek, akit én elcsiptem, az az igazi tolvaj! Megrabolta a templomot és az élő Istent, az első törvényt, mely a miénk, földművelőké volt, ellopta tőlünk: ujjal kell mutatni a tolvajra: *Aki nem maga termeli kenyerét, hanem idegen fáradság gyümölcsét fogyasztja, tolvaj az, — fogjátok meg és állítsátok a törvény elé!*

★

A méhek letörik a herék szárnyait, hogy ne falják fel az ő munkájuk gyümölcsét, a mézet. Nos, most reátok került a sor, ti herék, — mi is letörtük szárnyaitokat, hogy ne egyétek a mi munkánk kenyerét. Tudom jól, hogy ezután is enni fogjátok; de ez már nem ugyanolyan evés lesz: a kenyér lecsuszik torkotokon, de a lelkiismeret torkon ragad benneteket, — nem menekültök meg tőle.

Hiszen ha a kenyér is úgy volna, mint a többi igazságtalanul szerzett dolog, hogy oda lehet tenni, ahova az ember akarja — és nyugodtan ott marad. De nem, a kenyeret szájba kell venni. Érdemes ezen elgondolkozni.

★

Gyakran hallom, hogy az egész mindenséget egy vallásba akarják egyesíteni. Hogy e hir igazat mond-e, — nem tudom. Ha igazat mond, úgy ahelyett, hogy egyesítenék a világot, még egyszer annyi tanra fogják hasítani, mint amennyi ma van, úgyhogy ez a vállalkozás végeredményben nem haszonra, hanem kárra fog válni.

Az ilyesmi lehetséges lett volna az ó-korban, mikor a nép még vad volt, — mikor úgy lehetett vezetni, ahogy az ember akarta, — egy szálát se szakított volna el. De ma háromszoros kötéllel se lehet összetartani. Először is a szokások, azután meg büszkeség folytán az egyik ember nem hajlandó követni a másikat. De szilárdítsátok csak meg a hitet egyedül az első parancsban, minden más szabály hozzákeverése

nélkül és hamarosan az egész föld egybeolvad *egy* hitbe Isten iránt, mert a kenyér még a legkonokabbat is meghajlásra bírja, megpuhítja és az erény útjára viszi.

Az emberek ezreit irták meg a törvényeknek — úgyhogy se végők, se hosszuk és aztán azt mondják: az ember születésétől fogva bűnös. Isten maga bűneik oka, mert miért teremtette ily gyengének az embert?

Vaksággal vagy megverve, te tanult, művelt ember! Teljes figyelemmel nézel a Szentírásba és nem látod az ajtót, melyen át kiléphetnél és az Istentől reád bizott nyáját kivezethetnéd és a bűn nyomása alól megszabadíthatnád. nem látod az egyenes utat, mely az örök élethez vezet: vakságod emlékeztet a vaksággal megvert szodomabeliekre, „kik nem tudták megtalálni Lót ajtaját“.

Azok azonban tudtak vakságukról, míg te, ki vak vagy, azt hiszed, világosan látsz és mindent tudsz és nincs szükséged utbaigazítóra. Hasonlít a te vakságod Bileaméhoz is, ki a számaron ült. Az Ur angyala kivont karddal a kezében, odaállt az útjába. A számar, melyen Bileam ült, látta az angyalt, Bileam azonban nem. Én vagyok a számar, te pedig Bileam vagy, aki ifjukorom óta lovagolsz rajtam.

Az egész föld ezer vallástanra oszlik, de amiként *egy* Isten van, vallásnak is *egynek* kell lennie.

Az első parancs: „Arcod verejtékében egyed kenyeredet“, az összes vallástanokat egybe egyesítené és az emberek, ha csak egész erejét megismerhetnék jóságának, szívükre szorítanák azt. És egy évszázad alatt, sőt előbb is, az összes embereket Keletről és Nyugatról, Északról és Délről egy vallásba, egy egyházba, egy szeretetbe egyesítené.

DECEMBER

December 1.

A nő nemcsak anya, hanem feleség is és tagja a társadalomnak, ugyanugy leánya Istennek, mint ahogy a férfi fia Istennek.

★

Mondd meg nekem, te gyönyörű nőszemély, ha valaki megkérdezne, mit szeretnél inkább: tiszta, egészséges, szép testet, de szegényes öltözéket, vagy hogy eltorzult testtel és betegen aranyban és pompában kevélykedj, nem inkább tested jó formáját, semmint a ruhák gazdagságát választanád? És testedre nézve ezt óhajtod; lelked tekintetében azonban az ellenkezőjét? . . . Ha visszataszító, eltorzult és fekete a lelked, azt gondolod, hogy aranyos cifraságokkal még valami jóra? Nem volna ez a legnagyobb balgasága?
Johannes Chrysostomus.

★

Ha egy nő jósága határtalan, néha a gonoszsága is az.

A jó feleség becses adomány a férfinak, a gonosz — rosszindulatu daganat.
A Talmud.

★

A nőnek és a férfinak ugyanazok az erényei:

önmegtartóztatás, igazlelkűség, jóság. Azonban a nőnél ugyanazok az erények különös szépséget nyernek.

★

A gyermekek világrahozása a nő iskolája az önmegtagadásnak. Ha egy nő kifejlesztette magában az önmegtagadás képességét, ezt más életkörülmények között is könnyen megnyilvánulásra fogja juttatni.

★

Szelid és kevés beszéd a nő legszebb ékessége.

★

Járj egyet valamely nagy városban és nézd meg, mit árulnak a legjobb boltokban, milliókat ér és milliónyi munkás fáradságos, gyakran felörlő munkájának eredménye. Mind megannyi fényűzési tárgy, amiket nők használnak és pedig olyan tárgyak, melyek egész jól nélkülözhetőek. Csak látnák be a nők a rosszat, amit könnyelmű és szükségtelen pompájukkal okoznak.

★

Minél szebb valamely nő, annál őszintébbnek kellene lennie, mert őszinteségével elejét veheti a kárnak, melyet szépségével előidézhet. Lessing.

★

Nem a férfi választja a nőt, hanem a nő választja a férfit. Hogy a nő a legjobb apát válassza ki gyermekei számára, tudnia kell, mi jó és mi rossz. Azért a nőknek mindenekelőtt ezt kellene megtanulniok.

★

Az igazán tiszta leány, aki az anyai önmegtagadás egész erejét, mellyel fel van ruházva, Isten szolgálatának szenteli, amit az emberek iránt való szeretetben nyilvánít — a legpompásabb és a legboldogabb emberi lény.

★

A nő, ki férfihez akar hasonlítani, ugyanolyan szörnyüség, mint a nőies férfi.

★

Mi sem illik jobban a nőhöz, mint az önmegtagadás. És mi sem hat visszataszítóbban, mint az önzés.

★ ★ ★

A tökéletesség a férfinál is meg a nőnél is ugyanaz: tökéletesség a szeretetben. Ha a férfi gyakran felül is mulja a nőt a szeretet észszerűségében és állhatatosságában, a nő mindig felülmulja a férfit az önmegtagadásban, mely a szeretethez társul.

Heti olvasmány

A nők

(Kivonat egy levélből az „A nőknek“ című cikk megválaszolásá alkalmából.)

Mindenkinek, mind a férfinak, mind a nőnek, hivatása: szolgálni az embereknek. Ez általános alapelvvel, azt hiszem, mindenki egyetért, hacsak nem teljesen erkölcs nélkül való. Férfi és nő között különbség e hivatás betöltésében csak az eszközök tekintetében van, melyekkel a célt elérik, vagyis amelyekkel az embereknek szolgálnak.

A férfi az embereknek részint fizikai munkával szolgál, amennyiben megszerzi az életfenntartás eszközeit, részint értelmi munkával, amennyiben kikutatja a természet törvényeit és ezek legyőzésének módjait, részint pedig szociális munkával, amennyiben életformákat szervez, viszonylatokat létesít az emberek között. Az eszközök, hogy az embereknek szolgáljon, a férfínál igen sokfélék. Az emberiség egész tevékenysége, kivéve a szülést és a gyermek első ápolását, beletartozik e szolgálatba. A nő azonban, amellett, hogy a férfihoz hasonlóan minden eszközzel szolgálhat az embereknek, nélkülözhetetlenül reáavaló arra a szolgálatra, mely egyedül van kizárva a férfi szolgálatai közül.

Az emberiség szolgálata önmagától két részre tagolódik: az egyik a jólét előmozdítása a meglevő emberiségben, a másik — az emberiség fennmaradását illeti. Az elsőre kiváltképpen a férfiak hivatottak, mert a lehetőségtől, hogy a másoknak szolgáljanak, meg vannak fosztva. A másodikra kiváltképpen a nők hivatottak, mert kizárólagosan ők képesek reá. E különbséget nem lehet és nem szabad elfeledni és számitáson kívül hagyni, aminthogy bűnös (vagyis téves) dolog volna is így tenni. E különbségből erednek az egyik és a másik kötelesség-csoport kötelességei, melyeket nem emberek találtak ki, hanem a dolgok természete szabott meg. Ebből a különbségből származik a férfi és a nő erényének és vétkének felmérése is, az az értékelés, mely minden időben megvolt, megvan ma is és nem is fog megszűnni soha, amig csak az embereknek van és lesz eszük.

Mindig úgy volt és mindig úgy is lesz, hogy a férfi, ki életének legnagyobb részét a neki sajátos sokféle fizikai, értelmi és szociális munkában tölti el és hogy a nő, ki életének legnagyobb részét a szülés, szoptatás és gyermekápolás neki sajátos teendőivel tölti el, egyformán érzi, hogy ezzel azt teszi, amit tennie kell és e teendők teljesítésével egyformán kelt

tiszteletet és szeretetet másoknál, mert mindketten azt végzik, amit a természet kijelölt nekik.

A férfi hivatása többfelé ágazó és szélesebb, a nő hivatása egyoldalubb és szűkebb, de viszont mélyrehatóbb és ezért mindig úgy volt és mindig úgy lesz, hogy a férfi, kinek száz kötelessége van, ha egyhez vagy tizhez hűtlen is ezek közül, azért még nem rossz, nem kártékony ember, mert még mindig betölti hivatásának egy részét. A nő azonban, kinek kis számmal vannak kötelességei, mihelyt egyhez hűtlenné válik közülük, mélyebbre bukik, mint a férfi, ki száz kötelessége közül tizhez vált hűtlenné. Mindig ez volt és mindig ez is lesz az általános vélemény, mert a dolgok lényegének ez felel meg.

A férfi, hogy Isten akaratát betöltse, a fizikai munka, a gondolkodás és az erkölcsiség területén köteles Neki szolgálni: mindezekkel a munkákkal betöltheti rendeltetését. A nő kiváltképpen és majdnem kizárólag (mert kivüle senki se végezheti e ténykedést), a gyermekekért való tevékenységével szolgálhat Istennek. A férfi csak munkájának termékeivel, a nő csak gyermekeivel hivatott Istent szolgálni.

Ezért a *maga* gyermekeihez való szeretet, mely az asszonyban lakozik, a kizárólagos szeretet, mellyel szemben teljesen hasztalan észokokkal küzdeni, a nőnél, ki anya, mindig természetes és kell is, hogy természetes legyen. A gyermek iránt a gyermekévekben való e szeretet egyáltalában nem egoizmus, hanem a munkásnak a szeretete munkája tartama alatt a munka iránt, melyet végez. Vegyétek el tőle e szeretetet munkája tárgya iránt és lehetetlen lesz dolgoznia.

Ugyanigy van az anyával is. Az ember arra van teremtve, hogy különféle munkákkal szolgáljon az embereknek és amig e munkákat végzi, szereti azokat. A nő arra van teremtve, hogy gyermekei révén szolgáljon az embereknek és nem teheti, hogy ne szeresse gyermekeit, amikor azokat megszüli, táplálja, ápolja, neveli.

Közös hivatásuk — Istennek és az embereknek szolgálni — révén férfi és nő, szolgálatuk különbsége ellenére is, teljesen egyenlők. Az egyenlőség azon alapul, hogy az egyik szolgálat épp oly fontos, mint a másik, egyik a másik nélkül elgondolhatatlan, az egyik feltételezi a másikat és mind a nő, mind a férfi szolgálatához egyformán szükséges ismerni az igazságot, mert enélkül mind a férfi, mind a nő tevékenysége az emberiségnek nem hasznára, hanem kárára válik. A férfinak sokféle tevékenységet kell kifejeznie; de tevékenysége csak akkor hasznos és munkája — mind a fizikai, mind az értelmi, mind a szociális — csak akkor gyümölcsöző, ha az igazság és a többi ember jóvolta nevében teljesíti azt.

Ugyanigy van a nő hivatásával is: hogy gyermekeket szül, szoptat és ápol, az csak akkor lesz az emberiség hasznára, ha nem csupán egyszerűen a maga örömeire való gyermekeket, hanem az emberiség számára való jövődől szolgálkat nevel fel, ha e gyermekek nevelése az igazság nevében és az emberek javára történik, vagyis, ha úgy neveli gyermekeit, hogy a többi ember számára a legjobb munkások váljanak belőlük.

Miként van azonban a dolog azokkal, kiknek nincsenek gyermekeik, kik nem mentek férjhez, vagy akik özvegyek?

Nos, ezek helyesen fogják tenni, ha a sokféle férfiuj munkában vesznek részt.

Minden asszony, ki már megszűnt gyermeket hozni a világra, fog időt szakíthatni, amennyiben erői megengedik, hogy a férfinak segítségére legyen munkájában. A női segítség e munkánál nagyon értékes is; de egy fiatal nőt látni, ki kész, hogy szüljön és aki férfi-teendőket végez, mindig sajnálatos látvány lesz. Ilyen nőt látni egész olyan, mintha valami pompás termőföldet gyakorlótérnek használnak, vagy törmeléssel sétauttá töltenek fel. Sőt még sajnálatosabb: mert az a talaj csak gabonát teremhetne, a nő azon-

ban olyasmit, amit egyáltalában fel se lehet becsülni, ami mindennél értékesebb — embert. És egyedül csak ő képes erre.

Tolsztoj.

December 2

Hogy ne ölj, az nemcsak emberölésre vonatkozik, hanem mindannak az ölésére, ami él. És e parancs előbb is volt beírva az ember szívébe, semmint amikor a Sinai-hegyen megíratott.

★

Sok érv szól a hustalan táplálkozás ellen, melyet a husevés hivei meggyőzőnek tekintenek, de bármily meggyőzők is ez érvek, az ember nem állhatja meg, hogy egy juh vagy tyuk leölésénél oly részvétet és utálatot ne érezzen, melyet semmiféle ürüpecsenye vagy sültcsirke élvezetének és hasznának az árával se lehet megfizetni.

★

„Ha azonban juhokat és házinyulakat sajnálni kell, akkor a farkasokat és patkányokat is kell sajnálni“, — mondják a vegetárizmus ellenfelei. — „Nos, mi sajnáljuk és iparkodunk sajnálni azokat is“, — felelik a vegetáriusok — „és keressük az eszközöket, hogy a kárt, amelyet okoznak, elfordítsuk, anélkül, hogy az öléshez kellene folyamodni és vannak is ilyen eszközök. Ha pedig rovarokról beszéltek, azt hisszük, hogy bár nem érzünk közvetlen részvétet irántuk (Lichtenberg azt mondja, az állatok iránt való részvétünk azok nagyságával arányos), irántuk is lehet rokonszenvet érezni (mint Silvio Pallico érzett a pók iránt) és ellenök is lehet más módon eljárni, mintsem csak az öléssel.“

„De hát a növények is élnek és ti megsemmisítitek életüket“, — felelik erre a vegetárizmus ellen-

felei. Azonban éppen ez az érv deríti fel legjobban a vegetárizmus lényegét és megmutatja a módot, miként kell követeléseinek eleget tenni. Az ideális vegetárizmus a gyümölcsrel, vagyis az életet magában foglaló magvak burkával: almával, barackkal, dinnyével, tökkel, bogyókkal való táplálkozás. A higiénikusok ezt a táplálkozást mondják a legegészségesebbnek és ezzel a táplálkozással az ember nem semmisít meg életet. Jelentőséges emellett még az a körülmény, hogy a magvak burkának, a gyümölcsnek kellemes íze folytán az emberek, mikor gyümölcsöt szednek és azt megeszik, a magvakat széjjel-hordják és elterjesztik a földön.

Az emberek a felvilágosodás és a népesség növekedésének mértékében az emberevésről áttérnek az állatevésre, az állatevésről a magvakkal és gyökerekkel való táplálkozásra, erről pedig a legtermészetesebb, a gyümölcsrel való táplálkozásra.

Nagy földterületeknek a nagybirtokosoktól való birtokbavétele idézte elő, hogy a gyümölcs fényűzést jelent. Minél egyformábban van elosztva a föld, annál több gyümölcsöt termelnek.

A hussal való táplálkozás értelmetlensége, törvényellenessége, a vele járó erkölcsi és anyagi károsodás az utóbbi időben annyira világossá vált, hogy a husevést már nem megfontolás, hanem csak a régtől való szuggesztió, hagyomány, szokás tartja fenn. Ezért ma nem annyira a husevés nyilvánvaló értelmetlenségének bebizonyításán kell iparkodni, hanem inkább példával kell a szuggesztió lerombolásra törekedni.

December 3.

Az emberek legmegszokottabb és legkárosabb tévedése: azt gondolni, hogy valaki hátráltathatja őket szabadságukban és jólvoltukban.

Az ideál tenmagadban lakozik. Elérésének akadályai szintén benned vannak. A helyzet, melyben vagy, szolgáltatja az anyagot, melyből eszményedet meg kell valósítanod.

Carlyle.

Az ember könyörög, hogy az emberek vagy Isten segítsenek rajta; de senki mástól, hanem csak saját-magától kaphat segítséget, mert csak a saját helyes élete segíthet rajta. Ezt az életet azonban egyedül ő maga tudja megvalósítani.

Keresed a paradicsomot, szeretnél ott lenni, ahol nincs se szenvedés, se ellenségeskedés? — Szabadítsd meg szivedet, légy tiszta és homálytalan és már itt megtalálod a paradicsomot, mely után sóvárogsz.

Aki szabad az (érzéki) céloktól, annak a számára nincsenek láncok.

Sutta Nipata.

Az embernek mindig van menhelye minden baj ellen; e menhely a lelke.

Marcus Aurelius.

Mindaz, amit az emberek szerencsétlenségnek, bajnak tekintenek, onnan ered, hogy az ember a maga meghatározott személyiségét: az Ivánt, Pétert, Máriát, Natáliát, valóban létezőnek tekinti, holott a sze-

mély csak a korlátokat jelenti, melyek között az igazi, a valóságosan létező, az örök Összesség létezik. Olyanforma csalképzet ez, mint azok a képecskék, melyekben az alak a teret körülhatároló ágak összetevődéséből áll elő. Az ember megteheti, hogy vagy csak e korlátozott mivoltában, vagy pedig örök összességi mivoltában ismeri meg magát. Az előbbi esetben szolgál, tehetetlen és ki van téve mindenféle nyomoruságnak, az utóbbi esetben szabad, mindenható és nem ismer bajt.

★

Az ember boldogtalansága az ember nagyságából ered. Boldogtalannak érzi magát, mert él benne a végtelen, melyet minden igyekezete ellenére se tud a véges alá temetni.

★

Gondolna csak mivoltára az ember, mily semmisnek tünne fel előtte, ami bosszuságot okoz neki.

★ ★ ★

Mindenki két „én“-ben ismeri meg magát. Az egyik a szellemi, az isteni, a másik a testi, az emberi. Az előbbi örökkévaló és igaz; az utóbbi mulandó és csalékony.

December 4.

Nem véletlen, hogy meg van írva, az egész törvénynek foglalata: szeretni Istent és felebarátainkat. A felebarát szeretete speciális eset. A felebarát lehet, hogy jelen van, lehet, hogy nincs jelen; Isten mindig jelen van. Ezért az ember akár ha egymagában van is, a pusztában vagy börtönben, betöltheti a törvényt, ha Istent és kinyilvánításait, melyek neki hozzáférhetők, szereti, ha csak a Vele való mind növekvőbb érintkezés tudatában is.

★

Gondold meg, hogy minden emberben Isten szel-
leme lakozik, — ugyanaz, mely neked az életet adja.
Ezért ne csak szeresd, hanem tiszteld is minden ember
lelkét, mint valami szentséget.

A ló gyors vágatásával menti meg magát az ellen-
ségtől és szerencsétlen nem akkor, ha nem tud kuko-
rékolni, mint a kakas, hanem ha azt, ami neki adatott,
— a gyors futás képességét, elveszti.

A kutyának finom szimata van; ha azt, ami neki
adatott, a szimatot, elveszti, szerencsétlen, nem pedig,
ha nem tud repülni.

Ugyanigy az ember is nem akkor válik szeren-
csétlenné, ha medvén, oroszlánon vagy gonosz embe-
reken nem tud erőt venni, hanem ha azt, ami neki
adatott, — jóságát és megfontoló képességét, elvesziti.
Az ilyen ember igazán szerencsétlen és sajnálatra-
méltó.

Nem az sajnálatos, hogy az ember születik vagy
meghal, hogy pénzét, házát, mindenféle holmiját és
vagyonát elveszti; mindez nem az emberé. Sajnálatos
azonban, ha az ember tulajdonképpeni birtokát, —
emberi méltóságát, veszíti el. *Epiktetosz.*

*Ne tégy szegyenléteset, se az emberek láttára, se
amikor egyedül vagy. Első törvényed — az önbecsülés
legyen.*

Manapság felejtik az emberek, hogy mindenek-
előtt önmagukban kell az embert szentnek tartaniok.
Az embernek az a legfőbb képessége, hogy a szellemi
egyensúlyozottság állapotában öntudatát össze tudja
olvasztani a szellemi élet határtalan hatalmával,
amennyiben érintkezésbe lép az ismeret ősforrásával.

Csakhogy ahelyett, hogy e forrásból közvetlenül merítenének szellemi táplálékot, az emberek jobb szeretnek egymástól egy-egy kancsó állott vizet koldulni.

Emerson.

★

Még a legnyomorultabbnak is köztünk van valami adománya, mely, látszassék bár még oly jelentéktelennek, az ő sajátossága lévén, ha helyesen használják fel, az egész emberiség számára válhat adománnyá.

John Ruskin.

★ ★ ★

A mások iránt való kötelezettségeken kívül mindenkinek önmaga iránt is vannak kötelezettségei, mint Isten egyik fia iránt.

December 5

Minél tovább él az emberiség, annál inkább megszabadítja magát a babonától és annál egyszerűbbeknek tünnek fel előtte az élet törvényei.

★

A mi korunk a tulajdonképpeni kora a kritikának, melynek minden köteles alávetnie magát.

A vallás, szentsége révén és a törvényhozás, fensége révén, ki akarja vonni magát alóla.

Ezzel azonban jogos gyanút támaszt maga ellen és nem tarthat igényt legáltalánosabb tiszteletre, melyet az ész csak annak engedélyez, ami szabad és nyilvános megvizsgálását meg tudta állani.

Kant.

★

Képes a kereszténység Indiának irigylésreméltóbb sorsot biztosítani, mint amilyenben a multban része

volt? Adhat neki nagyobb értelmi és szellemi hatalmat, mint amilyenek birtokában van és időtlen idők óta birtokában volt? Vajjon a kereszténységnek emelkedettebb képzelete van a mindenütt jelenlevő, mindenható és mindentudó Istenségről, mint amilyen a brahman-tan követőiben él? Az olyan Isten fogalma, aki Ádámmal és Évával a kertben sétált és nem halotta, mit beszéltek, mert valamivel előbbre járt, aki égi várát megtámadástól féltette egy torony építője részéről és sült juhokat evett öreg emberekkel, mindenféle csekélység miatt dühbe jött és az embereket, kiket ő maga teremtett, mindegyre elátkozta hibáik miatt, — az ily Isten fogalma felette áll-e egy láthatatlan, mindentudó, mindenható lény képzetének, aki számtalan világon uralkodik és az egész mindenségben mindenütt érvényesíti akarátát? És a Krisztus istenvoltában, megtestesülésében, feltámadásában és megváltó áldozatában való hit? Nem istenkáromlás-e a legfőbb lényt beleelegyíteni a halandók ügyeibe? Lehetséges-e nagyobb vakság? Ha a hinduknak már kell megtestesülésben hinniök, miért ne higgyenek Krischna és Rama testetöltésében; miért nem volna szabad, hogy bennök, hanem hogy Krisztusban higgyenek? Azonban hát Isten, mint ahogy az emberiség igazán szent írásában meg van írva, nem jár testben, nem is született soha (János, 4. f.) és nem testesülhet meg. A feltámadásról szóló tanítás mese csupán: a sir sohasem adta ki halottait, ha igazán halottak voltak. Ami pedig a megváltást illeti, ez a tan az igazságosság legprimitívebb fogalmának is ellentmond.

Az igazán szellemi élet nem lehet emberektől kieszt vallás eredménye.

Lucy Mallory.

★

Vizsgálj meg mindent; add az észnek az első helyet.

Pythagoras.

★ ★ ★

Nem kell félni a rombolásoktól, melyeket az ész az emberektől származott hagyományokban véghezvisz. Az ész mit se rombolhat le anélkül, hogy igazsággal helyettesitse. Ilyen a természete.

December 6.

Kevesebbszer tévedünk azért, mert helytelenül gondolkodunk, mint inkább, mert kárhoztatni valóan élünk.

★

Tudatlanság soha sem okoz rosszat; kártékony csak a tévedés. Az emberek azonban nem azért tévednek, mert nem tudnak, hanem mert tudóknak vélik magukat.

Rousseau.

★

Minden tévedés mérget hord magában és ezért nincsenek ártalmatlan tévedések, annál kevésbé tisztetreméltó, szent tévedések.

Mi érnek vigasz- és csillapító-érvek, melyek felett állandóan ott lebeg a csalódás Damokles-kardja? Egyedül az igazság állja meg a sarat, nem inog, hü marad: egyedül ennek a vigasza szilárd, ez az elpusztíthatatlan gyémánt. — Valakit valamely tévedéstől megszabadítani, nem annyi, mint elvenni tőle valamit, hanem mint adni neki valamit, mert annak a megismerése, hogy valami hamis, már igazság. És semmiféle tévedés se ártalmatlan, hanem annak, aki magában hordja, mindenik előbb vagy utóbb bajt okoz.

Schopenhauer.

★

A világot eszméink segedelmével látjuk, nem olyannak látjuk, amilyen, hanem abban a világitásban, melyet eszméink adnak neki. A gyűlölet —

mintha fekete szemüveget tettünk volna fel — homályosnak és sötétnek tünteti fel. *Lucy Mallory.*

Nincsenek tévedések, melyeket nem lehet megcáfolni. A megbódult agyat a megismeréshez kell vezetni, fel kell világosítani; akkor azután a tévedés önmagától megszűnik. *Kant.*

Valakit tévedésektől megszabadítani annyi, mint adni neki, nem pedig elvenni tőle valamit. Annak a megismerése, hogy valami hamis, már igazságnak a megismerése. A tévedés mindig kárt okoz az embernek, mert előbb vagy utóbb megkárosítja azt, aki magában hordja.

Egyik rossz tulajdonsága az embernek, hogy szereti és becsüli magát, csak a saját javát keresi. Azonban jaj neki, ha csak magát szereti: nagy szeretne lenni és kicsinek látja magát; boldog akar lenni és nyomoruságban látja magát; tökéletes akar lenni és tökéletlenségekkel teltnék látja magát; az emberek szeretetére és becsülésére vágyik és azt látja, hogy fogyatkozásai csak utálatot és megvetést keltenek iránta az emberekben. Ha az ilyen ember látja, hogy vágyai nem teljesülnek, a legvétkesebb utra tér: gyűlölet támad benne az igazság iránt, mely nem kedvez neki; szeretné megsemmisíteni és mert ezt nem tudja megtenni, igyekszik, hogy amennyire lehetséges, a maga belsejében és mások szeme előtt elferdítse az igazságot és ily módon reményli hibáit mind mások, mind saját maga előtt eltitkolhatni. *Pascal.*

A harc a fizikai és a szellemi természet között minden embernél ugyanaz, azért esnek az emberek egy és ugyanabba a tévedésbe. Mihelyt azonban egy és

ugyanabban a tévedésben vannak, meg is erősödnek benne azon az alapon, hogy a körülöttük lévő többségnek is ez a véleménye, melyet is igazságnak tartanak.

★

Nehéz az életet újra kezdeni; azok, akik életüket folyton újra kezdik, harmóniátlanul élnek.

Seneca.

★ ★ ★

Az éhest jólakatni, a meztelent felruházni, a beteget meglátogatni, — mindez jó cselekedet, de valamennyinél összehasonlíthatatlanul jobb cselekedet a testvért a tévedéstől megszabadítani.

December 7.

Minden a világon körben forog és változik. Az ember is változik, csak nem látjuk az egész körpályát, melyen végighalad, mert e körforgásban mi magunk a kör egy pontján vagyunk.

★

Bizony, bizony mondom nektek, ha a buzaszem nem esik a földre és nem hal meg, egy szem marad az; ha azonban meghal, bő gyümölcsöt terem. Aki szereti életét elveszíti azt; aki gyűlöli életét e világon, annak az örök életre megmarad az.

János, XII. 24—25.

★

Az élet folyton változtatja külsejét. Csak a felvilágosulatlan, ki csupán a dolgok felszínét látja, vélheti, hogy az élet elpusztul, ha valamely formájában elmúlik. Mert egyik formájában csak azért mulik el, hogy

valamely másik formában újra előálljon. A báb elpusztul és pillangó alakjában jelenik meg újra, a gyermek eltűnik, de helyette előtűnik az ifju; az állati ember eltűnik és újból megjelenik szellemi emberképpen.

Lucy Mallory.

Nem támadtunk fel már egyszer? Bizonyára oly állapotból, melyben a jelenlegiről kevesebbet tudtunk, mint amennyit a jelenlegiben az elkövetkezendőről tudunk: Ahogy előző állapotunk a mostanihoz, úgy viszonylik mostani állapotunk az elkövetkezendőhöz.

Lichtenberg.

Csakugyan félnél az átalakulástól? Hiszen a világon mi sem történik átalakulás nélkül. Az össztermészetnek átalakulás a tulajdonképpeni lényege. Nem lehet vizet melegíteni anélkül, hogy közben a fával átalakulás ne menne végbe, a táplálkozás lehetetlen anélkül, hogy az ételek át ne alakuljanak. A világ egész élete nem más, mint átalakulás. Értsd meg tehát, hogy saját átalakulásod merőben ugyanilyen fajtáju, hogy szükséges folyamánya a dolgok természetének. Csak egyre kell ügyelni, hogy ne tegyünk semmit, ami ellenkezik az igazi emberi természettel, mindent akként cselekedjünk, ahogy és amikor annak megfelel.

Marcus Aurelius.

Minden a világon nő, virágzik és visszatér alapmivoltához. A visszatérés alapmivoltunkhoz, nyugalmat jelent, mely összhangzásban van a természettel. Ami összhangzásban van a természettel, az valami örökkévalót jelent, ezért a test elpusztulása nem foglal magában veszedelmet.

Lao-Tsze.

A halál átalakulása annak a formának, mellyel szellemünk össze van kapcsolva. Nem szabad a formát összetéveszteni azzal, ami össze van kapcsolva vele.

December 8.

Az igazi alázat — megismerése igazi nagyságunknak.

*Az alázat a fenék, a fedél és a kő,
Melyben az erény befoglaltatva nő.*

Angelus Silesius.

Legyünk alázatosak, anélkül, hogy fontolgtánánk, kik és mi vagyunk. Igyekezzünk megismerni e kiváló erény tulajdonságait, igyekezzünk szert tenni e nagy erényre. Természetünk tiltakozik az alázat ellen, szívünk lázadozik a megvetés, a lealacsonyítás gondolatára; gondosan takargatunk mindent, ami mások szemében lealacsonyíthat bennünket; még magunk előtt is rejtegetni igyekszünk azt; nem akarjuk magunkat olyanoknak látni, amilyenek a valóságban vagyunk. Tanuljuk meg legalább először is gyűlölni büszkeségünket, igyekezzünk legalább ettől a büntől megszabadulni és aztán harcoljunk meg vele.

Részlet „A keresztény vezérfonala a tökéletesség útján“ c. munkából.

A szelidség az alázat leánya: az alázatos szív szelid és annál szelidebb, minél alázatosabb. A szelidség oly erény, melyre minden órában szükségünk van. Mindenkinek vannak hibái; nem mindig függ tőlünk, hogy felebarátaink hibáit megjavítsuk, ezért türelem-

mel kell azokat elviselnünk. Hordozzátok egymás terhét és betöltitek az Üdvözítő törvényét.

Ugyanaz a forrás.

Igyekeztek a magatokhoz való szeretetet még a legkisebb dolgokban is legyőzni. Sohase higgyétek, hogy másokhoz viszonyítva jobbak, okosabbak vagytok, s hogy több jogotok van. A legerősebb mérgek kevéssé árthat a testnek, mint az efféle gondolat a léleknek.

Ugyanaz a forrás.

Nincs egyetlen jó tulajdonság se, — se az értelem, se a felvilágosodás, de még a jóság körében sem, mely az alázat hiányában semmissé, a legvisszataszítóbb tulajdonsággá ne változna. Nincs ellenszenvesebb, mint az olyan ember, ki értelmével, felvilágosultságával, vagy akár jóságával kérkedik. Az emberek szeretnék, ha szeretnék őket, tudják, hogy az alázat szeretetet ébreszt és még se tudnak alázatosak lenni. Honnan ered ez? Onnan, hogy alázatot egymagában nem lehet elsajátítani. Az alázat következménye az emberi vágyak átvitelének a világi szférából a szellemi szférába.

Mindenki, ki magát felmagasztalja, megaláztatik és aki magát megalázza, felmagasztaltatik.

Lukács, XIV. 11.

*Gyermekké ki nem vál, be sohasem jut,
Isten gyermekéhez szük kapun visz az ut.*

Angelus Silesius.

*Magad finomnak véled, de ha fent állnál,
Letekintve látnád, tartassz az állatnál.*

Angelus Silesius.

Igazán alázatos csak az lehet, ki nem tudja, hogy alázatos.

★ ★ ★

Alázathoz az ember a tulajdon testi „én“ állandó gyengülése és a szellemi „én“ felemelkedése folytán jut el, de e gyengülés és felemelkedés meg nem szűnik egész a halálig.

Heti olvasmány

A tizenkét apostol tanítása

ELŐSZÓ

Bryennios¹⁾ görög metropolita 1883-ban Konstantinápolyban öskeresztény vallásos iratok bizonyos régi gyűjteményében megtalált egy művet ezzel a címmel: „A tizenkét apostol tanítása“ vagy „Az Úr tanítása a tizenkét apostol útján a népeknek“.

E könyvnek, melyet némely egyházatya szentnek tartott, addig csak a címe volt ismeretes.

Ez irat magában foglalja a keresztény tan leglényegesebb tételeit, amennyiben más szavakkal és pár hozzátoldással és magyarázattal azokat az igazságokat és tanításokat közli, melyeket Máténál a hegyibeszéd és Lukácsnál a hatodik fejezet fejteget. Így például a tanításhoz, hogy aki kér, annak adjon az ember, hozzá van fűzve: „Boldog, aki ad a parancs szerint, mert szabad a büntetéstől; de jaj annak, aki elfogad, mert ha valaki elfogad, minthogy

¹ Phylotheos Bryennios nicomediai metropolita. (A fordító jegyzete.)

szükséget szenved, helyesen cselekszi; de aki nem szenved szükséget, felelni fog érte, hogy miért és mi végből fogadott el“.

Ugyanigy azt is mondja az irat, hogy az alamizna csak akkor alamizna, ha verejtékes kézből ered, vagyis ha az adományt az adakozó saját munkájával kereste meg.

Még világosabban juttatja ezt kifejezésre a negyedik fejezet. Azt mondja, a keresztény mit sem tekinthet tulajdonának és a gyűlölködőnek csak saját munkájával lehet segítségére.

Van ez iratban még egy nagyszerű és igen fontos tanítás, melyet az evangéliumokban nem találunk és amely arra vonatkozik, hogy a kereszténynek miként kell viselkednie az emberekkel, ezek szellemi állapota szerint. „Senki ellen se táplálj gyűlöletet“, — mondja az irat, — „egyeseket győzz meg, másokért imádkozzál, a többieket azonban jobban szeresd a saját lelkednél“.

A tanács, hogy ezeket meg kell győzni, szemmel láthatóan azokra vonatkozik, kik tudatlanságból, azért, mert elragadtatják magukat, tévednek és akiknek a meggyőzés segíthet, hogy a helyes utra térjenek. Imádkozni azokért kell, kiknél a meggyőzés és az intelmek süket fülekre találnak. Ez nyilvánvalóan azokra vonatkozik, kikről az evangéliumban meg van írva, hogy nem való gyöngyöket szórni olyanok elé, akik nem tudják megbecsülni azokat. Itt ugyanez a gondolat szelidebben és jóságosabban van kifejezve. E tanítás azt tanácsolja, hogy az ilyen emberektől nem kell elfordulni, hanem imádkozni kell értök, vagyis állandóan sóvárogni számukra az igazi üdvösséget és megjavulásuk esetében készen kell állani segítségükre sietni.

A saját léleknél is jobban szeretés nyilván azokra vonatkozik, kiket egy vallás egyesít.

Fontos és új a hatodik fejezetnek az a tanítása

is, miként kell felelni az emberek szokásos kifogására a tan ellen, melyet nem akarnak követni. „Ha ezt be kell tartani, akkor mindent be kell tartani“, — mondják e vonakodók. „Ha pedig az ember mindent be akar tartani, le kell mondania az életről, ami viszont nem lehet.“ Erre ez a felelet:

„Őrizkedj attól, ki le akar téríteni ez útról, mert nem Isten szerint tanít az, mert ha az Úr egész igáját bírod hordani, tökéletessé leszel, ha azonban nem tudod, tedd, ami tőled telik.“

Ezen és sok más új és csodálatos magyarázaton kívül a könyv pontos utasításokat foglal magában, hogy miként kell keresztelni. Azt mondja, a megkeresztelésnek ekként kell történnie: az egész fent idézett tant közölni kell a megkeresztelendővel (aki tehát felnőtt) és úgy kell megkeresztelni az Atya és a Fiu és a Szent Lélek nevében. Ugyanigy van szó az eucharistia-ról valamint a hálaadó imádságról is, melyet étkezésnél nagyobb gyülekezetek esetében mondanak, minden utalás nélkül valami sacramentum-ra.¹⁾

Az imádságról ugyanazt találjuk, amit az evangéliumokban, hogy annak a Miatyánk-ból kell állania.

Arra is van utasítás, hogy miként kell püspököket és diakonisszákat — a gyülekezet hivatalos képviselőiként — választani, minden célzás nélkül valami papi megszenteltségre.

Még sok más megállapítás is van a könyvben az

¹ E dolgozat eredetileg, amiként az az első kiadásból és a dolgozat befejezéséből is kiderül, főként az orosz parasztságnak és még inkább azoknak az orosz szektariusoknak volt szánva, kikkel Tolsztoj annyira rokonszenvezett, ami elegendően megokolja e helyek idézését. Egyébiránt nem gondoljuk, hogy a szerző valamiféle vallási szertartást szükségesnek és kívánatosnak tart a kereszténynek. *A német fordító megjegyzése.*

apostolokat és a prófétákat illetően, melyek semmiképen se egyeznek a mostani rendelkezésekkel.

És most hát előttünk van e könyv, melyről az összes tudósok elismerik, hogy az első század végéről vagy a második század elejéről származik, vagyis amely régibb keresztény emlék, mint Lukács evangéliuma és ugyanabból az időből való, mint János evangéliuma. E könyv azoknak az embereknek a szava, kik a kereszténység első idejében éltek, oly szózat, mely mindazt igazolja, megvilágosítja és megerősíti, amit a kereszténység erkölcsi életfelfogásáról tudunk és ami sokban, a leglényegesebben nem egyezik az (egyházi) kereszténység külső formájával. És mit látunk? Azt lehetne hinni, hogy egy ily emlékmű felfedezése a keresztény világot a legnagyobb izgalomba ejti. Azt lehetne gondolni, az összes keresztényeknek bele kell kapaszkodniok e műbe, hogy vizsgálják a tartalmát, igyekezzenek behatolni az értelmébe, fentálló tételeiket összevevessék vele és megfelelően kijavítsák azokat, ez iratot millió és millió lenyomatban terjesszék a nép között és a templomokban olvassassák.

Semmi ilyesmi se történt és nem is történik. Egy tucat tudós általános egyházi és történelmi szempontból megvizsgálta a művet, néhány pap, ki speciálisan a félremagyarázásban, kigondolt holmi szegényes fejtegetést, melyből kiderül, hogy a későbbi rendelkezések a helyesek, nem pedig azok, melyek ez iratban foglaltatnak és „Az Úr tanítása a tizenkét apostol útján“ vagyis a kereszténység első idejéből való szent emberek szavának hallhatása sokkal kisebb benyomást tett a keresztény társadalomra, mint ha valamely ásatásnál egy meztelen Vénusz-szobornak kerül elő valami töredéke.

Valamely szerencsétlen, utálatos örültnek és minden bűn hirdetőjének, egy Nietzsche-nek vagy

Verlaine-nek ha reátalálnak a hagyatékára, száz-
ezernyi példányban nyomatják ki és terjesztik el és
az összes névleg-keresztények sietnek, hogy legalább
egy kissé bemázolják magukat az Isten mapvilágára
került bűzös erkölcsi ganéjjal. Ha azonban Krisztus
szavai hangzanak fel, amelyeket állítólag vallunk,
igyekszünk azokat valamiféle módon minél hama-
rabb lerázni a nyakunkról, nehogy akadályozzanak
bennünket fontos dolgaink végzésében.

Erre szól ez: „Mert konok ennek a népnek a
szive és siketek a fülei és szemeiket lehunyták, hogy
szemeik ne lássanak, füleik ne halljanak, szivökkel
ne értsenek és vissza ne forduljanak, hogy meggyó-
gyítsam őket“. (Ep., VI, 9—10. Máté, XIII, 15.)

Azonban Istennek hála, még vannak emberek a
nép tömegében, kiknek fontos ez az első századból
való szózat és akik örömmel találják meg benne még
nagyobb tisztázását és megerősítését az igazságnak,
mely életüket megvilágítja és erőt ad nekik.

Tolsztoj.

Az Úr tanítása, melyet a tizenkét apostol hirdetett a népeknek

Két út van: az élet útja és a halál útja. És a kü-
lönbség a kettő között igen nagy. Az élet útja a kö-
vetkező:

Először is, szeresd Istent, aki megteremtett.

Másodszor, szeresd felebarátodat, mint tenma-
gadát és ezért ne tedd másnak, amit nem akarsz,
hogy más tegyen neked.

E két ige tanítása a következő:

1.

Az első parancs így szól: szeresd Istent, aki meg-
teremtett.

Áldjátok meg, kik megátkoznak benneteket, imádkozzatok ellenségeitekért, azokért, kik rátok rontanak és böjtöljete azokért, kik megsértenek benneteket, mert abban, hogy csak azokat szeressétek, kik titeket szeretnek, nincs sok jó. Ezt a pogányok is megteszik. Szeretik az övéiket és gyűlölik ellenségeiket, ezért vannak ellenségeik. Azonban szeressétek, akik gyűlölnék benneteket és nem lesznek ellenségeitek.

Órizkedj testi és világi vágyaktól.

Ha valaki arculüt a jobb képeden, nyutsd oda a másikat is és tökéletes leszel. És ha valaki kényszerít, menj vele egy mérföldet, kísérd el kettőre. És ha valaki elveszi a köpönyegedet, engedd át neki kabátodat is. Ha valaki elvette a tulajdonodat, ne követeld, mert azt nem szabad. És adj mindenkinek, aki kér tőled és ne követeld vissza, mert az Atya ezt akarja, mindenki bírja, amit Ő minden embernek adott. Boldog, aki ad a parancs szerint: helyesen cselekszik; de jaj annak, ki szükség nélkül fogad el; mert aki szükség nélkül fogad el, felelni fog, miért és mivégből fogadott el. Aki Mammon hálójába esett, gyötrelmeket fog szenvedni azért, amit tett és nem jön ki, míg az utolsóját is oda nem adta. Éppen erről van megírva: A te alamizsnád verejtékkel jöjjön a kezedből, amíg még nem tudod, kinek adsz.

2.

A tanítás második parancsa így szól: szeresd felebarátodat, mint tenmagadat, vagyis ne tedd másnak, amit nem akarsz, hogy neked tegyenek.

Ne ölj, ne paráználkodj, ne gyalázz meg gyermekeket, ne élj kicsapongó életet, ne lopj, ne varázsolj, ne keverj mérget, ne öld meg a méhmagzatot és az ujszülött gyermekeket; ne kívánd felebarátod jó-

szágát, ne esküdj, ne tégy hamis tanuságot, ne élj tisztátlan beszéddel, ne legyenek tisztátlan gondolataid, ne beszélj kétértelműen¹ és álnokul, mert az álnok beszéd halálos hurok. Beszéded ne legyen se hazug, se henyé, hanem mindig tartalmas. Ne légy kapzsi, se prédára vágyó, se képmutató, se mogorva, se kevély. Ne táplálj haragot felebarátod ellen, ne gyűlölj senkit, hanem egyeseket győzz meg, másokért imádkozzál és szeresd a többieket, jobban, mint tenlelkedet.

3.

Gyermekem! Kerülj minden rosszat és mindent, ami ahhoz hasonló. Ne gerjedj haragra, a harag gyilkossághoz vezet; ne dacolj, ne vitatkozz, ne jöjj indulatba, mert mindez gyilkossághoz vezet. Gyermekem! Kerüld az érzéki vágyakat, mert ezek kicsapongáshoz vezetnek; ne élj tisztátlan beszéddel és ne leskelődj az után, amit nem kell látnod; ez házasságtöréshez vezet. Gyermekem! Ne varázsolj, mert ez bálványimádáshoz vezet; ne jósolj és ne bűvészkedj, ne forralj összeesküvéseket és ne légy jelen ilyen dolgoknál, mert ez bálványimádás. Gyermekem! Ne légy csaló, mert a csalás a lopáshoz vezet; ne légy haszonleső és hirvagyó; ez is a lopáshoz vezet. Gyermekem! Ne légy elégedetlen, elégedetlenség ócsárláshoz vezet; ne légy öntelt és rágalmazó, mert ez ócsárláshoz vezet; légy szelid, mert a szelidek öröklük a földkereket; légy türelmes, résztvevő és nyájas és alázatos és jó és emlékezz mindig félelemmel e szavakra, melyeket hallottál. Ne magasztald fel magadat és ne engedj utat az elbizakodottságnak szivedbe. Szived ne csüggjön a magasan állókon és hatalmasokon, hanem hajoljon az igazakhoz és az alázatosokhoz. És mindent, ami téged ér, úgy fogadd, mint valami jót, tudván, hogy semmi sem történik Isten nélkül.

¹ V. ö. 5. f.

Gyermekem! Emlékezz éjjel-nappal arra, ki Isten szavaira oktattott és tiszteld őt, mint az Urat, mert az Úr jelen van ott, ahol tudomást kaptál Róla. Keresd mindig szent emberek társaságát és közlekedj velök, hogy szavaikban megnyugtatót találj lelkednek. Ne kívánj meghasonlást az emberek között; hanem békítsd ki az ellenségeskedőket. Az igazság szerint ítélj meg őket, nem tekintve a személyre és győzd meg őket a bűnökről. Ne légy kétértelmű és ne mondd: Így is lehet, úgy is lehet tenni. Ne nyujtsd ki a kezedet, ha arról van szó, hogy kapj valamit és ne szorítsd marokba, ha arról van szó, hogy adj. Add, amit kezeiddel szereztél, hogy szabaddá vásárolj magadat bűneidről. Ne sokat töprenkedj, ha adni akarsz és ha adtál, ne bánd meg, mert majd megtudod, mi jó cselekedeted legjobb dija. Ne fordulj el a gyűlölködőtől, hanem mindent, amid van, közösen birjad testvéredel és semmit se mondj tulajdonodnak, mert ha ami halhatatlan, közös mindnyájatoknak, annál inkább legyen közös minden mulandó. Meg ne szünj vezetni fiadat vagy leányodat és kezdettől fogva oktasd őket Isten félelmére. Ne parancsolj szolgának vagy szolgálóleánynak. Ugyanabban az Istenben hisznek, mint te és nehogy elkeseredésből megszünjenek félni az Istent, ki mindkettőtök felett áll. Mert nem a rang szabja meg a parancsolásra való hivatást, hanem azé e hivatás, kit a lélek kijelölt reá.

Gyűlölj minden képmutatást és mindent, ami Istennek nem tetsző. Az Úr parancsait soha és semmikép el ne hagyd, hanem őrizd meg, amit kaptál, a nélkül, hogy valamit hozzátennél vagy elvonnél. A hívők gyülekezetében bánd meg bűneidet és ne jusson eszedbe imádkozni, amíg haragot hordassz szivedben. Ez az élet utja.

A halál utja pedig ez: mindenekelőtt komor és tele van rémségekkel, gyilkosságokkal, házasságtöréssel, paráznasággal, kicsapongással, lopással, bálványimádással, varázslással, méregkeveréssel, rablással, csalással, képmutatással, kétértelműséggel,¹⁾ álnoksággal, kevélységgel, rosszakarattal, képzelgéssel, kapzsisággal, tisztátlan beszéddel, irigységgel, hamissággal, elbizakodottsággal, nagyravágyással, a jó üldözésével, az igazság gyűlöletével, a hazugság szeretetével, el nem ismerésével az igazságosság díjának, a jóhoz, az igaz bíraskodáshoz való hajlandóságtalansággal, gonddal és vesződéssel nem a jóért, hanem a rosszért, a szelidség és a türelem teljes hiányával, a semmiségek szeretetével, a világi jutalom után való kapkodással, részvétlenséggel a koldus iránt, a fáradtakon való nemsegítéssel, nem ismerésével annak, aki teremtette őket, gyermekgyilkossággal és gyermekek elcsábításával, Isten képének meggyalázásával, a szükölködők elutasításával, a szorongatottak elnyomásával, kiket halálra kineznek, — vigasztalói a gazdagoknak és igazságtalan bírái a szegényeknek, — bűnösök testestől-lelekestől és mindenben. Órizkedjete, gyermekeim, az ilyen emberektől!

Légy résen, nehogy valaki a tanítás ez utjáról tévuttra vezessen.

December 9.

Az ember rendeltetése: mindeneknek szolgálni, az összes embereknek, nem pedig egyeseknek szolgálni, másoknak rosszat tenni.

★

¹ A görög eredetiben *diplokardia* van, ami olyan gondolkodásmódot jelent, mely okosságból vagy kényelmességből ugyanugy alkalmazkodik a rosszhoz, mint a jóhoz.

Kereszténynek a hazaszeretetet akadály a felebaráti szeretetben. És amiként az ó-korban a család iránt való szeretetet fel kellett áldozni a haza iránt való szeretetnek, azonképen a keresztény világban a haza iránt való szeretetet fel kell áldozni a felebarát iránt való szeretetnek.

★

Ha az elvakultság már azoknál is természetellenes, kik nem igyekeznek megismerni életök értelmét, még sokkal borzasztóbb azok elvakultsága, kik hisznek Istenben és rut életet élnek. Majdnem az összes emberekben megvan vagy az egyik, vagy a másik elvakultság.

Pascal.

★

Ha az ember igazi természetét elvesztette, minden bármiféle természetlenség természetté válik nála; ugyanigy ha igazi jószágát elvesztette, — minden, ami csak tetszik, az ő jószágává válik.

★

A himpellér végső menedéke — a hazafiság.

Johnson.

★

A hazafiság nem erény: életünket feláldozni a nyers tömegért, mely az államot alkotja, — az nem lehet a kötelességünk.

Theodorus.

★

A hazafiság ma alkalmul szolgál minden társadalmi bajra és minden személyes gazságra. Arra biztatják az embert, hogy hazája üdvéért tegyen le mindenről, ami hazáját tiszteletreméltóvá teszi; a hazafiság kedvéért alá kell vetnie magát mindenféle gyalá-

zatos bánásmódnak, mely, mert a becsületes embereket demoralizálja, az államot romlásba viszi.

Beecher.

★

Az emberek sok rosszat cselekednek önzésből, még többet a család miatt, de a legszörnyőbb hitványságokat a hazaszeretet okából követik el. (Diplomatacsinyek, kémkedés, megszarolása a népnek és roppant gyilkosságok, háboruk.) És azok, akik elkövetik e vétkeket, még büszkélkednek velük.

★

Ma, amikor a népek általános érintkezésben vannak egymással, az ember saját népe iránt való kizárólagos szeretetét és a készenléletet hirdetni egy más nép megtámadására vagy valamely támadás elhárítására, — ugyanaz volna, mint korunkban békés emberek között az ember saját községe iránt való kizárólagos szeretetét hirdetni és e mellett minden községben katonaságot halmozni fel és erődítményeket építeni. A kizárólagos haza iránt való szeretet, mely valamikor ugyanegy ország embereit összekapcsolta, ma, amikor az emberek közlekedés, kereskedelem, ipar, tudomány, művészet, főként pedig az erkölcsi öntudat folytán vannak összefűzve, egyáltalában nem kapcsolja össze az embereket, hanem elválasztja őket egymástól.

★

A tulajdon haza iránt való szeretet, ugyanugy, mint a tulajdon család iránt való szeretet, természetes tulajdonság, de — épp úgy, mint a család iránt való szeretet, — bünné válhat, ha a határokat, melyeknél a felebaráti szeretetbe ütközik, túllépi. Az ily szeretet sohasem lehet erény.

★ ★ ★

A patriotizmus a mai embernek oly idegen, hogy csak szuggesztívó ébresztheti fel.

A kormányok, valamint azok, kiknek a patriotizmus előnyös, ekként járnak is el: szuggesztálják azoknak, kiknek nincs belőle előnyük. Az ily csalással szemben résen kell lenni.

December 10.

Egyik leggyakoribb és a legnagyobb sanyarúságokba vezető kísértés az a kísértés, melyet e szavakkal fejeznek ki: „Mindenki így tesz.“

*

Jaj a világnak kísértései miatt! A kísértések ugyan szükségesek, de jaj az embernek, aki a kísértést hozza! Ha kezed vagy lábad kísértésbe akar vinni, vágd le és hajtsd el! Jobb csonkán vagy sántán bemenni az életbe, mintsem ha két kézzel és két lábbal az örök tűzbe vetteted. És ha szemed kísértésbe akar vinni, tépd ki és hajtsd el! Jobb neked félszemmel bemenni az életbe, mintsem ha két szemmel a tüzpokolba vetteted.

Máté, XVIII, 7—9.

*

Ha valakinél valamely reá váró hasznos dologról van szó, nem mindig az-e a főakadály vagy főellenvetés: „Nem mondhatunk le a világban elfoglalt helyzetünkről?“

A legtöbb embernek, ki e kifogással él, nevezetesen, hogy pályáján, melyet az élet vagy a „gondviselés“ neki juttatott, megmaradjon, ez annyit jelent, hogy továbbra is megtartsa mind a fogatait, szolgálait, tágas házait, melyekre módja van. Én azonban azt vélem, hogy ha a gondviselés ilyen pályát juttatott

nekik, ami ugyancsak kétséges, egyszersmind azt is követeli tőlük, hogy lemondjanak e pályáról.

Lévi-nek az volt a hivatása, hogy adót hajtson be; Péternek, hogy halász legyen a galileai tengeren; Pálnak, hogy a főpap előcsarnokában legyen. És mind e pályákat el kellett hagyniok és el is hagyták azokat.

John Ruskin.

*

Ha az ember keze sértetlen, hozzáérinthesi a kigyóméreghez, — a sértetlen kéznek nem veszedelmes a méreg; a rossz csak annak ártalmatlan, ki maga se művel rosszat.

Buddhista bölcs mondás.

*

Senki se ölt uj posztóból foltot régi ruhára. Mert az öltés kiszakítja a ruhát és a szakadás csak még nagyobb lesz.

Uj bort se töltenek régi tömlőkbe, mert ha megteszik, a tömlők kiszakadnak, a bor elfolyik és a tömlőknek is végök. Uj bort uj tömlőkbe töltenek és mindenik megmarad.

Máté, IX, 16—17.

*

Az ember nagy veszedelemben forog, ha olyan bűnös kötelezettségekkel köti meg magát, hogy nehéz tőlük szabadulni. Szégyenli bűneit beismerni, kötelekeiből kiszabadítani magát pedig annyi, mint a világ véleményében tönkretenni magát. Aki a bűn első lépcsőfokán meg nem áll, a végső fokig fog jutni.

Baxter.

*

Ahol a dolgok különös tiszteletünkre méltóknak tünnek fel előttünk, leplezetlen formájukban kell azokat nézni, le kell hántani róluk mindazokat a szavakat, melyeket dicséretükre hangoztattak, mert a külső fény megtevesztheti az értelmet. Különösen akkor csa-

lódsz a legkeservesebben, mikor tökéletesen meg vagy győződve, hogy oly dolgokkal foglalkozol, melyek megérdemlik tiszteletedet. *Marcus Aurelius.*

★

Egy barátot megszállott a kísértés; kinozta a gondolat, hogy Isten miért enged helyet a rossznak a világon.

Ekkor álmot látott. Látta, ahogy Isten egyik angyala leszáll az égből, ragyogó koszorúval a kezében és körülnéz és keresi, kit koszorúzzon meg. A barát-nak fellángolt a szive és így szólt Isten angyalához: „Mivel lehet e ragyogó koszorút kiérdemelni? Kész vagyok mindent megtenni, hogy megkapjam.“

Az angyal így felelt: „Nézz ide.“ És megfordulva, ujjával észak felé mutatott. A barát odanézett és nagy fekete felhőt pillantott meg. A felhő beborította a fél égboltot és leért egész a földre. Most a felhő kétfelé vált és nagy sereg fekete aethiopiai vált láthatóvá, aki mind a barát ellen jött; mögöttük pedig állt egy oly nagy és rettenetes aethiopiai, hogy óriási lábát a földön vetette meg, szörnyü szemü és vörös száju bozontos feje pedig az eget érte.

„Harcolj velök, győzd le őket és megkoszorúzlak.“

A barátot félelem fogta el és így szólt: „Valamennyivel tudok és akarok harcolni, de az a nagy aethiopiai, ki lábával a földön áll és fejével az eget éri, túlhaladja az emberi erőket. Vele nem tudok birkózni.“

„Balga te!“ — mondta az angyal. — „Mind azok a kis aethiopiaiak, kikkel a nagy aethiopiaitól való félelmedben nem akarsz harcolni — az emberi szenvedélyek és azokat le lehet győzni. A nagy aethiopiai azonban a világ összes rosszasa, az, ami miatt Istent szemrehányással illeted és ettől nem kell félni, harcolni sem kell vele, — belül üres. Győzd le a szenvedélyeket és a rossz magamagától eltűnik a világból.“

Legenda.

Az álszemérem kedvelt fegyvere az ördögnek. Sőt még többet ér el vele, mint az álbüszkeséggel. Az álbüszkeséggel csak éleszti a rosszat, az álszeméremmel azonban megbénítja a jót. John Ruskin.

★ ★ ★

Nincs rossz a világon. A rossz a mi lelkünkben van és meg lehet semmisíteni.

December 11.

A munka minden fajtája között az, amely legtöbb örömmel szolgál, — a földművelőé.

*

Végül is valamennyi nép el fogja ismerni az igazságot, melyet azok, kik szellemi vezetőik voltak, már régóta felismertek, nevezetesen, hogy az emberiség legnagyobb erénye a maga tökéletlenségének belátása és az alávetés egy magasabb lény törvényeinek. „Földből vagy és földdé válsz“, — ez az első igazság, melyet felettünk való törvényként el kell ismernünk, a második pedig az, hogy a földet, melyből származunk, megműveljük, ami egyszersmind főkötelességünk is. E munkán és a tőle köztünk és az alsóbbrendű állatok között teremtett viszonylatokon alapulnak legfőbb képességeink és legfőbb boldogságunk kifejlődési feltételei. E munka nélkül nem lehet elgondolni az ember számára se békét, se értelmi, se művészeti fejlődést.

John Ruskin.

*

Aki a piacon vesz gabonát, azt az elárvult csecsemőhöz lehet hasonlítani: sok dajka táplálja, de azért a gyermek mégis éhséget szenved; aki azonban a

maga kenyerét élvezi, az ahhoz a gyermekhez hasonlít, ki az anya emlőjéből táplálkozik. *A Talmud.*

★

Az összes munkások és kézművesek majdan visszatérnek a földműveléshez, amiként ez a Szentírásban meg van írva.

„És mind az evezősök, a hajósszolgákkal és mesterekkel együtt hajóikból kiszállanak a földre.“ (Ezekiel, XXVII, 29.) *A Talmud.*

★

Bizony az a legjobb étel, mely magatok vagy gyermekeitek munkájából való. *Mohamed.*

★

„Arcod verejtékében egyed kenyeredet.“ Ez megváltoztathatatlan physikai törvény. Az asszony azt a törvényt kapta, hogy fájdalommal szüljön, a férfi -- hogy dolgozzon. Az asszony nem szabadithatja meg magát e törvény alól. *Ha valamely gyermeket, kit nem ő szült, gyermekének fogad, azért az mégis idegen gyermek marad és ő nélkülözni fogja az anyai örömöket.* Ugyanez áll a férfi munkájáról is. Ha oly kenyeret eszik, mely nem az ő munkájából való, hiján lesz a munka minden örömének. *Bondarev.*

★

Több tisztelet illeti, aki keze munkájából él, mint azt, aki Istenfélelmével kérkedik.

Szégyen az embernek, ha azt tanácsolják neki, hogy a munka szeretetében utánozza a hangyát; kétszeres szégyen, ha nem követi e tanácsot.

A Talmud.

★ ★ ★

A földművelés nem egyike az emberhez való foglalkozásoknak. Ez az egyetlen foglalkozás, mely az összes embereknek való és a legnagyobb függetlenséget és a legtöbb boldogságot nyújtja.

December 12.

A jóság mindenen győz, maga pedig legyőzhetetlen.

*

Mindennek ellent lehet állani, csak a jóságnak nem.
Rousseau.

*

Nem a rossznak a kárhoztatása, hanem a jónak a magasztalása az eszköz a harmoniának az egyéni életbe és a világ életébe való bevitelére. Rosszkedvű ember kárhoztatja a rosszat, ez azonban maga a legnagyobb rossz, úgyhogy a rossz kárhoztatása csak elősegíti annak növekedését, míg figyelembe nem vétele és az üdvösség gondozása a rossz megsemmisüléséhez vezet.

Lucy Mallory.

*

A ki szereti értelmét kötelessége törvényének kikutatására fordítani, közeledik az erkölcsstan teljesítéséhez.

Aki igyekszik kötelességét teljesíteni, közeledik az emberszerethez, vagyis a jóakarathoz az összes emberek iránt.

Aki pirul gyengesége miatt kötelességének teljesítésében, közel van ahhoz a lelki erőhöz, mely annak teljesítéséhez szükséges.

Kínai bölcs mondás.

Az erkölcsiség nem lehet független a vallástól, mert nemcsak folyománya a vallásnak, vagyis annak a viszonylatnak, mellyel az ember a mindenséghez kötve tudja magát, de már e viszonylatban foglaltatik.

*

Ha a jó tettnek valamiféle indító oka van, már nem jó; ha bér a következése, szintén nem jó. A jó kívül esik az okok és követkeзések láncolatán.

*

Amiként fáklya és tűzijáték sápadttá és dicstelenné válik a napfényben, azonképen a szellemet, sőt a lángelmét is, ugyszintén a szépséget is tulsugározza és elhalványítja a sziv jósága. *Schopenhauer.*

*

Határtalan jóindulat az igazi nagy emberek legnagyobb adománya és legnagyobb birtoka.

John Ruskin.

*

A leggyengébb növények a legkeményebb talajon, sziklahasadékokon át vájnak utat maguknak. Ugyanigy a jóság is. Mely ék, mely kalapács, mely faltörő vas mérheti össze magát egy jó, igaz ember erejével? Mi sem állhat ellent neki. *Thoreau.*

*

Ahol ember van, alkalom is van jó szolgálatot tenni neki. *Seneca.*

★ ★ ★

Rossz szóra jóval felelni, bántást szolgálattal viszonzni, ha az egyik arcféleden megütöttek, a másikat is odanyujtani — ez az egyetlen eszköz a gonoszság megfékezésére.

December 13.

A hit cselekedetekben nyilvánul.

*

Mi haszna van, testvéreim, ha valaki azt állítja, hogy hite van, cselekedeteket azonban nem tud felmutatni? Megmentheti-e őt a hit? Ha egy testvér vagy nővér ruházat és mindennapi kenyér nélkül szükölködne és valamelyitek azt mondaná nekik: „Menjetekek békességgel, melegedjetekek meg és lakjatekek jól!“, de nem adná nekik, amire a testnek szüksége van — mi haszna volna ennek? Így van a vallással is: halott az magában, ha nem mutathat fel cselekedeteket. Valaki azonban mondhatná: Neked van hited, nekem pedig cselekedeteim vannak. Mutasd meg nekem hitedet cselekedetek nélkül, én megmutatom neked cselekedeteimből a hitet! Hiszed, hogy egyetlen Isten van? Jól teszed; de ezt az ördögök is hiszik — és reszketnek. Ahogy a test lélek nélkül, úgy a vallás is halott cselekedetek nélkül. *Jakab levele, II, 14—19, 26.*

*

Aki azzal kezd, hogy a kereszténységet jobban megszereti, mint az igazságot, vajmi hamarosan templomát vagy szektáját jobban fogja szeretni, mint a kereszténységet és azzal végzi, hogy egyedül csak magát fogja szeretni.

Coleridge.

Isten tiszteletének elvégre nincs más módja, mint teljesíteni a kötelességeket és azok szerint a törvények szerint cselekedni, melyeket az ész diktált.

Lichtenberg.

*

Vallási gyakorlatok, melyeket emberi dicsőség vagy a szentség külső látszata végett végeznek, nem sokat érnek és a lélek alantasabb követelményeiből fakadnak. Vezeklés és önsanyargatás vagy mások sanyargatása hamis tanokból ered. Vezeklés a testért — az a szüziesség. Vezeklés a nyelvért — a mindig igaz és jóságos beszéd. Vezeklés a gondolatokért — az önuralom, a lélek megtisztítása, a hallgatagság és a jóra hajlás.

Mahôbhârata.

*

Ugy cselekedj nappal, hogy éjszaka nyugodt legyen az álmod, ifju korodban pedig úgy, hogy nyugodt legyen az öregséged.

Hindu mondás.

*

Kinek gyenge a hite, az másokban sem kelthet hitet.

Lao-Tsze.

*

Akinél a vallás másodsorban áll, az egészen hiányában van a vallásnak. Isten sok mindennel összefér az emberi szivben, csak eggyel nem, — azzal, hogy a második helyet foglalja el a szivben. Aki a második helyet juttatja neki, egyáltalában nem ad neki helyet.

John Ruskin.

*

Az ember életének egymagának nincs és nem is lehet értelme, ugyanugy, mint a gyári munkás számára se lehet értelme a munkájának, ha nem ismeri a gyár egész berendezését. Azonban az ember nem

állhatja meg annak a feltevése nélkül, hogy Az, aki-
nek számára az ő életének megvan az értelme, *van*.
Ez a hit. És ha az ember hisz benne, nem teheti, hogy
ne tegye, amit Az követel tőlünk, akinek számára éle-
tünknek meg van az értelme.

★ ★ ★

Ne higyjetek szavakban, se a magatokéban, se
másokéiban, csak tettekben higyjetek, mind a maga-
tokéiban, mind másokéiban.

December 14.

Az emberi lélek isteni eredetü.

★

Az ember lelke Isten fáklyája.

A Talmud.

★

A folyóbeli halak egy izben tanácskozást tartot-
tak és így szóltak: „Azt mondják, életünk a víztől
függ, mi azonban sohasem láttuk és nem is tudjuk,
mi az.“ Erre az egyik hal, amelyik okosabb volt, mint
a többi, ezt mondta: „Hallottuk, hogy lakik a tenger-
ben egy igen bölcs és tudós hal, amelyik mindent tud,
keressük fel és kérjük meg, mutassa meg nekünk a
vizet és magyarázza meg, hogy mi is az.“ Egy része
a halaknak tehát eluszott a tengerbe, arra a helyre,
ahol a bölcs hal lakott. Ez így felelt nekik: „Nem is-
meritek a vizet, mert benne és általa éltek.“

Igy az emberek is nem ismerik Istent, holott pe-
dig — Benne és Általa élnek. *Sufi.*

★

Annak, ki gondolatban az égbe emelkedik, mindig derültek a napok: a felhők felett mindig süt a nap.

*

Isten szelleme átkarolja, áthatja lelkeinket. Nem látjuk Őt, mert nagyon is közel van, nagyon is mélyen rejtőzik bennünk, semhogy tökéletlen ismeretünkben előtünhetne. Ily közel van hozzánk, nemcsak azért, hogy megismerjük, hanem, hogy hasson reánk, befolyást gyakoroljon reánk, isteni voltát közölje velünk. Ez Isten nagy atyai adománya. *Channing.*

*

Ha valamit kívánsz, ha valamitől tartasz, ez annyit jelent, hogy nem hiszel a szeretetnek abban az Istenében, ki benned lakozik. Ha hinnél benne, nem kívánhatnál semmit, mert annak az Istennek, ki benned lakozik, minden kívánsága mindig teljesül, tartani pedig azért nem tartanál semmitől, mert Istennek semmitől sincs tartania.

*

A lélek természete oly mélységes, hogy semmiféle magyarázat se hatolhat el hozzá, akármely uton akarják is kifürkészni. *Ephesusi Herakleitos.*

*

Ha erőinket a természet erőihez mérjük — játszere vagyunk a sorsnak. Ha azonban a helyett, hogy a teremtéssel azonosítanók magunkat, azt érezzük, hogy a Teremtő szelleme hat át bennünket, örvendő béke és megnyugvás költözik szivünkbe. *Emerson.*

★ ★ ★

Bármi érjen, nem lehetsz boldogtalan, ha felismered Istennel való egységedet.

December 15.

Az igazság nem Isten, de csak az igazság segítségével ismeri meg az ember az istenit.

*

Csak a tévedésnek van szüksége mesterséges támaszra. Az igazság önmagától is meg tud állani.

*

Az összes javak semmik az igazság javához képest; az összes gyönyörök semmik az igazság gyönyöréhez képest; az igazság öröme mérhetetlenül felülmul minden örömet. *Buddhista bölcs mondás.*

*

Az igazság a kezdete és a vége mindennek, ami van. Ha igazság nem volna, nem lenne semmi. Ezért nézik az igazságot olybá a bölcsek, mint a kincset.

Az igazság nemcsak önmagában van, de az teremtet is minden dolgot. Önmagában azért van, mert az igazság a szeretet; a dolgokat megteremtette, mert az igazság bölcsesség, természetes erény és a *tao*,¹ mely a külsőt a belsővel összeköti. Bár az emberek nem törődnek az igazsággal, jelentőségét soha el nem fogja veszíteni. *Confucius.*

*

A tévedés csak bizonyos ideig áll meg, az igazság azonban, bármily igénytelennek látszassék is, mindig teljesen megmarad annak, ami volt, száz millió akadémikuskodás, csselfogás, sophisma, ravaszkodás és mindenféle hazugság után.

* * *

¹ A khinai *tao* szó fordítása: ut az erényhez, az üdvhöz, az igazsághoz. Stanislas Julien a nemeselekvés, „le non-agir” értelemben veszi.

Mindig tanulnunk kell, hogy igazat cselekedjünk, igazat mondjunk, igazat gondoljunk. Aki ennek a tanulásába belekezdett, meg fogja látni, mily messze vagyunk az igazságtól.

Heti olvasmány

Garrison és kiáltványa

Garrison, egy a kereszténység világosságától megvilágosult férfi, ki gyakorlati céllal, a rabszolgaság ellen való harcolással kezdte, hamarosan átlátta, hogy a rabszolgaság oka nem pár millió négernek a déliktől való esetleges, időleges elnyomásában gyökerezik, hanem annak régtől átszármazott és általános, a keresztény tannal ellenkező elismerésében, hogy embereknek joguk van embertársaik felett erőszakot gyakorolni. E jog elismerésére az ürügyet a visszaélés szolgáltatta, melyet az emberek nyers erővel, vagyis megint csak visszaéléssel kiirthatni vagy csökkentetni véltek. Miután ezt megértette, Garrison nem a rabszolgák szenvedéseivel, a rabszolgatartók kegyetlenkedéseivel, az emberek polgári egyenlőségével érvelt a rabszolgaság ellen, hanem az örök keresztény törvényre támaszkodott, hogy nem szabad a rossznak erőszak igénybevételével állani ellent. *Non-resistance*. Garrison megértette, amit a rabszolgaság legghaladottabb ellenfelei se értettek meg, hogy a rabszolgaság ellen az egyetlen megdönthetetlen bizonyíték a tagadása annak, hogy valamely embernek bármiféle joga van egy másiknak a szabadságára és pedig akár milyen körülmények között is. Az abolitionisták azt igyekeztek bizonyítani, hogy a rabszolgaság illegális.

hátrányos, kegyetlen, hogy demoralizálja az embereket, stb., de a rabszolgaság hívei ugyanily indokoltan mutattak rá az időszerűtlenségre és a káros következményekre, melyek a felszabadításból származhatnak. Így egyik fél se győzhette meg a másikat. Garrison azonban, aki megértette, hogy a négerek rabszolgasága csak egy speciális esete az általános erőszak-tételnek, általános elvet állított fel, melynek lehetetlen volt ellentmondani, már mint azt az elvet, hogy senkinek semmi körülmények között nincs joga uralkodni vagyis embertársa ellen erőszakot alkalmazni. Garrison nem annyira a négerek szabadságjogához ragaszkodott, mint inkább azt tagadta, hogy bármely embernek vagy embercsoportnak joga van más embereket valamire erőszakkal reákönyösíteni. A rabszolgaság ellen való harchoz a világ össz-rosszával való harc elvét állította fel.

Az elv, melyet Garrison felállított megdönthetetlen volt; de érintette és lerontotta a fennálló rend egész alapzatát és ezért mindazok, kik a fennálló rend mellett elfoglalt pozícióikra súlyt vetettek, megremültek a proklamációtól és ez elvnek az életben való alkalmazásától és igyekeztek az elvet agyonhallgatni, megkerülni, remélve, hogy ennek az emberi élet minden jólétét, amiként nekik látszott, megsemmisítéssel fenyegető proklamációnak elfogadását és az erőszakkal szemben való ellent nem állás elvének alkalmazását mellőzvé: elérik céljaikat. És ez elutasításnak, hogy nem ismerték el az erőszak törvénytenségét, volt a következménye az a testvérháború, mely, miután a kérdést csak külsőleg döntötte el, a demoralizációval, mely minden háborúra következik, új, majdnem még nagyobb rosszat hozott az amerikai nép életébe. A kérdés lényege azonban eldöntetlen maradt és ugyanez a kérdés, habár új formában, áll most is az Egyesült-Államok népe előtt. Akkor az volt a kérdés, hogy miként kell a négereket megszabadítani a rabszolgatartók erőszakától; most az a

kérdés, miként kellene a négereket az összes fehérek erőszakától, a fehéreket pedig a feketék erőszakától megszabadítani?

És ennek az új formájában jelentkező kérdésnek megoldását bizonyára nem a négerek meglyncchelése és nem az amerikai politikusok némely ügyes és szabadelvű óvrendszabálya fogja meghozni, hanem csak annak az elvnek az alkalmazása az életben, amelyet Garrison egy félszázad előtt kinyilvánított.

Az emberek, akár tetszik nekik, akár nem, csak ennek az elvnek a révén szabadithatják meg magukat kölcsönös elrabszolgásodásuktól és elnyomásuktól. Akár akarják, akár nem, ez az elv az alapja minden már eddig is bekövetkezett és minden a jövőben bekövetkezendő igazi tökéletesedésnek az emberi életben. Az embereknek úgy tűnik fel, hogy az ellent nem állás elvének az emberi életben való teljes megvalósítása szükségképen egyszeribe tönkreteszi az élet oly drágán megvásárolt vagy oly sok fáradsággal létesített berendezését, de felejtik, hogy az ellent nem állás elve nem az erőszak, hanem — az egyetértés és a szeretet elve és ezért minden emberre kötelező lehet. Ezt az elvet csak önként lehet vállalni. És csak abban a mértékben, melyben az emberek elfogadják és az életben alkalmazzák, valósul meg az igazi haladás az ember életében.

Garrison volt az első, ki ez elvet az ember életberendezésének alapelve gyanánt hangoztatta és ez az ő nagy érdeme.

Ha azidőben nem is érte el a négerek békés felszabadítását Amerikában, de reámutatott az útra, mely az összes embereknek a nyers erőszak hatalmából való felszabadításához vezet.

Tolsztoj.

Garrison kiáltványa

Kinyilvánítása az alapelveknek, melyeket egy az emberek között való általános béke létesítése céljából alapított társaság tagjai elfogadtak

Boston, 1838.

Nem ismerhetünk el semmiféle emberi kormányzatot. Csak *egy* bírót és kormányzót ismerünk el az emberiség felett. Hazánknak tekintjük az egész világot, honfitársainknak — az egész emberiséget. Szülőországunkat ugyanúgy szeretjük, mint ahogy a többi országot is szeretjük. Polgártársaink érdekei és jogai nem drágábbak a szemünkben, mint az egész emberiségéi. Ezért nem ismerjük el, hogy a hazafiság érzelme igazolhatná a bosszuállást valamely bántalomért vagy károsításért, mellyel népünket illették.

Az egyházaktól hirdetett elv, hogy minden hatalom a földön Istentől való és jóváhagyatott és hogy az összes hatóságok az Egyesült-Államokban, Oroszországban, Törökországban egyeznek Isten akaratával, épp oly értelmetlen, mint amily Istenkáromló.

Ez az elv Teremtőnket pártos lénynek tünteti fel, aki a rosszat intézményesíti és fentartja. Senki se merészelheti állítani, hogy valamely ország hatóságai ellenségeikkel szemben Krisztus tanításának szellemében és az Ő példája szerint járnak el. Ezért e hatóságok ténykedései egyáltalában nem lehetnek kedvesek Istennek és ezért nem lehet, hogy e hatóságokat Isten létesítette, hanem meg kell döntenünk azokat, de nem erőszakkal, hanem az emberek szellemi újjászületése útján.

Kereszténytelennek és törvényellenesnek tartjuk nemcsak a háborukat, akár offensiv, akár defensiv háboruk azok, de a háborura való összes készülődéseket is: arzenálok, erődítmények, hadihajók építését. Kereszténytelennek és törvényelleneseknek tartjuk

az állandó hadseregek létét, a mindenféle katonai hatóságokat, a különböző emlékműveket, melyeket kivivott győzelmek és elesett ellenségek emlékére állítanak, a mindenféle harci trophaéákat, melyeket csatatereken zsákmányolnak, a katonai hőstettek tisztelőre rendezett ünnepélyeket, mindazokat a szerzeményeket, melyeket katonai erőszak eredményez; kereszténytelennek és törvényellenesnek tartjuk valamely kormány minden rendeletét is, melyben alattvalóitól hadiszolgálatot követel.

Ennélfogva magunkra nézve lehetetlennek tartjuk, nemcsak, hogy hadiszolgálatot végezzünk, de az oly hivatalok betöltését is, melyek köteleznek bennünket; hogy az embereket börtön- és halálfenyegetéssel kényszerítsük a jóra. Ezért önként kizárjuk magunkat az összes törvényhozó intézményekből és lemondunk minden politikáról, minden tisztségről és hivatalról.

Miután nem tartjuk magunkat feljogosítva állami állások elfoglalására, ugyanugy megengedhetetlennek tartjuk azt is, hogy másokat ily állásokra megválasszunk. Hasonlóképen megengedhetetlennek tartjuk emberekkel bíróságok elé menni, hogy őket annak, amit tőlünk elvettek, a visszaadására kényszerítsük. Azon a véleményen vagyunk, hogy annak, aki kabátunkat elvette, kötelesek vagyunk a köpönyeget is odaengedni, nem pedig, hogy erőszakosan bánjunk vele. (Máté, V, 40.)

Azt hisszük, hogy az Ó-Szövetség büntető törvényét: „Szemet szemért, fogat fogért“ Jézus Krisztus érvénytelenítette és hogy az Új-Szövetség szerint, mindazoknak, akik követik, az összes ellenségekkel szemben bosszuállás helyett megbocsátással kell élniök, még pedig minden esetben kivétel nélkül.

Azonban valakitől pénzt erőszakkal kicsikarni, őt börtönbe vetni, számüzni vagy halállal büntetni, nyilvánvalóan nem megbocsátása a bántalomnak, hanem bosszu.

Az emberi történelem tele van bizonyítékokkal, hogy a physikai erőszak nem mozditja elő az erkölcsi feléledést és az ember bűnös hazlamait csak a szeretet segítségével lehet elfojtani, a rosszat csak a jóval lehet megsemmisíteni, a rossz ellen való védekezésben nem a karok erejére kell építeni, az igazi biztonság az ember számára a jóságban, béketüresben és könyörületességben van, csak a szelidek öröklük a földkerekséget és akik karddal harcolnak, kardtól vesznek el.

Mind azért, hogy az emberek életét, tulajdonát, szabadságát, társadalmi nyugalmaát és magán jólétét jobban biztosítsuk, mind pedig, hogy teljesítsük annak az akaratát, ki király minden királyok, úr az összes uralkodók felett, teljes lélekkel elfogadjuk az alapvető tant: ellent nem állani a rossznak a rossz segítségével. Szilárdan hiszünk benne, hogy ez a tan, mely minden lehetséges esetnek megfelel és Isten akaratát juttatja kifejezésre, végül is véglegesen győz az összes gonosz hatalmak felett.

Mi nem forradalmat hirdetünk. A forradalmi tan szelleme a bosszu, az erőszak és a gyilkosság szelleme. Nem féli Istent és nincs megbecsüléssel az emberi személy iránt. Mi azonban Krisztus szellemétől akarunk eltöltve lenni. Miután föelvünknek a rosszal szemben való ellent nem állást valljuk, nem szervezhetünk összeesküvéseket, felkeléseket, erőszakosságokat. Alávetjük magunkat az összes törvényes rendszabályoknak és a kormány összes követeléseinek, kivéve azokat, melyek ellenkeznek az evangélium követeléseivel. Ellenállásunk arra korlátozódik, hogy engedelmesen alávetjük magunkat a büntetéseknek, melyeket engedetlenségünk miatt reánk mérnek. Bár feltett szándékunk, hogy ellenállás nélkül viseljük el az összes ellenünk intézett támadásokat, a magunk részéről mégis szüntelenül küzdeni akarunk a világbeli rossz ellen, tekintet nélkül, hogy magas vagy ala-

csony állásokban, politikai, közigazgatási vagy vallási sphaerában találkozunk-e vele, amennyiben minden elérhető eszközzel megvalósítani igyekszünk, hogy e világ országai Isten és Jézus Krisztus egy országába olvadjanak össze. Feltétlen igazságnak tartjuk, hogy mindazt, ami az evangéliummal és annak szellemével ellenkezik és ezért a megsemmisülés alá esik, nyomban meg kell semmisíteni. Ha tehát hiszünk a próféciában, hogy eljön az idő, mikor a kardokból ekét és a dárdákból sarlót fognak kovácsolni, úgy rögtön, késedelem nélkül, a nélkül, hogy majdani időkre halogatnánk, erőink mértéke szerint hozzá kell fognunk a dologhoz.

Feladatunk folytán bántalmakat, sérelmeket, szenvedéseket, sőt halált vonhatunk magunkra. Vihar kél majd ellenünk. Kevélység és képmutatás, hiúság és kegyetlenség, hatalmon levők és hatóságok — mindez egyesülhet, hogy megsemmisítsenek bennünket. Így jártak el a Messiással is, kit amennyire erőnktől telik, utánozni igyekszünk. De semmi rettet se fog bennünket megfélemlíteni. Bizalmunkat nem az emberekbe, hanem a mindenható Istenbe vetjük. Minthogy az emberi védelemről lemondunk, mi tarthat egyenesen bennünket, ha nem a hit, mely legyőzi a világot? Nem fogunk csodálkozni a megpróbáltatásokon, melyeknek kitesszük magunkat, de örvendeni fogunk, ha az a tisztesség ér bennünket, hogy részt nyerünk Krisztus szenvedéseiből.

Ezzel átadjuk lelkünket Istennek, mert hisszük, hogy, amiként irva van, aki házat, fivéreket, és nővéreket vagy atyát, vagy anyát, vagy feleséget, vagy gyermekeket, vagy szántóföldet odahagy Krisztusért, százszorosan visszkap mindent és örökli az örök életet.

Állhatatosan megmaradva az e kinyilvánításban kefejezett alapelvek biztos győzelmének szilárd hitében, irjuk ide neveinket és reményünket az emberek

eszére és lelkiismeretére, mindenek felett azonban Istennek a hatalmára alapítjuk, melyre ime, reábizuk magunkat.

December 16.

Csak a szeretet megnövelése az emberek között változtathatja meg a fennálló társadalmi berendezkedést.

★

A lények kölcsönösen megsemmisítik egymást, de ugyanakkor kölcsönösen szeretik és segítik is egymást. Az életet semmikép se a megsemmisítés szenvedélye tartja fenn, hanem a kölcsönösség érzelme, melynek szivünk nyelvén szeretet a neve.

Amennyire a világ életének fejlődését meg tudom látni, csak a kölcsönös segítség ez elvének nyilvánulását látom benne. Az egész történelem nem más, mint az összes lények kölcsönös harmoniája ez egyedüli elvének egyre világosabb kitárulása a haladásban.

★

Szeretet — veszedelmes szó. A család iránt való szeretet nevében gonosz cselekedeteket követnek el, a haza iránt való szeretet nevében még rosszabakat, az emberiség iránt való szeretet nevében pedig olyanokat, amelyek a legrettenetesebbek. Hogy az emberi életnek a szeretet adja meg az értelmet, az rég ismeretes, de mi a szeretet? Az emberiség bölcsessége szüntelen felel e kérdésre és pedig mindig negatív úton: kitűnik, hogy az, amit helytelenül szeretetnek neveztek és ami a szeretet cégére alatt szerepelt, nem a szeretet volt.

★

E fáradt, vén világnak, melyben pogányok és ellenségek gyanánt élünk egymással, a szeretet új szint fog adni; annyira felmelegíti a sziveket, hogy látni fogjuk, egy védtelen gyermek mily könnyen és

gyorsan győzi le az államférfiak hiu diplomáciáját,
a hadseregeket és flottákat és az erődtímvonalakat.

Emerson.

*

Az emberi társadalom nagy érdekei körül érvényesített szeretetnek elavult és feledésbe merült a hatalma. A történelem folyamán egyszer vagy kétszer próbálták meg érvényesíteni és mindannyiszor nagy sikerrel. Azonban eljön majd az idő, mikor a szeretet általános törvényévé válik az emberi életnek és minden boru általános napfényben olvad fel.

*

Ha lehet tiszteletet kelteni és keltenek is tiszteletet vélt szentségek: áldozás, ereklyék, könyvek iránt, mennyivel szükségesebb gyermekekben és lusta gondolkodású emberekben tiszteletet kelteni nem valami költött, hanem az ember ember iránt való szeretetének legigazabb és mindeneknek érthető és örvendetes érzelmé iránt. És el fog jönni az idő, az az idő, melyről Krisztus azt mondta, hogy epedve várja, el fog jönni az idő, amikor az emberek nem azzal fognak büszkélkedni, hogy más emberek és azok munkája felett erőszakkal hatalomra tettek szert és nem annak fognak örülni, hogy az emberekben félelmet és irigységet keltenek, hanem az lesz a büszkeségük, hogy mindenkit szeretnek és annak fognak örülni, hogy minden bántalom ellenére is, mellyel az emberek illetik őket, érzik ez érzelmet, mely minden gonosztól megszabadítja őket.

*

Volt egy khinai bölcs, Mi-ti, ki a közigazgatási hivatalnokoknak azt javasolta, hogy az emberekben nem az erő, a gazdagság, a hatalom, a bátorság, hanem a szeretet iránt kell tiszteletet gerjeszteni. Azt

mondta: „Az embereket akként nevelik, hogy becsüljék a gazdagságot és a dicsőséget, — és ők becsülik is. Neveljétek őket úgy, hogy a szeretetet szeressék, — és szeretni fogják a szeretetet“. Meng-cse, Confucius egyik tanítványa nem értett egyet vele és vitatkozást kezdett és Mi-ti tana győzött. De hát azóta kétezer év telt el és e tannak nálunk, a keresztény világban kell érvényesülnie, miután majd mindent elvetettek, ami az ugyanezt hirdető kereszténység fénysugarát elfedezi az emberek elől.

★

Van egy csalhatatlan ismertetőjel, mely megmutatja, hogy az emberek cselekedetei jók-e vagy rosszak? Ha valamely cselekedet növeli az emberek között a szeretetet és az egyezést: — jó; ha ellenségeskedést és szakadást okoz: — rossz.

★ ★ ★

Az egyetértés, bocsánat és szeretet idejének, mely az egyenetlenség, háborúk, kivégzések és gyűlölet idejét felváltja, el kell jönnie, mert az emberek már tudják és kétségbevonhatatlanul tudják, hogy a gyűlölet pusztító baj mind a lélekre, mind a testre nézve, az egyes embernek épp úgy, mint a társadalomnak és a szeretet megadja mind a belső, mind a külső boldogságot, minden egyes embernek épp úgy, mint az összeseknek. Ez az idő közeledik. Tőlünk függ mindent megtenni, ami közelebb hozza és tartózkodni attól, ami távolítja.

December 17.

Hogy magunkat másoktól elkülönültnek és a többieket tőlünk és egymástól elkülönülteknek ismerjük meg, az oly képzet, mely az élet viszonyainak térben és időben való elhelyezettségéből ered. Minél inkább

megszabadulunk e képzettől, annál inkább megismerjük egységes voltunkat és annál könnyebb és örömteljesebb lesz számunkra az élet.

★

Mert a test nem egy, de sok tagból áll. Ha a láb mondaná: mert nem vagyok kéz, nem tartozom a testhez, holott mégis ahhoz tartozik.

És ha a fül mondaná: mert nem vagyok szem, nem tartozom a testhez, holott mégis ahhoz tartozik.

Ha az egész test csak szem volna, hol maradna a hallás? Ha csupa hallás volna, hol maradna a szaglás?

A szem nem mondhatja a kéznek: nem kellesz, vagy a fej a lábnak: nem kellesz.

Sőt sokkal inkább a testnek azok a tagjai is, melyek kevésbé látszanak fontosaknak, szükségesekek.

Igy történik, hogy ha valamelyik tag szenved, a többi mind vele szenved, ha valamelyik tag jó ápolásban részesül, a többi mind vele örvend.

I. Levél a korinthusbeliekhez, XII, 14—17, 21, 22, 26.

★

Ha akarnád, se választhatod el életedet az emberiségtől. Benne, általa és érte élsz. Lelked nem szabadulhat a viszonyoktól, melyek között mozog, mert, mint a lábak, kezek, szemek, egymás kölcsönös segítésére vagyunk teremtve.

Hogy valaki a másik ellen tegyen, ellenkezik a természettel. Egymásra haragudni és egymástól elfordulni, annyit, mint a természet ellen cselekedni.

★

Marcus Aurelius.

Minden teljesen tiszta jócselekedet, minden egészen és igazán önzetlen segítség, melynek, mint ilyennek, kizárólagosan másvalakinek a szüksége az indító oka, ha végső gyökeréig hatolunk, tulajdonképpen mysteriosus cselekedet, gyakorlati mystika, amennyiben ugyanabból a megismerésből fakad, mely a mystika

lényegét teszi és semmiféle más módon igazán meg nem magyarázható. Mert, hogy valaki akár csak alimizsnát is adjon, a nélkül, hogy a legtávolabbról is mást célozna vele, mint enyhíteni a hiányt, mely egy másvalakire sulyosodik, az csak annyiban lehetséges, amennyiben felismeri, hogy ő maga az, aki most abban a szomorú alakban megjelenik neki, vagyis az idegen jelenségben a saját lényére ismer reá.

Schopenhauer.

*

Ha egy gallyat levágnak az ágáról, ezzel már az egész fától elszakították azt. Az ember is, ki egy mássikkal meghasonlik, az egész emberiségtől szakad el. A gallyat azonban idegen kéz vágja le, míg ellenben az ember gyűlölet és gonoszság folytán maga idegenedik el embertársától, a nélkül, hogy tudná: ezzel az egész emberiségtől elszakítja magát. Azonban az Isteniség, ki az embereket testvérek gyanánt közös életre rendelte, megajándékozta őket a szabadsággal, hogy a civódás után újra kibéküljenek. *Marcus Aurelius.*

*

Lényünk az összes többiekkel való egységének tudata a szeretetben nyilatkoztatja ki magát bennünk. A szeretet kitágulása saját életünknek. Minél jobban szeretünk, annál tágabbá, teljesebbé és örvendezőbbé válik az élet.

*

Mikor Isten az eget és a földet, melyek létük boldogságát nem érzik, bevégezte, oly lényeket akart teremteni, melyek megismerjék azt és együttesen gondolkodó tagokból álló testet alkossanak. Az összes emberek tagjai e testnek és hogy boldogok legyenek, egyedi akaratukat ahhoz az általános akarathoz kell igazítaniok, mely az össztestet vezeti. Gyakran megesisik azonban, hogy az ember önmagát valami egésznek tartja és, azt a testet, melytől függ, nem lévén képes megismerni, önmagától vél függeni és önmagát

akarja központtá és testté tenni. Csakhogy ebben az állapotban olyan az ember, mint a testtől elszakított tag, mely, önálló életprincipium hiányában, léte bizonytalanságában csak eltévedhet és összezavarodhat. Végül ha elkezdi magát megismerni, mintegy visszatér magához; érzi, hogy nem test; megéri, hogy csak tagja az ösztestnek; „tag lenni“ annyit jelent, hogy élet, lét, mozgás csak a test szellemétől és a test számára van, hogy a testtől, melyhez tartozik, elszakított tag csak fonnyadó és elhaló léttel bír; hogy tehát az embernek önmagát csak a testért szabad szeretnie, jobban mondva: csak e testet szabad szeretnie, mert benne saját magát is szereti; lévén hiszen, hogy csak benne, általa és érte van létezése.

Hogy az ember a szeretetet, mellyel önmagának tartozik, irányítsa, el kell képzelnie, hogy gondolkodó tagokból álló test, mert csupa tagok vagyunk és meg kell fontolnia, hogy mindegyik tagnak miként kell magamagát szeretnie.

A test szereti a kezét és a kéznek, ha volna akarat, ugyanugy kellene szeretnie magát, mint ahogy a test szereti. Minden ettől eltérő szeretet helytelen.

Ha láb és kéz saját akartattal volna felruházva, nem juthatnának másként rendbe, mint csak ha a test akaratának alávetik magukat; e nélkül összevisszaság és szerencsétlenség a sorsuk; de azzal, hogy csak a test javát akarják, maguk is boldogulnak.

Testünk tagjai nem érzik egyesülésük, csodálatos képességeik és a természet életet adó, növekedést és tartamot engedő gondoskodásának szerencsésjét. Ha képesek volnának e megismerésre és azt arra használnák fel, hogy a kapott táplálékot magukban visszatartsák, a nélkül, hogy a többi taghoz eljutni engednék, nemcsak igazságtalanok lennének, de nyomorúságra is jutnának és inkább gyűlölettel, mint szeretettel lennének maguk iránt; mert boldogulásuk is, megkötelességük is azt követeli, hogy a vezetést engedelmesen átengedjék az egyetemes léleknek, melyhez tar-

toznak és amely nagyobb szeretettel van irántuk, mint amennyire maguk szeretik magukat. *Pascal.*

★ ★ ★

Ha valamely megoldatlan kérdés kinez, úgy érzed magadat, mintha beteg tagja volnál valami egészében egészséges testnek, — beteg fog az egészséges testben és kéred az egész testet, segítsen ezen az egy tagon. Az egész test — az Isten; a tag — az vagyok én.

December 18.

Az emberiség szüntelen tökéletesedik és pedig nem önmagától tökéletesedik, hanem az erőfeszítések folytán, melyeket az emberek személyes tökéletesedésük végett tesznek. Isten országa erőfeszítés folytán valósul meg.

★

Herodes — az erőszak, az önhatalmu eljárás embere, különfajtájú ember, ki másoknak semmire sincs kötelezve, de akivel szemben mások mind kötelezve vannak, a mult fejedelme, kit a jövő fejedelme majd letaszit a trónjáról. Már az első hirt e fejedelem megszületéséről fenyegetésnek veszi. Mit tesz hát? Eleinte cselhez folyamodik és színlel. A hazugság után következik a gyilkolás. A nélkül, hogy sokat teketóriázna, végrehajt egy sereg gyilkosságot, megöl gyermekeket, kik még csecsszopók, mert fél a gyermektől, egy bizonyos gyermektől. Hogy ezt biztosan elpusztítsa, arra nem tud más módot. Haljanak meg mind, hogy ez elvessen. De nem vész el. A jövő fejedelme élni fog, hogy megküzdjön a mult fejedelmével. Hosszu küzdelem lesz ez, eltart nemzedékeken át, Herodestól Herodesig, szenvedések, könnyek és vér közepette, fiak és apák vérenek, anyák könnyeinek és mindenek szenvedéseinek közepette. De ne engedjétek, hogy e siralom bánatossá tegyen benneteket, ne csüggedjétek; lássatok derekasan a munkához, harcoljatok szüntel-

lenül félelem és kétség nélkül, mert meg van írva, a jövő fejedelme diadalt fog ülni.

*

Lamennais.

Gyakran hallani afféle fejtegetéseket, hogy minden erőfeszítés, mely az élet megváltoztatására, a rossz kiirtására és az igaz élet győzelmére irányul, — hiábavaló, mindez magától fog bekövetkezni, a haladás majd mindent megvalósít. Az emberek csónakon mentek, de az evezősök céljukhoz értek és kiszálltak a partra, a csónakban maradottak azonban nem nyulnak az evezőkhöz, mert felteszik, hogy a csónak miként az előbb előre haladt, most is előre fog haladni.

*

Itt a földön nincs nyugalom és nem is szabad, hogy legyen. Az élet oly cél, melyhez lehet közeledni, de amelyet lehetetlen elérni, ezért nincs itt nyugalom. Nem vállalkozom reá, hogy megmutassam, mi ez a cél; de bármi legyen is, van vagy kell lennie. E nélkül az élet értelmetlenség volna; ilyesmit elismerni — atheismus, sőt még több, annyi, mint az életet gúnynak és csalásnak tekinteni.

Mazzini.

*

Az egész történelem tanúsítja, hogy Istent nem elmélkedésekkel, hanem odaadással lehet felfogni, hogy a világban uralkodó örök rend csak Isten parancsainak teljesítésével válik láthatóvá és az Ő akaratát a földön csak ezen az uton ismerhetjük meg.

*

John Ruskin.

Egyedül csak mi hozhatunk igazságosságot a világ életébe. Kivülünk álló kozmikus erők nem valósíthatják meg eszményeinket. Ha az emberiség, mint tudatos lények összessége, ezt meg nem teszi, senki se fogja megtenni.

Gizycki nyomán.

Ha elismerjük, hogy a dolgok nem lehetnek más-ként, mint ahogy vannak, elősegítjük a világ halott lustaságát, mely azt régi állapotában tartja.

Ha azonban nem adjuk meg magunkat, részévé válunk annak az erőnek, mely megváltoztatja a dolgokat.

★

Salter.

A legtöbb ember a nélkül él, hogy gondolkodna; a legtöbb ember annyira a létért való küzdelemben tékozolja erejét, hogy nem marad ideje gondolkodni; azt, ami van, egyszerűen annak veszi, aminek lenni kellene. Ez az oka, hogy a társadalmi reformátor feladata oly súlyos és útja oly fáradalmas. Ez az, amiért az embereket, kik elsőnek emelik fel szavukat valamely igazság védelmére, a felsőbb osztályok gúnyolódása és a csöcselék átká éri, amiért üldözik és kinozzák, szőrruhába öltöztetik és töviskoronával koszorúzzák meg őket.

Henry George.

★ ★ ★

Ha az általános mozgalomban való résztvételel még oly elhalványuló és kicsi is, azért mégis szükséges, mert az üdvre irányuló egész mozgalom, melynek hasznát veszed, e jelentéktelen és csekélyke erőfeszítésekből tevődik össze. Ezért ne tétovázz a kötelességgel, hanem állj neki és huzd, még ha senki se lát és senki se ösztökél is.

December 19.

Az igazi üdv mindig kezünkben van. Mint az árnyék a tárgyat, úgy követi a helyes életet.

★

Mindazt, ami jobbá és boldogabbá tehet bennünket, Isten egyenesen elibénk vagy a közelünkbe állította.

Seneca,

Nincs oly erős és egészséges test, mely soha meg nem betegedett; nincs oly gazdagság, mely el ne pusztulna; nincs oly nagy hatalom, melyet aláásni nem igyekeztek. Minden esendő és mulandó és az az ember, ki ezekre a dolgokra teszi fel életét, mindig nyugtalan lesz, félni, szomorkodni és szenvedni fog. Soha el nem éri, amit kíván, hanem éppen az fogja érní, amit kerülni szeretne.

Csak az emberi lélek biztosabb, mint minden megközelíthetetlen erősség. Miért fáradozunk tehát, hogy ez egyetlen erődünket gyengítsük? Miért foglalozunk oly dolgokkal, melyek nem adhatnak lelki örömet és miért hogy nem törődünk azzal, ami egymaga adhat békét lelkünknek?

Folyton felejtjük, hogy ha lelkiismeretünk tiszta, senki se árthat nekünk és hogy csak esztelenségünk és a külső cifraságokért való vágy támaszt mindenféle civódást és ellenségeskedést. *Epikletosz.*

*

Aki a szellemi tökéletesedésben látja életét, nem lehet elégedetlen, mert az, amit óhajt, mindig módjában áll. *Pascal.*

*

Boldogság, igazi boldogság, az maga az erény.
Spinoza.

*

Azoknak az embereknek a tevékenysége, kik nem tudják az igazi életet, állandóan a létért való küzdelemre, élvezetek megszerzésére, a szenvedések lerázására és az elkerülhetetlen haláltól való távolodásra irányul.

Azonban az élvágy növeli a harc intenzitását, fokozza a szenvedések iránt való érzékenységet és közelebb visz bennünket a halálhoz. Hogy a halál közeledését leplezzék maguk előtt, arra az ilyen emberek csak egy módot ismernek: mindjobban fokozni

az élvezeteket. De az élvezeteknek van határunk, melyen túl szenvedéssé és az egyre közeledő haláltól való félelemmé válnak.

Azoknak, kik nem értették meg az életet, e félelem oka abban gyökeredzik, hogy azt tekintik élvezetnek, amit nem lehet egyenlően felosztani az összes emberek között és amit úgy kell megszerezni, hogy erőszakkal ragadják el a többiektől, gonoszság árán, megsemmisítésével a mindenképp iránt való jóindulat lehetőségének, ami is alapvetése a szeretetnek, mely minden embert az igazi üdvhöz juttat.

Az élvezetek e fajtája mindig egyenesen ellentétes a szeretettel és minél intenzívebb a tevékenység, mely a gyönyörök megszerzésére irányul, annál lehetetlenebbé válik az egyedüli üdv, mely az embernek elérhető, a szeretet.

*

Külső akadályok semmiképp se árthatnak az erőslelkűeknek, mert az ártalom az, ami valamely módon elváltoztat és gyengít, — amiként ez az állatoknál történik, melyeket az akadály felbőszít; de az oly ember, ki a neki adományozott erős lelkülettel száll szembe velük, minden akadálytól csak még szebbé és erősebbé válik.

Marcus Aurelius.

*

Minden Istentől ered és ezért jó, — a rossz is jó, csak éppen hogy rövidlátásunk folytán nem tudjuk meglátni.

Pascal.

*

Kétféle szerencsés kedélyállapot van: 1. A kedélynyugalom, vagy megelégedettség (jó lelkiismeret); 2. a mindig derült sziv. Az elsőt, annak a feltétele mellett, hogy nem érzi bűnösnek magát, a világi javak semmis voltának tiszta átlátása révén szerzi meg az ember; a második a természet ajándéka.

Kant (Reflexiók, I. 166).

Az élet minden pillanatát, akármelyik kezével nyujtsa is azt a sors, a kedvezőt épp úgy, mint a kedvezőtlent a lehető legjobbá tenni, — ez az élet művésze, az értelmes lény tulajdonképpeni előjoga.

Lichtenberg.

★

Hála embertársainknak teszünk, anélkül, hogy tudnók, sokkal többet magunkért, mint másokért.

★

Tégy jót anélkül, hogy ügyelnél, kivel. A jó, amit tettél, nem megy veszendőbe, még ha el is felejtetted.

Jót tenni az egyedüli mód, hogy boldog legyen az ember.

★

Az emberi élet legbiztosabb örömeit heves lelki viharok nélkül szerzi meg az ember és lelkiismeretfurdalások nélkül emlékezik rájuk. *John Ruskin.*

★ ★ ★

Aki jót cselekedve boldogtalannak érzi magát, nem hisz a jóban, nem hisz Istenben.

December 20

A kereszténység egyházi elcsavarása távol vitle tőlünk Isten országának megvalósulását, de a keresztény igazság, mint a tűz a száraz fán, átégett a takerőjén és kijutott a külvilágra. A kereszténység jelentősége mindenkinek látható és befolyása máris erősebb, mint a csalás, mely elleplezi.

★

Uj vallást látok, mely az ember iránt való bizalmon alapul, azokra az érintetlen mélységekre figyel-

meztet, melyek bennünk élnek, hiszi, hogy az ember a jutalom gondolata nélkül is képes szeretni a jót és hogy az isteni ősalap az emberben él.

Salter.

Semmiféle társadalom se állhat meg közös hit és közös cél nélkül: a politikai tevékenység — alkalmazás; a vallás az elvet állítja fel. Ahol nincs meg ez a közös hit, ott a többség akarata uralkodik, mely folytonos állhatatlanságban és a többiek elnyomásában nyilatkozik meg. Isten nélkül az embereket lehet kényszeríteni, de nem lehet meggyőzni. Isten nélkül a legtöbbek zsarnokokká válnak, de nem az emberek nevelőivé.

Amire szükségünk van, amire a népnek szüksége van, amit korunk követel, hogy kiutat találjon az önzés, a kétség és a tagadás iszapjából, melybe bele-süppedtünk, az a vallás, melyben lelkünk elhagyhatná a személyes célok megtévesztő hajszolását, hogy közös uton haladjunk, mert egy eredetet, egy törvényt, egy célt ismerünk. Minden erős hit, mely régi, elavult hittanítások romjain áll elő, megváltoztatja a fennálló társadalmi rendet, mert minden erős hit feltétlenül az emberi tevékenység minden területén alkalmazásra jut.

Az emberiség különböző formulákban és különböző fokokban ismétli az Ur parancsának szavait: „Jöjjön el a te országod, miként a mennyben, azonképpen a földön is.“

Mazzini.

Népet látok magam előtt, mely a szolgaság és a politikai jogtalanság cselédruháját viseli, népet látok rongyokba burkolva, kiéhezve, elfáradva, ahogy a hulladékot szedegeti, melyet a gazdagok dus lakomájáról megvetően odavetettek neki, vagy pedig az ádáz

felzudulás kitörésében látom, bestiális haragtól és vad örömtől ittasan és arra gondolok, hogy ezek az elállatiasodott arcok Isten ujjainak lenyomatát hordják magukon, jeléül annak, hogy velünk közös életrendeltetésük van. Azután a jövő felé fordítom tekintetemet és nép jelenik meg előttem, mely teljes pompájában emelkedik fel, mint testvérek ugyanegy vallásban, kiket az egyenlőség és a szeretet közös köteléke egyesít, a polgári hőslélekűség egy közös eszménye vezérel, mindjobban gyarapodik a szépségben és erőben, látom a jövő e népét, megkimélten a fényüzés rontásaitól, el nem állatosítva a nyomortól, áthatva jogai és kötelességei tudatától. E látományra szívem fájdalmasan szorul össze a jelen miatt és örvendő dobog fel a jövő miatt.

Mazzini.

★

Nem lehet reménylenünk, hogy Isten országának meglátjuk az eljövételét, de nem szabad kételkednünk, hogy el fog jönni. Szüntelenül elkövetkezőben van.

★ ★ ★

Ne hidd, hogy az egyházi kereszténység, habár tökéletlen, egyoldalú, formális kereszténység is, de mégis kereszténység. Ne hidd ezt: az egyházi kereszténység ellensége az igazi kereszténységnek és ma úgy áll az igazi kereszténységgel szemben, mint a gonosztévő, kit *in flagranti* érték. Meg kell semmisítenie magát, vagy pedig folyton új gonosztetteket kell elkövetnie.

December 21.

Megismerésének csucspontjára jutva, az ember magányosan leli magát. E magány sulyos szokott lenni. Esztelen emberek e magányérzés terhétől szórakozásokkal szabadulnak és a legmagasabb pontról

nyomban a legalsóbbra süllyednek; egyes emberek imádsággal tartják fenn magukat a magasságban.

A helyes viszony Istenhez, az, melyet Ő követel tőlünk, abban áll, hogy állandóan teljesítjük akarát az életben. Azonban az élet érdekei, szenvedélyeink minden pillanatban akadályoznak bennünket ebben. És miután ezt megismertük, Istenhez való viszonyunk külső, szóbeli kifejezéséhez menekülünk, az imához, amikor is igyekszünk világos tudatát idézni fel magunkban Istentől való függésünknek. Az ily ima eszünkbe juttatja bűneinket, kötelességeinket és megment bennünket a kísértésektől, ha sikerül a kísértések pillanatában imahangulatot idézni fel magunkban.

Személynek lenni korlátozottságot jelent, ezért Isten, bárhogy fogjuk is fel, nem személy. Az imában azonban Istenhez fordulunk.

Hogy lehet a személytelenhez fordulni?

A csillagászok tudják, hogy az égbolt csillagai nem az ő látóterükben mozognak, hanem a föld mozog, melyen csillagvizsgálóstól és távcsövestől állanak és mégis nem a föld, hanem a csillagok mozgását jegyzi fel. Nem megy másként. Ugyanigy van az imádsággal is. Isten nem személy. Én azonban személy vagyok és ezért Istenhez való viszonyomat nem tudom másként kifejezésre juttatni, csak úgy, hogy úgy fordulok Hozzá, mint személyes Istenhez, bár tudom, hogy Ő nem lehet személy.

Ember, kit valamely bányaomlás reménytelenül maga alá temetett, ki jéghegyek között didereg, ki tengeren éhhalállal küzd, vagy aki magánzárkában eped, vagy egyszerűen haldoklik, megsiketült és meg-

vakult, miből éljen az élete még hátralevő részében, ha nem volna imádság?

*

Mily jól érzi magát az ember, ha az üdvösségnek a világi életben való hasztalan keresése után kifáradva, elgyengülve, kezeit Isten felé nyújtja.

Pascal.

* * *

Imádság nélkül csak akkor élhet az ember, ha vagy egészen szenvedélyek tartják lekötve, vagy pedig egész élete Isten szolgálása. Annak azonban, ki küzd a szenvedélyekkel és még messze távol van attól, amit kötelességének tart, az imádság szükséges életfeltétel.

December 22.

Semmi se áll inkább útjában a társadalmi rend javulásának, mint az a feltevés, hogy ily javulás elérhető a külső formák megváltoztatásával. E hamis feltevés az emberek tevékenységét arra irányítja, ami egyáltalában nem használ, hanem csak még inkább eltérít attól, ami az emberélet javításának előnyére válhat.

*

A helyes gondolkodási irányzat nem abban nyilvánul, hogy a világi vagy a szellemi hatalom javára új törvényeket léptetnek életbe, — hanem abban, hogy elismerik az ember személyiségét és az ebben rejtőző hatalmat. Az ily irányú gondolkodás hasonlíthatatlanul jobban elő fogja segíteni az emberiség haladását, semmint a vakok összes szerencsétlen kísérletei, hogy vezessék a világtalanokat, amikor is valamennyien a dogmák, autoritások és morálrendszerek vermébe esnek.

Jates.

Egyáltalában nem az a kérdés, hogy melyiket kell választani: a kereszténységet-e vagy a szocializmust?

E két tan lényege szerint annyira különbözik egymástól, hogy össze se hasonlítható.

A kereszténység az egész világmű örök értelmére, szellemi lényünk isteni és ezért elpusztíthatatlan voltára oktat bennünket és ezzel megérteti velünk az ember rendeltetését és az ebből következő helyes módot anyagi szükségleteinek kielégítésére.

A szocializmus ellenben a munkásosztály anyagi szükségleteinek a kereszténységhez viszonyítva kicsi és alárendelt jelentőségű kérdését tárgyalja, mely mi összefüggésben sincs az emberi élet értelméről szóló főkérdéssel.

Lehet foglalkozni a kereszténység és a szocializmus összeférhetetlenségének kérdésével, vagyis azzal, hogy mint keresztény érdeklődhetem-e a szocialista elméletek iránt, vagy foglalkozhatom-e velök, — mert kitűnhet, hogy ma, mint keresztény, még szocialista is lehetek, holnap azonban már nem lesz módomban annak lenni. De lehetetlen a kérdést úgy tenni fel, hogy melyiket kell választani a kettő közül: a kereszténységet-e vagy a szocializmust? *Sztráhov Fjódor.*

Az anarchistáknak mindenben igazuk van: a meglevőknek tagadásában éppugy, mint amikor azt állítják, hogy a mostani erkölcsök mellett semmi se lehet rosszabb, mint a hatóságok erőszaka; de durva tévedésben vannak, mikor azt hiszik, hogy az anarchiát a forradalom útján győzelemre lehet juttatni. Az anarchia meg fog valósulni, de csak annak folytán, hogy minél több és több lesz az olyan ember, ki nem fogja szükségelni a fölöttes hatalom védelmét és mind több és több lesz az olyan ember, ki szégyenli a hatalmat alkalmazni.

Azt hiszem, mindenekelőtt embereknek kell lennünk és csak aztán polgároknak. Nem kívánatos, hogy az emberbe ugyanolyan tiszteletet neveljenek bele a törvények iránt, mint a jó iránt. A törvény sohasem tette igazabbá az embereket; ellenkezőleg, a törvény iránt való tisztelet folytán jó emberek igazságtalanság végrehajtóivá válnak.

Thoreau.

*

Nekünk, embereknek, meg kell tanulnunk belátni, hogy *egy* apának vagyunk a gyermekei, hivatalva, hogy itt a földön közös törvényt töltünk be; mindegyikünknek nem önmagáért, hanem másokért kell élnie; az életnek nem az a célja, hogy többé vagy kevésbé boldogok legyünk, hanem, hogy mindmagunk erényesebbé váljunk, mind pedig másokat is segítsünk azzá válni; az igazságtalanság és tévedés ellen, bárhol találkozunk is vele, küzdeni nem csak jogunk, de kötelességünk is, — egész életünk kötelessége, melyet nem mellőzhetünk és nem sérthetünk, anélkül, hogy súlyos bünbe essünk.

Mazzini.

*

Anarchia nem jelenti az intézmények hiányát, hanem csak oly intézményekét, melyeknek, hogy az emberek alá vessék magukat, erőszakkal kényszerítik őket. Azt lehetne hinni, hogy ésszel felruházott lények társadalmát nem is volna szabad másként berendezni.

*

A társadalmi probléma nem ismer határokat.

Hugo Viktor.

* * *

Ha az ember elismer hamis és erőszakos törvényeket és aláveti magát nekik, nemcsak az igazságságot nem lehet érvényre juttatni, de az igazságtalanságot se lehet csökkenteni.

Heti olvasmány

Egy hóbotos ember

... Mikor a fogadóhoz értem, kint már nagyon meleg volt és ezért az erkélyen ültem le. Tekintetem előtt hosszú vonalban huzódott a napsütötte út; szorosan a tenger mellett kanyargott keskeny bemélyedésben, mely megkerülte a hegyet. Csengősszerszámu, piros bojtokkal feldiszitett öszvérek óvatosan lépkedve, kis hordókban bort szállítottak; rövid sorukat egy utazókocsi érkezése zavarta meg, a postakocsis pattintott az ostorral és kiabált, az öszvérek a sziklafalhoz szorunkodtak, a fuvarosok káromkodtak, a kocsi, vastag porrétegtől fedve, egyre közeledett, mig nem az erkély alatt, melyen ültem, megállt. A postakocsis leugrott a lóról és hozzálátott, hogy hátrahajtsa a kocsitetőt; a kövér fogadós, fején a nemzetőri sapkával, kinyitotta a kocsiajtót és kétszer is köszöntötte a bentülőket, kiket hercegségteknek cimezett, — mindezt még mielőtt az inas, ki szunyókálva ült a bakon, felocsudott és nyujtózkodva leszállt.

„Csak orosz szolgák alhatnak így a bakon és nyujtózkozhatnak ily kényelmesen“, — gondoltam magamban és figyelmesen vizsgálgattam az arcát; szőke bajusza, mely a portól világosbarnává változott, széles orra, barkója, mely az arc közepén összenőtt a bajusszal és minden mozdulatának sajátosan nemzeti jellege végleg meggyőzött, hogy a tiszteletreméltó ismeretlen valahonnan Tambovk vagy Penza, vagy Szimbirszk valamelyik előszobájából való. Filozófálhatsz és rágalmazhatod magadat, ahogy csak akarod, mégis van valami, ami megmozdul a szivben, ha az ember messze idegenben hirtelen honfitársakkal találkozik. Ezenközben a kocsiból könnyedén kiszállt egy harminc év körüli férfi, azzal a jóltáplált, egészséges és vigkedvű képpel, melyet gondtalan élet,

jó emésztés és nem tulságosan kifejlett idegrendszer szokott az embernek adni. Orrára biggyesztett egy csiptetőt, mely zsinóron lógott, nézett jobbra, nézett balra és gyermeki nyiltszivűséggel odakiállt a kocsiban levő utitársának:

„Micsoda csoda kis hely, gyönyörű! Hiába. Itália az Itália; micsoda ég, milyen kék, a legtisztább zafir! Itt kezdődik Itália!“

„Avignon óta már hatodszor mondja ezt“, — jegyezte meg utitársa fáradt, ideges hangon, miközben lassan kiszállt a kocsiból.

Sovány, magastermetű, a másiknál jóval idősebb férfi volt; egészen egyszínű volt, világoszöld felsőkabátot viselt, fehérítetlen batisztsapkát, mely hozzáillett porlepte szőke hajához, fénytelen szemeit világos szempillák keretezték és fonnyadt, beteges arca inkább zöldessárgának, látszott, mint halványnak.

A gyászos alak hallgatva nézett arrafelé, amerre társa mutatott és nem nyilvánított se csodálkozást, se gyönyörködést.

„De hiszen ez csupa olajfa!“ — folytatta a fiatalember.

„Az olajzöld roppant unalmas és egyhangu szín“, — felelt a világoszöld utas — „a mi nyirfaligeteink szebbek.“

A fiatalember fejét csóválta, mintha azt akarta volna mondani: „Javithatatlan ember, kár vele vesződni!“ — és felnézett. Arca ismerősnek tűnt fel, de bárhogy erőlködtem is, nem jutott eszembe, hogy hol láttam. Az oroszokat idegen országokban általában nehéz megismerni; Oroszországban, német divat szerint, nem viselnek szakállt, Európában azonban orosz szokást követnek és hihetetlen gyorsasággal szakállt növesztenek.

Nem sokáig kellett törnöm a fejemet. A fiatalember, ugyanoly jókedélyűen és gondtalan jóllakottsággal, ahogy az olajfáknak örvendezett, felém sietett és oroszul felszólt hozzám:

„Ki gondolta volna! Csakugyan ön az? Ahogy mondani szokás: a hegyek nem járnak egymáshoz: De ugy látom, ön nem ismer meg. Kezdi elfelejteni régi ismerőseit?“

„Most már egészen jól megismerem. De ön roppant megváltozott, aztán még ez a szakáll; és kövérebb is lett, megszépült, vér és tej.“

„*In corpore sano mens sana*“ — felelt szivből nevetve és olyan fogsort mutatva, hogy egy farkas is megirigyelhette volna. — „És ön is megváltozott, megöregedett — mi? Az élet barázdákat szánt? Egyéb-iránt már négy esztendeje nem találkoztunk; sok viz lefolyt azóta.“

„Bizony sok. Hogy kerül ide?“

„Beteggel utazom...“

A moszkvai egyetem egyik orvosa volt, ki valamikor prosektori állást töltött be; öt év előtt anatómiával foglalkoztam és akkor ismerkedtünk meg egymással. Derék, szolgálatkész fiu volt, rendkívül szorgalmas, ki nagy buzgalommal *à livre ouvert* foglalkozott a tudománnyal, vagyis soha semmi olyan kérdésen nem törte a fejét, melyet már előbb meg nem oldottak, viszont kitünően tudta az összes megoldott kérdéseket.

„A zöld ur tehát paciense önnek Hol szerezte?“

„Olyan alak, hogy még itt Itáliában is nehezen akad párja. Mondhatom, igazi különc! A gép jó volt, de valahogy baja esett (itt ujjával a homloka felé mutatott) és most reparálgatom. Idejött, de az ördög rávitt, hogy megmondjam neki, ismerem önt, erre megijedt, — hypochondria, mely egész a mániáig megy. Néha napokon át nem szól egy szót se, máskor meg olyanokat beszél össze, hogy az embernek ég felé áll a haja: mindent tagad, mindent; kicsit tulságosan messze megy; tudja, én ugyan nem adok a vénasszonylocsogásra, de valami mégis csak igaz. Egyébként igen nyugodt és jó ember. Csepp kedve se volt külföldre utazni. De a rokonok rábeszélésték, tudja, hogy

ne legyen vele gondjuk, meg aztán félték is a nyelvtől — inasok, szolgák, mind a rendőrség zsoldjában állanak — tessék aztán szaladgálni és igazolni magát. Falura akart menni, de a jószágot közösen bírja a nővérével; ez megijedt, hogy még majd kommunizmust hirdet a parasztoknak. Akkor aztán hogy lehet behajtani a hátralékokat? Végre beleegyezett, hogy elutazik, de feltétlenül Dél-Itáliába. *Magna Graecia!* Most hát megy Calabriába és az ön legalázatosabb szolgája, mint szolgálattelvő orvos, vele. Gondolja csak meg, miféle ország az. Csak banditák és papok, más senki. Ezért utközbén Marseille-ben vettem egy forgópisztolyt, — tudja, négy cső, amely forog.“

„Ismerem. Azonban ez nem valami mulatságos dolog, folyton örültem lenni.“

„Ne gondolja, hogy olyan, aki a falra mászik vagy harap. Sőt engem szeret is, a maga módja szerint, bár egy szót se szólhatok, hogy ellent ne mondana. És én teljesen meg is vagyok elégedve; ezer ezüstrubelt kapok egy évre és teljes ellátást, még egy szivart se kell vennem. Ebben a tekintetben nagyon kényes. Aztán az is csak ér valamit, hogy az ember megnézi a világot. Várjon csak, megmutatom önnek ezt a különös legényt, idehozom. Mit árthat az önnek? Egy óra múlva ugyanis megyünk tovább. Nagyon jó ember és igen eszes is volna...“

„Ha nem ment volna el az esze.“

„Ez a baj... de hát önnek mindegy, neki pedig mindegy. Szórakozás lesz neki, ami szükséges és hasznos is.“

„Szóval, ön gyógyszerként akar felhasználni“, — jegyeztem meg, de az orvos már rohant a folyosóra.

Nem engedtem volna kívánságának és ennek a mások akarata felett rendelkező oroszos eljárásnak, de érdekelt a világoszöld kommunista földbirtokos és ezért maradtam, hogy bevárjam. Félénken és zavartan lépett be, miközben a kelleténél mélyebben hajolt meg és idegesen mosolygott. A rendkívül moz-

gékony arcizmok valami különös és nehezen megfejt-
hető kifejezést adtak vonásainak, amely folyton vál-
tozott, a csüggedt bánatosból a gunyosba, sőt néha
az együgyübe csapott át. Szemében, melynek tekintete
rendszerint valamely határozott tárgyra rögzítődött,
a koncentráltság és a nagy belső munka megszokott-
sága látszott, amiről a homloknak a szemöldök felett
összevont redői is tanuskodtak. Az agyvelő nem ok
nélkül és nem egy év alatt dolgozott ki csontos bur-
kán át e homlokon ilyen ráncokat és tette ily moz-
gékonyvá az arcizmokat.

„Engedje meg, Nikolajevics Eugen“, — szólt
hozzá az orvos, — „hogy megismertessem... kép-
zelje csak ezt a furcsa esetet, itt találom egy régi ba-
rátomat, kivel együtt boncoltam kutyákat meg macs-
kákat.“

Nikolajevics Eugen mosolygott és motyogta:

„Örvendek... a szerencsének... ily váratla-
nul... megbocsát.“

„Emlékszik még“, — folytatta az orvos — „mi-
kor Szücsnek, a kapusnak a kiskutyáján kiboncol-
tuk a pneumogastrikus ideget, — „Galambocskám“,
hogy elkezdett köhögni.“

Nikolajevics Eugen elfintoritotta az arcát, az ab-
lak felé nézett és egy-kettőt köhintve megkérdezett:

„Régóta távol tetszik lenni Oroszországtól?“

„Ötödik éve.“

„És megszokta az itteni életet?“ — kérdezte
Nikolajevics Eugen és elpirult.

„Hát úgy, ahogy.“

„Persze, nem nagyon kellemes. Külföldön unal-
mas az élet.“

„A belföldön is“, — tette hozzá a fesztelen orvos.

Nikolajevics Eugen egyszerre, ahogy egyáltalá-
ban nem vártam, hangos nevetésbe tört ki és csak
hosszu erőlködés után tudta magát annyira lecsillapi-
tani, hogy szakgatott hangon megszólaljon:

„Danilovics Fülöp mindig vitatkozik velem. Hahaha! Én azt mondom, a földgolyó rosszul sikerült bolygó, vagy pedig beteg, ő azonban azt mondja, hogy ezek csekélységek. De hát hogy lehet akkor megmagyarázni, hogy a külföldön is, meg otthon is unalmas, utálatos az élet?“ — És megint oly nevetés vett rajta erőt, hogy homlokán kidagadtak az erek.

Az orvos ravaszul és a fölényesség oly kifejezésével hunyorgatott reám, hogy roppant megsajnáltam páciensét.

„Miért ne volnának beteg bolygók?“ — kérdezte Nikolajevics Eugen nagy komolysággal. — „Mikor vannak beteg emberek.“

„Azért“ — felelte helyettem az orvos, — „mert a bolygók nem éreznek; ahol nincsenek idegek, nincs fájdalom se.“

„És mi ugyanugy érzéketlenek vagyunk, mint azok? Egyébiránt betegséghez nem is szükségesek az idegek, mert hiszen vannak beteg szőlőtőkék és van beteg burgonya. Folyton várom, hogy a földgolyó vagy szétpukkad, vagy kizökken körforgásából és tovarepül. Milyen furcsa lesz, — Calabria is, meg Miklós cár is a télipalotával és mi ketten is, önnel együtt, Danielovics Fülöp, mind, mind tovarepülünk és akkor aztán a pisztolyára se lesz már szüksége.“

Ujra felnevetett és szenvedélyes állhatatossággal nyomban folytatta a beszédet, most már hozzám intézve szavait.

„Igy nem lehet élni. Világos, hogy tenni kell valamit, mert különben a bolygó előlről kezdheti a dolgát; a mostani fejlődés nagyon rosszul ütött ki, valami kontárság történt. Vagy az összeállításnál, vagy amikor a hold elvált a földtől, valami nem volt rendben, azóta minden másként megy, mint ahogy kellene. Eleinte a betegség nagyon akút volt: micsoda belső forráság volt az a geológiai átalakulások idejében! Az élet felülkerekedett, de a betegségnek megmaradtak a nyomai. Az egyensúly elveszett, a bolygó

hol az egyik, hol a másik oldalra támolyog. Eleinte a felfordult állapot kvantitatív képtelenségekben mutatkozott: akkora gyíkok voltak, mint egy ház, olyan páfrányok, hogy egyetlen levéllel egész őrházikót be lehetett volna fedni, — hát persze, ennek ki kellett halnia. Hogy is maradhattak volna meg ilyen képtelenségek? Erre azonban a baj átcsapott a kvalitatív oldalra, — és ez még rosszabb — az agy, az idegek annyira kifejlődtek, hogy az értelem belepusztult. Ez a felszerelés megfogja semmisíteni az embert, mondhat, amit akar, megfogja semmisíteni!”

E kitörés után Nikolajevics Eugen elhallgatott.

Felszolgálták a reggelit. Nikolajevics Eugen nagyon keveset evett, nagyon keveset ivott és az egész idő alatt igen-en és nem-en kívül nem szólt egy szót se. Miután a reggelinek vége volt, rendelt egy üveg bordeauxit, töltött egy pohárral, megízlelte és arcát elfintorítva letette.

„Mi az?” — kérdezte az orvos. — „Rossz, ugy-e?”

„Rossz”, — felelt Nikolajevics Eugen és az orvos nekiállt, hogy megpirítsa a vendéglőst, leszidja a pincért, kikelt az emberek kapzsisága, önzése ellen, szemökre vetette, hogy a vendéglősök 65 százalék haszonra dolgoznak és mégis csálnak.

Nikolajevics Eugen közönyösen megjegyezte, hogy nem érti, miért haragszik az orvos? Ő a maga részéről nem látja be, hogy a vendéglős miért ne dolgozzon 65 százalék haszonra, ha teheti és egész okosan cselekszik, ha rossz bort ad el, amíg akadnak, akik megveszik. Ezzel a morális megjegyzéssel ért véget a reggeli.

★

A hóbotos mindjárt az első beszélgetéskor csodálkozásba ejtett beteg értelmének originális merészségével. Láthatóan „meg volt nyomva” és bár az orvos bizonykodott, hogy soha életében nem érte valami nagy szerencsétlenség, se pedig, hogy valami nagy

megrendüléssel esett volna át, nem igen tudtam hinni a jó prosektoz pszichológiájában.

Együtt folytattuk utunkat Géniába és azoknak a palotáknak egyikében szálltunk meg, melyeket polgári korszakunk szállodákká degradált. Az én megjegyzéseimmel szemben Nikolajevics Eugen nem tanusított se különös érdeklődést, se különös ellenkezést. Az orvossal szüntelenül vitatkozott.

Ha borus pillanatokban megszállta a hypochondria, visszavonult, bezárkózott szobájába, ritkán mozgott ki, sárga volt és halovány, reszketett, mintha a hideg rázná és néha úgy látszott, mintha a szemei ki volnának sirva. Az orvos aggódott életéért, ostoba elővigyázati intézkedéseket tett, eldugta a beretvát és a pisztolyt, ideggyengítő orvosságokkal kinezta a beteget, szagos füvekkel készült meleg fürdőket használta vele. Nikolajevics Eugen epés és elkeseredett passzivitással engedelmeskedett, folyton tiltakozva és mégis mindent megcselekedve, mint valami elkényeztetett gyermek.

Világos időszakokban nyugodt volt, keveset beszélt, de egyszerre, mint a gátat szakított folyó, ömlött belőle a beszéd, görcsös nevetéstől és a nyak ideges összehuzásától meg-megszakítva, hogy aztán hirtelen, mintha elvágták volna, megszünjön, visszás hangulatban hagyva hallgatóját. Fura paradox kifakadásai neki oly magától értetődőknek tünnek fel, mint az egyszerű. Aminthogy véleménye csakugyan hü is volt magához és következetesen egyezett azokkal az önkényes alapelvekkel, melyekből kiindult.

Sokat tudott, de tekintélyek a legkisebb hatással se voltak reá, — és ez minden másnál jobban bánította az orvost, ki jó tanuló volt és mint döntő fórumra hivatkozott Cuvier-re vagy Humboldt-ra.

„De hát“ — mondta neki Nikolajevics Eugen, — „miért gondolkozom úgy, mint Humboldt? Okos ember, sokat utazott és érdekes is tudni, mit látott és mit gondol, de ez nem kötelez, hogy ugyanúgy gondol-

kozzam, mint ő. Humboldt kék frakkot visel, vajjon ezért én is kék frakkban járjak? Ugy-e, Mózesnek ön nem hisz?“

„Tudja ön“, — szól az elámult orvos hozzám fordulva — „hogy Nikolajevics Eugen vallás és tudomány között nem lát különbséget? Mit szól ehhez?“

„A kettő között nincs is különbség“ — mondta megerősítően Nikolajevics Eugen. — „Legfeljebb csak annyi, hogy mindkettő más és más nyelvjárással mondja ugyanazt.“

„És még az, hogy az egyik csodára, a másik az értelemre hivatkozik és az egyik hitet követel, a másik pedig — tudást.“

„Na, csoda, az van itt is, ott is egyaránt, csak hogy a vallás a csodákból indul ki, a tudomány pedig hozzájuk jut el. A vallás legalább nyíltan megmondja, hogy azok az értelemmel fel nem foghatók, de — mondja — van egy más, magasabb értelem és az ezt meg ezt mondta. A tudomány azonban megcsalja magát, mikor azt képzei, hogy érti a dolgok mibenlétét... Alapjában véve, az egyik is, a másik is ugyanazt bizonyítja, nevezetesen, hogy az ember képtelen mindent tudni, de valami keveset mégis tud; az emberek ezt nem akarják elismerni és így aztán, emberi gyengeségük folytán, némelyek Mózesnek, mások Cuvier-nek hisznek. Miként lehet itt ellenőrzést alkalmazni? Az egyik elmondja, miként teremtette Isten az állatokat és a füvet, a másik pedig, hogy miként teremtette azokat — az életerő. Valójában nem a tudás és a kinyilatkoztatás között van ellentét, hanem csak a kétség és a puszta állításnak való hiteltadás között.“

„Miért fogadjak el puszta állításra bizonyos patológiai igazságokat, mikor az értelem segítségével a szervezet törvényeiből vezetem le azokat?“

„Persze, ez szükségtelen volna, de se ön, se senki nem ismeri e törvényeket és ezért hinni és megtanulni kell.“

„Ön ugy filozofál“, — mondtam tréfásan, miközben mindkét kezét megragadtam — „hogy egyáltalán nem fogok csodálkozni, ha hazatérése után Miklós cár kultuszminiszterré nevezi ki“.

„Kérem, ne vegyen rossz néven tőlem“, — felelte érzésteljes hangon — „és ne gunyolja gondolataimat. Én magam is kinevettem Rousseau-t és tudom, mit irt neki Voltaire, hogy már késő megtanulnia négykézláb járni. Sok és kínos fáradsággal jutottam odáig, hogy megértettem, honnan ered minden rossz és nagyon lehangelődtem tőle. Nem mondtam senkinek, hallgattam, mikor azonban az emberek szenvedései és jajkiáltásai mind hangosabbá váltak és a rossz egyre szembetünőbb lett, abbahagytam, hogy eltitkoljam az igazságot. Elveszett emberek vagyunk, áldozatai ősrégi tévelygéseknek és apáink bűneiért bűnhődünk. Ki gondol rá, hogy meggyógyítson bennünket? Az elkövetkezendő nemzedékek valószínűleg fel fognak eszmélni.“

„És így, *à la fin des fins*, az ember gyógyulása akkor fog megkezdődni, mikor az emberek, ahelyett, hogy a haladásért törnék magukat, hátrafelé fognak menni azzal a céllal, hogy majdan orangutánokkal társuljanak“, — mondta az orvos, uj szivarra gyujtva.

„Az állatokhoz közeledni nem is volna rossz a sok sikerületlen kísérlet után, hogy angyalokká váljunk. Az összes állatok alkalmazkodtak a környezethez, melyben élniök kell és áttelepitések majdnem mindig romboló hatással vannak rájuk. A folyóvíz nekünk kellemesebbnek és tisztábbnak tűnik fel, mint a tengervíz, de tegyen csak át belé valamely tengeri halat, — el fog pusztulni. Az embert a természet egyáltalában nem látta el oly dusan adományokkal, mint ahogy képzei, idegeinek és agyvelejének beteges tullejlődése kifinomult életbe ragadja, mely nem való neki, melyben tönkremegy, elsorvad, kinlódik! Ahol az emberek leküzdték e betegséget, ott nyugodtak, megelégedettek és boldogok is lennének, ha békében

hagynák őket. Nézzen végig az ily nemzedékek során, valahol Indiában. a természet busásan adott nekik mindent. Az állami és politikai élet fekélye begyógyult, az értelemnek a szervezet minden egyéb funkciója felett való tulsulya megszűnt. A világtörténet megfélekedezett róluk és ők úgy éltek, ahogy az embereknek élniök jó, úgy, ahogy lehetséges élniök, mig-nem jött az átkos East-Indian-Company és mindent felforgatott.“

„Hát hiszen“ — jegyezte meg az orvos — „a tömeg nálunk is majdnem úgy él.“

„Ez volna a legjobb bizonyíték mellettem. Amit ön tömegnek nevez, az éppen az emberi nem. Csak-hogy a tömegeket nem engedik úgy élni, ahogy akarnák — és éppen ez a baj. A felvilágosodásért roppant nagy árat kell fizetnünk. A kormányok, az egyházi intézmények, a katonák éhezésre juttatják az alsóbb rétegeket. Sőt, hogy teljes legyen a megrontás, szemük elé tárják a gazdagságot és természetellenes vágyakat, felesleges szükségleteket ébresztenek bennük és elveszik tőlük a legszükségesebbre való eszközöket is. Micsoda szomorú, szivettépő állapot! Lent hemzseg a munkától görnyedő, éhségtől kimerült nép, fent pedig hervad és pusztul az erőtlenségtől egy másik réteg, melyet agyonnyom a gondolkodása, kimerítenek a törekvések, melyekre épügy nincs megoldás, mint ahogy nincs kenyér a szegények éhségének csillapítására. És e két vétség, e két szenvedésfajta között, azok között, kik a rossz életkörülmények következtében való lázban és azok között, kik a megrendült idegek folytán való sorvadásban szenvednek közbül ott élnek — a civilizáció legszebb virágai, kedvenc gyermekei, az egyedüli emberek, kik valahogy nyomoruságosan élvezik az életet. Kik ezek? Az átlagos falusi nemesek és a helybeli kereskedők. De a természet nem engedi kijátszani magát... Bélyeget üt az árulásra, könyörtelenül, mint a hóhér“, — folytatta, fel s alá járva a szobában, hogy aztán egyszerre megálljon a tükör

előtt: „Nos, nézze csak meg ezt a figurát — hahaha! Borzalmas! Hasonlitsa össze akármelyik parasztéval. Uj varietás, mely elkerülte Blumenbach figyelmét, a „kaukázus-városi“ változat; ehhez tartoznak a hivatalnokok, kereskedők, tudósok, nemesek és mind az albinok és hülyék, kik a művelt világot benépesítik, gyenge, izomnélküli, reumatizmussal megvert szerzet és emellett ostoba, gonosz, kicsinyes, torz, esetlen, olyan, mint én vagyok, harmincötéves aggastyán, lehetetlen, felesleges kinek egész élete mesterkéeltség volt, — pfuj, gyalázat! Nem, nem, ez így nem mehet tovább, nagyon is izetlen és rothadt a dolog! A természethez... a természethez... nyugalmat!... Hagyjuk abba a társadalmi berendezkedések Babel-tornyának építését és átalakitgatását. Hagyjuk abba és *basta!* Hagyjuk abba, hogy lehetetlen dolgokra törekedjünk! Szerelmes leányoknak való szárnyakról, „jobb természetről, más napfényről“ álmodozni. Itt az ideje, hogy a puha fekhelyt keressük fel, melyet a természet készített számunkra! Ki a friss levegőre, az önrendelkezés szabad vadonjába, — az anarchia hatalmas szabadságába!

És Nikolajevics Eugen, kipirultan, kidagadt erekkel a homlokán, összeráncolta az arcát, komoly kifejezéssel nézett maga elé és makacs hallgatásba merült.

Hercen Alekszander.

December 23.

Bölcsesség az örök, az életben alkalmazható igazságok ismerete.

Sokratesz volt az első, ki a filozófiát az égből lehozta és az emberek között elterjesztette, amennyiben az élet, az emberi természet tudományának és a jó és rossz cselekedetek következményeinek buvárlására serkentette őket.

Cicero.

Az emberiség táplálja az egyháznak és az államnak az ő költségén élő parazitáit. Az emberi társadalmaknak szellemi tekintetben meg kell tisztálkodniok és az élősdiék el fognak tűnni, mint ahogy a féreg eltűnik a tiszta és egészséges testről.

★

Tudományosság ritkán egyesül bölcsességgel. A bölcs kevés dolgot tud, de minden, amit tud, szükséges neki és az embernek és amit tud, azt biztosan tudja.

★

Aki ismeri lelkét, mindenekelőtt az isteni alapelemet érzi magában és eszét isteninek és szentnek fogja tartani és mindig aszerint fog is cselekedni és gondolkodni, hogy méltó legyen a részéül jutott isteni adományra; és miután megvizsgálta és alaposan kiismerte magát, látni fogja, mily gazdagon felszerelve jött a világra és mily fenséges eszközei vannak bölcsességet szerezni és megőrizni. *Cicero.*

★

Aki az evangéliumból nem képes szívével a lényegest kiolvasni, semmiféle kritikai tanulmánnyal se fogja azt megismerni. De aki meg tudja találni, annak nincs szüksége tanulmányra. Megtalálni pedig az tudja, kinek az életre és nem töprenkedésre kell az evangélium vezénylete.

★

Az okosak nem szoktak tudósok, a tudósok nem szoktak okosak lenni. *Laot-Sze.*

★ ★ ★

A javak, melyeket a bölcsesség ad, minden egyéb tudáshoz mértén ugyanoly fontosak, mint amily fontos a pusztában egy korsó víz métermázsáknyi aranyhoz képest.

December 24.

Gyermekkortól fogva kezdődik a szellemi növekedés és ezzel egyidejűleg folyik az erő csökkenése. Mint két kúp, mely hegyével egymás alapja felé van irányítva, csökken egyenletesen a fizikai és nő a szellemi erő.

Amiként a természetben, úgy az emberben is hallgatagon és csendben történik a harmónikus növekedés; lármás csak az szokott lenni, ami romboló, bűnös és durva.

Mindazonáltal csak kevesen látják be a csendben és hallgatagságban való élet szükségességét az igazi szellemi növekedés és gyarapodás végett. Az emberek legtöbbszörre sürgés-forgásban élnek és unatkoznak, ha magukban vannak.

Csak a magányosság csendjében találhatja meg az ember az élet és a növekedés erejét. Ugyanezt mondta Krisztus is e szavakkal: „Ha imádkozol, menj belső kamrádba...” A világnak roppant szüksége van e hallgatag növekedésre a béke megvalósulása végett. Ezernyi hang téríti el igazi szellemi növekedéstől, különböző új tanok alakjában, melyek állítólag megmenthetik, kínálva neki az üdvöt.

Többet kell csendben maradnunk és a hallgatás hangja közölni fogja velünk az igazságot, mely megment bennünket.

Lucy Mallory.

A felvilágosult ember egyre gyarapszik észben és belátásban, a felvilágosulatlan egyre mélyebbre süllyed a tudatlanságban és a bűnben.

Kinai bölcs mondás.

Minél idősebbeké válnak az emberek, kik szellemi életet éltek, annál tágabb lesz szellemi láthatáruk, annál világosabb az ismeretük; akik azonban világi éle-

tet élnek, az évek mulásával csak még inkább eltom-
pulnak. A Talmud.

★

Az embernek meg kell öregednie, hogy jobb le-
gyen; sohasem találkozom hibával, melyet el ne
követtem volna. Goethe nyomán.

★

A fizikai növekedés csak készletek felraktározása
a szellemi munkára, Isten és az emberek szolgálá-
sára, mely a test hervadásával kezdődik.

★

*NövekedjeteK szellemben és segítsetek másokat
növekedni, — ez az egész élet.*

★ ★ ★

Rettentő annak az embernek a helyzete, ki nem
ismer fel magában szellemi életet és növekedést. Szá-
mára csak fizikai élet volt — és ez feltartóztatlanul
siet a megsemmisülés felé és hamarosan el fog tűnni.

Ismerd fel szellemi lényedet, élj aszerint és mi
sem zavarhatja meg örömedet.

December 25.

*Az irgalmasságnak, hogy igazi legyen, áldozatnak
és titoknak kell lennie.*

★

ŐrizkedjeteK jámbor tetteiteket az emberek előtt
kitárni. Ha pedig mégis megteszitek, nem leszen jutal-
matok AtyátoKtól a mennyben. Ha tehát alamizsnát
adsz, ne kürtöld ki azt, miként a képmutatók teszik
a zsinagógákban és az utcán, hogy az emberek di-
csérjék őket. Bizony mondom nektek, már oda van
a jutalmuk. Mikor alamizsnát adsz, ne tudja a te bal-
kezed, mit cselekszik a jobbkezed, hogy alamizsnád

bizton titokban maradjon. Atyád, ki a rejtettet látja, meg fog neked fizetni érte.

Máté, VI. 1—4.

★

Anyagi irgalmasság csak akkor jó valami, ha áldozat. Aki az anyagi adományt kapja, csak akkor kap szellemi adományt is.

Az azonban, ami nem áldozat, hanem csupán levonás a feleslegből, csak elkeseríti azt, aki kapja.

★

A szegény özvegy garasa nemcsak egyértékű a legdusabb adományokkal, hanem egyedül csak ez a garas igazi irgalmasság.

Csak a szegények, a gondterheltek érezhetik az irgalmasság boldogságát. A gazdagok, a henyék meg vannak fosztva tőle.

★ ★ ★

Irgalmasságot mindig és mindenütt lehet tanusítani. Ha az irgalmasság tanúsítása végett valamire készülődni, valahova utazni, valamit körülményesen rendezni kell, akkor az alig irgalmasság, hanem inkább tiszteletnyilvánítás.

December 26.

A gyermekkor oly kor, mely a szuggesztiók hatása alatt áll. Ezért a nevelésben a legfontosabb — megválogatni a szuggesztiókat, melyek a gyermekre hatni fognak.

★

Érdemes volna a fáradságra megvizsgálni, hogy nem káros-e nagyon is csiszolni a gyermek fegyelmezését. Még nem ismerjük eléggé az embert, hogy, ha szabad így mondanom, a véletlentől egészen elvegyük ezt a ténykedést. Azt hiszem, ha pedagógusaink szán-

déka valóra válik, már minthogy a gyermekek egészen az ő befolyásuk alatt nőnek fel, nem lesz egyetlen igazi nagy emberünk se. Amit életünkben leginkább használhatunk, arra rendszerint senki se oktatott bennünket.

Isten mentsen, hogy az ember, kinek tanítómesztere az egész természet, valami viaszdarabbá változzon, melybe egy tanár a maga fenséges képének lenyomatát préseli bele.

Lichtenberg.

★

Manapság a legtöbb ember csupán áltatja magát, hogy mert a kereszténységet vallja, a keresztény erkölcsant követi. A valóságban csak a pogány morált követi és azt állítja a nevelés eszményeként az ifjú nemzedék elé.

★

Az emberek a szuggesztióknak leginkább a gyermekkorban hozzáférhetőek. Magyarázatok ezredrészt annyi befolyással sincsenek reájuk, mint a példa.

Ezért hiábavaló és nevetséges minden prédikáció, melyet gyermekeknek tartanak, kik a példából a prédikáció ellenkezőjét látják.

★

Hiszen helyes, ha a felnőttek azt is magyarázzatják a gyermekeknek, hogy állatokkal és általában az összes gyenge lényekkel szemben nem való kegyetlenkedni. Azonban a gyermeknek csak a konyhába kell mennie és nyomban megölt és megkopasztott tyukokat és libákat lát. Mi haszna lehet a gyermek számára az erkölcsiségről szóló összes magasröptű fejtegetéseknek, melyekkel a felnőttek barbár és erkölcstelen cselekedetei, amelyek szeme előtt történnek, ily éles ellentétben állanak?

Sztruve.

★

Főként a szükségletek csökkentését kellene az ifjuságnak lelkére kötni és ebben az irányban kellene

igyekezni megerősítően hatni. *Minél kevesebb szükséglet, annál boldogabb állapot*, — ez régi, de vajmi mellőzött igazság. *Lichtenberg.*

★

A kényelmeskedési hajlam minden egyéb rossznál károsabb az emberre. Ezért roppant fontos, hogy a gyermekek kiskoruktól fogva megtanuljanak munkálkodni. *Kant.*

★

Gyermekeknél a legfontosabb mértékletességre, egyszerű életmódra, munkára és irgalmasságra szoktatni őket. De hogy lehet erre szoktatni őket, ha azt látják, hogy a szülők a fényüzést és ennek növelését keresik, a henyélést jobb szeretik, mint a munkát és megölt állatok tetemeiből táplálkoznak?

★ ★ ★

A gyermekek egész erkölcsi nevelése a jó példára redukálódik. Éljetek helyesen vagy legalább igyekezzetek helyesen élni és amennyire helyesen élnetek sikerül, gyermekeiteket is annyira fogjátok jól nevelni.

December 27.

Abban az órában, mikor a zsinatok első résztvevői ezt a kifejezést használták: „Tetszett nekünk és a Szent Léleknek...“, vagyis amikor a külső tekintélyt a belső fölé helyezték, nyomoruságos emberi okoskodások eredményét fontosabbnak és szentebbnek vették a zsinatokon, mint az egyedüli szentet, mely az emberben lakozik, — értelmét és lelkiismeretét, abban az órában megkezdődött az az emberek testét, lelkét elbódító hazugság, mely az emberi lények millióit semmisítette meg és mindmáig folytatja rettentő munkáját.

★

Bármily különösnek tünik is fel, kétségtelen, hogy a kereszténység csak azokban a tanokban nyilvánult meg és haladt előre, vagyis tisztult és valósult, melyeket eretnekségeknek neveztek. Az eretnekségekben lehettek tévedések, de az igazi kereszténységet is magukban foglalhatták. A tanok azonban, melyeket államilag elismertek és hatalom meg erőszak fenntartott, nem lehettek keresztényiek, mert alapjuk az erőszak, ellenkezett a kereszténységgel. A katolicizmus, az ortodoxia, a luteranizmus, az anglikanizmus nem lehetett keresztény tan, mert azt, ami a kereszténység alapja — a szeretetteljes megértést, tagadta és ehelyett a legnagyobb mértékben keresztényietlen eljárást, — az erőszakot alkalmazta, melyet a legszörnyűbb kínzásokig, kivégzésekig, elégetésekig vitt. Mindezek az államhatalommal szövetkezett egyházak, melyeket a szektánsok nem ok nélkül illettek a nagy szajha elnevezéssel, nemcsak hogy soha keresztényiek nem voltak, de mindig a legelvetemedettebb ellenségei voltak a kereszténységnek és nem szüntek meg ma is azok lenni, anélkül, hogy megbánnák bűneiket, ellenben igen is, egész multjukat szentnek tartva tovább folytatják, hogy a kereszténységnek ellenségei és a népek részéről való elfogadásának legfőbb akadályai legyenek.

★

Minden államvallás alapja az erőszak, a kereszténység alapja a szeretet. Az állam: a kényur; a kereszténység: a meggyőződés. A kard és a pásztorbot ellentétesek egymással és nem lehetnek szövetségesek.

★

Cunningham Giekie.

Az anglikanizmus kezdettől fogva legmeghunyászkodóbb és legbuzgóbb szolgája volt a zsarnokságnak és azon iparkodott, hogy világi hatalom segítségével és pompázó ünnepélyesség révén azt a helyzetet foglalja el, melyet Európában a katolicizmus szerzett meg. Minden súlyos esetben az állami hatalom segítségéhez folyamodott.

Lecky.

Angliában 1682-ben Lytton doktort, egy tiszteltreméltó férfit, ki könyvet irt az episcopatus ellen, törvény elé állították és a következő, rajta végre is hajtott büntetésre ítélték: kegyetlenül megkorbácsolták, az egyik fülét levágták, orra egyik felét felhasították, aztán tüzes vassal arcára égették az SS betűket, melyek botrányokozót jelentettek. Egy hét mulva újra megkorbácsolták, tekintet nélkül, hogy hátán a sebek még nem gyógyultak be, felhasították orra másik felét, levágták a másik fülét és másik arcfelére is rásütötték a szégyenjelet. Mindez a kereszténység nevében történt.

Morison Davidson.

★

Krisztus nem alapított egyházat, nem szervezett államot, nem adott törvényeket, nem állított fel kormányt és külső fenhatóságot. Igyekezett azonban Isten törvényét beírni az emberek szívébe, hogy maguk kormányozzák magukat.

Herbert Newton.

★

Husz Jánost 1415-ben, mert a pápára rábizonyította szörnyüségese cselekedeteit, eretneknek találták, ítélet alá vonták és vérontástalan halálra vagyis elégetésre ítélték. A kivégzés helye a városkapu mögött volt, a kertek között, a Rajna mellett. Mikor a kivégzési helyre hozták, Husz térdrehullott és imádkozott. Mikor a hóhér ráparancsolt, hogy menjen fel a máglyára, Husz felállt és hangos szóval kiáltotta:

„Jézus Krisztus! E szörnyü szégyenhalált a Te igéd hirdetése miatt szenvedem; alázatosan és jámboran szenvedem el!”

A hóhérlegények levetkőztették Huszt és hátrahuzott kezeinél fogva a cölöphöz kötözték; lábaival padon állt. Köréje fát és szalmát halmoztak. A rakás a térdéig ért. Pappenheim császári marsall utoljára ajánlotta neki, hogy mentse meg életét és vonja vissza eretnekségét.

„Nem“, — mondta Husz — „nem érzem magamat bünösnek“.

Erre a hóhérlegények meggyújtották a máglyát. Husz belekezdett a zsoltárba: „Krisztus, fia az élő Istennek, könyörülj rajtam!” A léngok, a széltől élesztve, magasan fellobogtak és Husz csakhamar elnémult.

★

Azt mondják, az igazi hívők alkotják az egyházat. Hogy vannak-e ily igazi hívők, vagy nincsenek — nem tudhatjuk. Természetesen mindegyikünk szeretne egyike lenni ezeknek az igazi hívőknek és igyekszik az lenni; de senki se állíthatja se magáról, se azokról, akik ugyanugy hisznek, mint ő, hogy egyedül ők az igazi hívők.

★ ★ ★

Ha van egyház, az a benne levőknek nem lehet látható.

December 28.

Az, amit tudománynak neveznek, vagy a legfontosabb emberi tevékenység, ha az a célja, hogy az emberi élet törvényeit feltárja, vagy pedig a legsemmisebb és legbalgább időtöltés — olyasmiknek a vizsgálata, amik henye embereknek kelthetik fel a kíváncsiságát.

★

Hogy az ember szelleme valaha teljesen abba hagyja a metafizikai vizsgálódásokat, az épp oly kevéssé várható, mint hogy, mert nem akarunk mindig tisztátlan levegőt szivni, egyszer majd inkább egyáltalában beszüntetjük a lélegzést. A világon tehát mindig és, ami még több, minden, főként pedig minden gondolkodó embernek megmarad a metafizika, amelyet közmértékszabás hiányában mindenki a maga módja szerint fog kiformálni. Nos, amit eddig metafizikának nevezetek, az senki gondolkodó főt ki nem elégíthet; de teljesen lemondani róla, szintén lehetetlen; ezért hát végre meg kell *kisérelni* a tiszta ész kri-

tikáját, vagy, ha már van ilyesmi, azt *vizsgálat* és általános igazolás tárgyává kell tenni, mert e sürgős szükségletnek, mely valamivel több a pusztá tudás-vágynál, nincs más mód a kielégítésére.

Kant. (Prolegomena, 115. 1.)

★

A tudás, az elvont megismerés legfőbb értéke a közölhetőségben és abban a lehetőségben van, hogy rögzítetten megőrizhető; csak ily módon válik oly megbecsülhetetlenül fontossá a gyakorlat számára.

Schopenhauer.

★

Azt lehetne hinni, hogy az azzal a dologgal, amit tudománynak neveznek, való foglalkozás fontosságának megismerése végett be kell bizonyítani, hogy az efféle foglalkozás hasznos. A tudomány emberei azonban csak állítják, hogy ha bizonyos tárgyakkal foglalkozunk, e tanulmányok valamikor, valahol és valakinek bizonyára hasznára fognak válni.

★

Van bizonyos nyers tudományos babona, mely ugyanabból a forráshól ered, amelyből a vallási babona: az emberi gyengeségeknek való hizelkedés vágyából és amely ugyanannyira, ha ugyan nem még fokozottabb mértékben, kártékony, mint a vallási babonaság. Az emberek tévelyegnek, gonoszul élnek. Egyik természetes tulajdonságuk, hogy miután életük helytelen voltát megismerték, azon változtatni igyekeznek; ekkor azonban jön a „tudomány”: az állami, pénzügyi, egyházi, bünygyi, rendőri és mindenféle egyéb jog tudománya, azután a nemzetgazdaságtan, a történelem és a legeslegmodernebb tudomány — a szociológia és kisül, hogy az emberek gonosz élete változhatatlan törvényeknek megfelelően folyik és az embereknek nem az a feladatuk, hogy saját gyengéik ellen küzdjenek és életüket rosszabbról jobbá változ-

tassák, hanem, hogy életüket a tudósoktól kiderített törvények szerint nézzék. E babona oly szembeszökően ellenkezik mind a józan emberi értelemmel, mind az emberi lelkiismerettel, hogy az emberek sohasem fogadhatták volna el, ha nem volna oly megnyugtató, amennyiben igazolással szolgál az emberek gonosz életéhez.

Soha vallási babona nem művelt és nem művelhetett ily rosszat az emberek között, mint ez a babona.

★

Tudásunktól még annyi se telik, hogy az emberi testnek valamelyest megértesse az életét. Nézzük csak, hogy mit kell e végből tudni. Az emberi testnek kell hely, idő, mozgás, meleg, világosság, táplálék, víz, levegő és még sok egyéb. A természetben azonban minden oly szorosan össze van kötve egymással, hogy az egyiket nem lehet megismerni a másiknak is a megvizsgálása nélkül. Nem lehet ismerni a részeket az egésznek az ismerete nélkül. Testünk életét csak akkor fogják megérteni, ha mindazt áttanulmányoztuk, amire szüksége van; e célból azonban az egész mindenséget át kell tanulmányozni. A mindenség azonban végtelen és megismerése az ember számára véghezvihetetlen. Következésképpen még testünk életét se tudjuk teljesen megmagyarázni.

Pascal.

★ ★ ★

Ártalmatlan tudományok, aminők az asztronómia, a matematika, fizika és hasonlók, tanulmányozása, ugyanugy mint különböző élvezetek, játékok, kirándulások, séták időtöltése csak akkor engedhető meg, ha a dolgok nem akadályozzák a kötelességteljesítést; viszont azonban tudományokkal foglalkozni, melyek nem válnak előnyére az emberiség igazi szellemi üdvének, épp oly erkölcstelen dolog, mint oly élvezeteknek hódolni, melyek hátrányosak közvetlen kötelességeinkre.

A tudomány nem az, amit az emberek e névvel illetnek, hanem ami a legmagasabb és az emberek üdvére legszükségesebb tárgya a tudásnak.

December 29.

Amig erőszak lesz, háboru is lesz. Erőszakot azonban nem lehet erőszakkal legyőzni, hanem csak az ellent nem állással, a benne való részt-nem-vétellel.

★

Ha katonáim elkezdenének gondolkodni, egy se maradna a sorban. II. Frigyes.

★ ★ ★

A háboru csak akkor fog megsemmisülni, ha az emberek majd nem vesznek részt az erőszakban és képesek lesznek elviselni mindazokat az üldöztetéseket, melyeknek emiatt kiteszik magukat. Ez az egyetlen mód a háboru megszüntetésére.

Heti olvasmány

Három aggastyán

Mikor pedig imádkoztok, ne szaporítsátok a szót, mint a pogányok; ezek azt hiszik, hogy a sok szóval meghallgatásra találnak. Ne utánozzátok őket, mert a ti Atyátok tudja, mi kell nektek, még mielőtt tőle kéritek. (Máté, VI., 7. 8.)

Arhangelszk városából a püspök hajón ment Szolovecbe. Ugyanazon a hajón zarándokok is voltak, kik bucsura mentek. A szél kedvező volt, az idő szép, nem himbálóztak. A zarándokok, — kik közül némelyek a padlón heverték, mások falatoztak, megint mások csoportosan ültek — sokat beszélgettek egymással. A püspök is feljött a fedélzetre és ide-oda

kezdett járkálni a hidon. Később közeledett a hajó orrához, hol egy csoport ember volt összegyülekezve. Egy paraszt kezével mutatott valamire a tengerben, elmondott valamit és a többiek hallgatták. A püspök megállt, arrafelé nézett, amerre a paraszt mutatott, de nem látott semmit, csak a napsugár csillogott a tengeren. Közelebb lépett, hogy hallja, miről van szó. Mikor a paraszt észrevette a püspököt, levette sapkáját és elhallgatott. A többiek is észrevették, hogy ott van és tiszteletadásul szintén levették sapkájukat.

„Ne zavartassátok magatokat, barátaim“, — mondta a püspök. — „Én is szeretném hallani, hogy ez a jó ember mit beszél“.

„Az aggastyánokról beszélt a halász“, — mondta egy kereskedő, ki bátrabb volt, mint a többi.

„Mit beszélt az aggastyánokról?“ — kérdezte a püspök, közelebb lépett a mellvédhez és leült egy ládára. — „Beszélj csak, én is szeretném hallani. Mit mutattál?“

„Itt látszik egy kis sziget“ — mondta a paraszt és jobbra előre mutatott. — „Ezen a szigeten vannak az aggastyánok, keresik a lelkiüdvösségüket“.

„Hol az a sziget?“ — kérdezte a püspök.

„Tessék csak a kezem irányába nézni. Tetszik látni, ott az a felhő, attól kissé balra, lefelé egy csikot lehet látni.“

A püspök hosszan odanézett, a víz csillogott a napfényben és a püspök gyakorlatlan szemével nem tudott megpillantani semmit.

„Nem látok semmit“, — mondta. — „És miféle aggastyánok vannak azon a szigeten?“

„Isten emberei“ — felelt a paraszt. — „Már régen hallottam róluk, de sohasem sikerült meglátnom őket, a mult nyáron azonban magam is láttam őket.“

És újra elbeszélte, miként indult halászni és a víz miként sodorta a szigetre és maga se tudta, hol van. Reggel nekiindult, hogy körülnézzen és egy földből vert gunyhóra akadt. A gunyhóban megpillantott

egy aggastyánt, azután még kettő jött elő belőle; enni adtak neki, megszáritották és segítettek neki kijavítani a csónakot.“

„Milyenek voltak?“ — kérdezte a püspök.

„Az egyik kis, összetöpörödött, igen öreg ember, elnyütt csuhában, bizonyosan száz évesnél is több; ősz szakálla már kezd zöldesbe játszani, de ő maga folyton mosolyog és sugárzik, mint az égi angyal. A másik, magasabb termetű, szintén öreg, rongyos kaftánt visel, szakálla szétterülő, ősz, sárgás színű, de erős ember: mint a semmit, úgy fordította meg csónakomat, még időm se volt, hogy segítsek neki, — ő is derült kedvű. A harmadik magas, szakálla térdig ér és hófehér, de komor tekintetű, szemöldöke kibozontosódik a szeme felett és egész meztelen, csak valami gyékénnyel van körülövezve.“

„És mit beszéltek veled?“ — kérdezte a püspök.

„Többnyire csak hallgattak a munkánál és egymással is keveset beszéltek. Az egyiknek csak pillantania kellett és a másik már értette. Kérdeztem a nagyot, hogy már régóta élnek-e itt? Komor arcot vágott, dörögött valamit, mintha méregbe jött volna, de a kis alacsony mindjárt megfogta a kezét, mosolygott, az öreg lecsillapodott. Az öreg csak annyit mondott: „Könyörülj rajtunk“ és mosolygott.“

Miközben a paraszt beszélt, a hajó közelebb jutott a szigetekhez.

„Most egész jól látszik“ — szólalt meg a kereskedő. — „Tessék csak odanézni, főtisztelendő ur“ — mondta a sziget felé mutatva.

A püspök arra nézett. Csakugyan látott egy fekete csikot, — a sziget. Miután hoszasabban odanézett, elment a hajóorról a hátsó részre a kormányoshoz.

„Miféle kis sziget az, amely itt látszik?“

„Nincs neve. Sok ilyen van erre.“

„Igaz, amit mondanak, hogy ott aggastyánok a lelkiüdvösségüket keresik?“

„Mondják, főtisztelendő ur, csak nem tudom,

hogy igaz-e. A halászok állítólag látták őket. De hát megesik, hogy az emberek mindenféle butaságot beszélnek.“

„Szeretnék kiszállani a szigetre, hogy megkeressem az agastyánokat“ — mondta a püspök. — „Hogy lehetne ezt megtenni?“

„A hajóval nem lehet odáig menni“ — felelt a kormányos. — „De csónakkal igen, csak meg kell kérni a kapitányt.“

Odahívták a kapitányt.

„Szeretném látni az agastyánokat“ — mondta a püspök. — „Lehetne, hogy odavigyenek?“

A kapitány nem javalta. „Lehetni csak lehetne“, — mondta — „de sok időt veszítünk vele, meg aztán bátor vagyok megjegyezni főisztelendőségednek, hogy nem éri meg a fáradságot, megnézni őket. Azt hallottam, hogy egész együgyű emberek, kik nem értenek semmit és nem is tudnak beszélni, akár a halak a tengerben.“

„Mégis szeretném őket látni“ — mondta a püspök. „Megfizetem a fáradságot, vigyenek oda.“

Mit lehetett tenni? Parancsokat adtak, a hajósok megfordították a vitorlákat. A kormányos más irányba térítette a hajót, a sziget felé tartottak. A püspök számára kihoztaak egy széket és odaállították a hajó orrába. Leült és nézett előre. Valamennyien a hajó orrára gyülekeztek és a kis sziget felé néztek. Az élesebb szeműek már meg tudták látni a köveket a szigeten és már mutogatták a gunyhót. Egyik már a három agastyánt is megpillantotta. A kapitány messzelátót hozott, belenézett és odanyújtotta a püspöknek. „Csakugyan“, — mondta — „jobbra a nagy kőtől három ember áll a parton.“ A püspök is belenézett a messzelátóba, megigazította, ahogy kellett. Igen, három ember állott egymás mellett: egy magas, a másik valamivel alacsonyabb, a harmadik pedig egész kicsi; a parton állnak és egymás kezét fogják.

A kapitány odalépett a püspökhöz. „Itt meg kell

állanunk a hajóval, főtisztelendő ur. De ha tetszik, méltóztassék csónakba szállani, mi meg majd itt horgonyozunk.“

A köteleket rögtön meglazították, a horgonyt kivetették, a vitorlákat leeresztették, — egy rándítás és a hajó elkezdett ingadozni. Leeresztettek egy csónakot, az evezősök beleugrottak és a püspök lehaladt a kis lépcsőn. Leérve, leült a csónak padjára, az evezők mozgásba jöttek és a csónak siklott a sziget felé. Mikor már egy kődobásnyira előbbre jutottak, meglátták a három aggastyánt, a magastermetűt — meztelenül, valami gyékényfélével a dereka körül, az alacsonyabbat — rongyos kaftánban és az összetöpörödött kis öreget — elnyűt ruhában; mindhárman egymás mellett álltak és egymás kezét fogták.

Az evezősök elérték a partot és megerősítették a csónakot. A püspök kiszállt.

Az aggastyánok meghajoltak előtte, a püspök áldásra nyújtotta kezét, mire még mélyebbre hajoltak. És a püspök így szólt hozzájuk:

„Hallottam, hogy itt vagytok, Isten aggastyánai és hogy lelketek megmentését keresitek, az emberekért Krisztus-Istenhez imádkoztok, én azonban, Krisztus méltatlan szolgája, Isten kegyelméből arra vagyok rendeltetve, hogy őrizsem az Ő nyáját és ezért, Isten cselédei, beszélni akartam veletek, hogy ha lehetséges, oktassalak benneteket.“

Az aggastyánok hallgattak, mosolyogtak és egymásra néztek.

„Mondjátok meg, hogyan keresitek az üdvösséget és hogyan szolgáljátok Istent“ — mondta a püspök.

Az alacsonyabb aggastyán sóhajtott és a legöregebbre, a nagyon öregre nézett: A magasnak elkomorult az arca és ő is a legöregebbre, a nagyon öregre nézett. A legöregebb, a nagyon öreg aggastyán mosolygott és így szólt: „Isten szolgája, mi nem értünk Isten szolgálásához, mi csak magunknak szolgálunk, csak magunkat tápláljuk.“

„Hogy imádkoztok tehát Istenhez?“ — kérdezte a püspök.

A nagyon öreg aggastyán felelt: „Igy imádkozunk: Hárman ti, hárman mi, a te irgalmad járjon ki.“

És ahogy a nagyon öreg aggastyán ezt mondta, mindhárom aggastyán az ég felé emelte tekintetét és mind a három ismételte: „Hárman ti, hárman mi, a te irgalmad járjon ki!“

A püspök mosolygott és így szólt: „Nyilván halottatok valamit a Szentháromságról, de nem jól imádkoztok. Megszerettelek benneteket, Isten aggastyánai; látom, Isten tetszésére akartok élni, csak nem tudjátok, miként kell Neki szolgálni. Nem így kell imádkozni, hanem hallgassatok ide, megtanítalak benneteket rá. Nem magamtól akartalak tanítani, hanem Isten Írásából foglak felvilágosítani benneteket, Isten miként parncsolta meg mindenkinek, hogy Hozzá imádkozzanak.“

És a püspök elkezdte megmagyarázni az aggastyánoknak, hogy Isten miként nyilatkoztatta ki magát az embereknek: oktatta őket az Atya-, Fiu- és Szent Lélek-Istenről és elmondta:

„A Fiu-Isten lejött a földre, hogy az embereket megváltsa és ekként tanította, hogy mindenk Hozzá imádkozzanak. Hallgassatok ide és mondjátok utánam“. És a püspök mondta: „Mi atyánk.“ Az egyik aggastyán utána mondá: „Mi atyánk“, a másik is mondta: „Mi atyánk“, a harmadik szintén ismétlé: „Mi atyánk“. — „Ki vagy a mennyben.“ Az aggastyánok is mondták: „Ki vagy a mennyben.“ Csakhogy a középső öreg összezavarta és nem mondta ki jól a szavakat; a magas, a meztelen aggastyán se mondta jól: bajusza belelógott a szájába — nem tudott tisztán beszélni; a nagyon öreg, fogatlan aggastyán is érthetetlenül motyogott.

A püspök újra elmonta és az aggastyánok újra utánamondták a szavakat. Aztán a püspök leült egy kőre, az aggastyánok körülállták, a szájára néztek és

ujra meg újra ismételték, amit a püspök mondott. Az egész napon át, egész estig bajlódott velük a püspök, tizszer, huszszor, százszor ismételt minden szót és az öregek mondták utána. Összekeverték a szavakat és a püspök kiigazitotta őket és elejétől fogva ismételtette velük az egészet.

És a püspök nem ment el, amíg az egész Ur imájára meg nem tanította őket. Utána mondták és már önmaguktól is el tudták mondani. Az első a közép magas volt, ki az egész imát megtanulta és el tudta mondani. A püspök újra meg újra ismételtette vele és a többiek is elmondták az egész imát.

Már sötétedett és a hold már kezdett kiemelkedni a tengerből, mikor a püspök felállt, hogy visszatérjen a hajóra. Elbucszott az aggastyánoktól és ezek térdre hullva hajoltak meg előtte. A püspök felállatta őket és mindegyiket megcsókolta és megparancsolta nekik, hogy úgy imádkozzanak, ahogy tanította, azután beült a csónakba és a hajóhoz eveztetett.

Miközben a hajóhoz közeledett, folyton hallotta, ahogy az aggastyánok kórusban, hangosan mondják az Ur imáját. Közel a hajóhoz már nem lehetett hallani az aggastyánok hangját, de holdvilágnál látható volt, hogy ott állanak a parton, ugyanazon a helyen mind a hárman — az egyik, a legkisebb, a középen, a magas jobbról, a közép magas balról. A püspök elért a hajóhoz, felment a fedélzetre, a horgonyt felszedték, a vitorlákat kifeszítették, a szél beléjük feküdt, a hajó megmozdult és mentek tovább. A püspök a hátsó fedélzetre ment, leült és folyton a szigetet nézte. Eleinte még lehetett látni az aggastyánokat, de csakhamar eltűntek a látótérből, csak a kis sziget látszott még, azután az is eltűnt, csak a tenger csillogott a holdfényben.

A zarándokok aludni tértek és a fedélzeten minden elcsendesedett. De a püspök nem érzett vágyat az alváásra, ott ült egyedül a hátsó fedélzeten, arrafelé nézett, amerre a kis sziget eltűnt és a derék aggastyá-

nokra gondolt. Arra gondolt, mennyire örültek, hogy az imádságot megtanulták és hálát adott Istennek, amiért úgy intézte, hogy Isten aggastyánainak segíthetett és Isten igéjében oktathatta őket.

Igy ül hát a püspök, gondolkozik, nézi a tengert, arrafelé, ahol a kis sziget eltűnt. És a szeme káprázní kezd — hol itt, hol ott, fény csillan fel a hullámokon. És egyszerre valami fehéret lát felfényleni a holdvilágban: valami madár, sirály vagy vitorla az, ami ott oly fehérén megvillan? Jobban odanéz. „Vitorláscsónak“, — gondolja — „mely jön utánunk. Csakhogy nagyon is gyorsan repül. Az imént még igen messze volt és most már egész közel látszik. És nem is olyan, mint a csónak és a vitorlához se hasonlít. Azonban valami jön utánunk és elér bennünket.“ A püspök nem tudta megállapítani, hogy mi. Nem csónak, madár se és hal se. Emberhez hasonlít, csak nagyon is nagy és aztán ember nem is lehet a tenger közepén. A püspök felállt és odalépett a kormányoshoz: „Nézd csak, mi az?“ — mondja neki. — „Mi az, barátom? Mi az?“ — kérdi sürgetően a püspök, de már maga is látja — az aggastyánok sietnek a tengeren, fehér szakálluk csillog és fénylik és oly gyorsan közelednek, hogy úgy tűnik fel, mintha a hajó mozdulatlanul állana.

A kormányos hátrafordult, rémület fogta el, eleresztette a kormányt és hangosan felkiáltott:

„Az Isten szerelmére! Az aggastyánok jönnek utánunk a vizen, mint a szárazföldön, úgy sietnek!“ Az emberek meghallották a lármát, felriadtak és mindnyájan a hajó hátsó részére rohantak. Valamennyien látták, ahogy a három aggastyán sietve közeledik, egymást kézen fogja és integet, hogy a hajó álljon meg. Mind a hárman úgy közeledtek a vizen, mintha szárazföld lenne és amellet nem is mozgott a lábuk.

Még mielőtt a hajó megállhatott volna, a három aggastyán már elérte a hajót; szorosán a fedélzethez jöttek, felemelték fejüket, egyhangulag mondták:

„Elfelejtettük, Isten szolgája, elfelejtettük, amire

tanítottál! Amig ismételtük — tudtuk, de amikor egy órára abbahagytuk, egy szó sem jutott eszünkbe, elfelejtettük és erre az egészet elfelejtettük. Semmi se maradt eszünkben; taníts meg bennünket újra.“

A püspök keresztet vetett, meghajolt az aggastyánok felé s így szólt: „A ti imátok is elér Istenhez, Isten aggastyánai. Nem én vagyok az, ki benneteket tanítsalak. Imádkozzatok értünk, bűnösökért.“

És mélyen meghajolt az aggastyánok előtt. Az aggastyánok még egy pillanatig ott álltak, azután megfordultak és visszamentek a tengeren. És egész reggelig fénycsík volt látható onnan felől, amerre az aggastyánok mentek.

Tolsztoj.

December 30.

Az összes emberek egységének megismerése egyre jobban terjed az emberiségben.

Aki ezt mondta: „Jöjjetek hozzám mind ti megfáradtak és elnyomottak, megnyomottak benneteket“, ez igével az egész emberiségnek vált a középpontjává, mert az egész emberiség az elnyomtatás és a munka igája alatt él.

Számláljátok meg, kik e terhet nem hordozzák, hanem másokra háritják, kik mások fáradozását és megterhelését haszonra fordítják, — sokan vannak ilyenek? Egy urra millió rabszolga esik, egy — a sátán értelmében — szerencsefiára millió a földig görnyedt lény, ki verejtékét és könnyét hullatja. Ezek a részükből kiforgatott teremtmények — ezek a jó pásztor juhái, Isten juhái, akikért Ő életét adta. Magához hívja őket és lassanként, amily mértékben közelednek a megígért idők, felemelik fejüket, hallgatnak a szavára, megismerik a hangját és készek, hogy kövessék. Az összes nyájakból, az összes népekből össze fognak seregleni e juhók, mert mindnyájan

a jó pásztor alá tartoznak és Ő összegyűjti őket. Szerteszórva, elkülönítve, szomoruan csoportosulnak, várva azt, aki legelőre vezeti őket, míg most szegődött cselédnek vannak a hatalmában, aki ha a közeledő farkast megpillantja, juhait cserbenhagyja és menekül, vagy pedig idegeneknek vannak a hatalmában, kik csak vágyaik kielégítésére gondolva, a juhokat magukhoz kaparintják, gyapjujukkával ruházkodnak, husukkal táplálkoznak. De ha a jó pásztorhoz kerülnek, köréje sereglenek és léssen egy nyáj és egy pásztor.

Krisztus földi küldetésének célja: az összes emberekből testvérek népét alkotni, valamennyiöket egyesíteni egymással, amennyiben Istennel egyesíti őket, hogy egységükben az igazságnak, vagyis a minden létező örök életét szolgáló szeretet végtelen és határtalan haladásának szent törvényeit szilárdan elismertesse velök.

Lamennais.

Megértjük-e szellemi testvérvoltunkat? Megértjük-e, hogy egy égi atyától származunk, kinek képét magunkban hordozzuk és akinek tökéletességéhez állandóan közeledhetünk? Megismertük-e, hogy egy és ugyanaz az isteni élet lakozik minden ember lelkében, ugy, mint a miénkben? Holott pedig ez az egyetlen, ami az emberek között igazi szabad összetartozást lehetségessé tesz.

Hogy az életberendezés megváltozzon, új módjára van szükség az emberek kölcsönös megbecsülésének. Amíg az emberek úgy nézik egymást, mint ahogy ma teszik, majdnem mint a barmot, addig nem fog megváltozni, hogy baromként bánjanak emberekkel, tovább is folytatni fogják, hogy erőszakkal vagy ravaszsággal eszközözzé tegyék azokat céljaik elérése végett. Nem lehet testvériség az emberek között, amíg meg nem értették rokonságukat és Istenhez való viszonyukat, valamint azt a magasztos rendeltetést,

melyért az életet kapták. Ma azonban az ily gondolatokat agyrémeknek tartják és a tanítót, ki azt reményli, hogy az emberek hisznek testvéri és Isten gyermekei mivoltukban, rajongónak tekintik. Holott a kereszténység e legegységibb igazságának elismerése oly változásokat idézne elő az egész emberi társadalomban és olyan viszonyokat teremtené az emberek között, hogy ma el se tudjuk képzelni. Senki közülünk el nem képzelheti a kölcsönös érintkezés módjában való változást, a gyengédséget, megbecsülést, szelidséget és a társadalmi viszonyok javítása érdekében kifejtett buzgó erőfeszítést, mely előállana, ha az emberek kölcsönösen behatolnának egymás bensőjének szellemi körébe és mindenki lelkének, még a legfejletlenebb emberi lény lelkének is felfogná a jelentőségét. Akkor a sértések, bántások, szorongatások, melyeket ma észre se veszünk, jobban felháborítanak bennünket, mint most akár a legnagyobb bűntények is. Akkor minden ember megszentelt valaki lesz az emberek szemében és a vele szemben elkövetett sértés Isten iránt való ellenségeskedésnek fog feltűnni. Az olyan ember, ki ez igazságot felismerte, nem szidalmazhatja felebarátját, mert az isteni elemet látja benne. Alig lehet mélyebben életbevágó igazságot gondolni, mint amilyen ez a tanítás. Igenis, új kinyilatkoztatásra van szükségünk, — nem paradicsomról és poklóról, hanem a szellemről, mely bennünk él.

Channing.

★

Az ember nem szeretheti se azt, akitől fél, se azt, aki tőle fél.

Cicero.

★

Emberek, kik erkölcsiséget hirdetnek és kötelességeiteket családokra és hazákra korlátozzák, önzésre biztatnak benneteket, többé-kevésbé szűk önzésre, mely árt mind magatoknak, mint másoknak. Család és haza két kör, mely egy sokkal tágabb kör-

ben, az emberiség körében foglal helyet. Két lépcsőfok ez, melyen fel kell haladni, de amelyen nem szabad megállani.

Mazzini.

★ ★ ★

Az emberek egyrészének megismerése, mely a mindenkben meglévő isteni alapelem felismeréséből fakad, adja meg az embereknek a legfőbb, a belső, személyes és a külső, társadalmi jót és ezért minden, ami ez egységnek utjában áll — rossz és minden, ami azt elősegíti — jó. — Leginkább utjában áll ez egységnek a babona és az emberek szétválasztása; leginkább elősegíti az igazság és a szeretet.

December 31.

Mult nincs, a jövő még nem érkezett el. A jelen végtelenül kicsi érintkezési pontja a nem létező multnak a nem létező jövővel.

★

„Az idő mulik“, — szoktuk hamis felfogásunknak megfelelően mondani. Az idő áll, — ti multok el.

Talmud.

★

Idő mögöttünk, idő előttünk, de velünk — nincs.

★

Testből és szellemből állok. A testnek minden közömbös, mert az anyag képtelen, hogy bármit is megkülönböztessen. A szellemnek viszont minden, ami nem belőle ered, szintén közömbös, mert a szellem élete teljes. A szellem életének viszont a legkisebb jelentősége sincs se a multban, se a jövőben. Egész jelentősége a jelenben összegeződik.

Marcus Aurelius.

El lehet képzelni gondolkodó lényt, melynek a jövő könyebben látható, mint a múlt. A rovarok ösztönében már látunk egyetmást, melynek azt a hitet kell keltenie, hogy azokat inkább a majdani, semmint az elmúlt dolgok vezetik. Ha az állatok ugyanannyira emlékeznének az elmúltakra, mint amennyire előérzettel vannak az elkövetkezendő iránt, sok rovar különb volna nálunk; így azonban úgy látszik, hogy az előérzet fordított arányban van az elmúltakra való emlékezéssel. *Lichtenberg.*

★

Lelkünk oly testbe van beléhelyezve, hol számot, időt, mértéket talál. Efelől elmélkedésekbe bocsátkozik és természetről, szükségszerűségről beszél és nem tud másként gondolkodni. *Pascal.*

★ ★ ★

Idő nincs. Csak végtelenül kicsi jelen van. Ebben folyik le az élet. Ezért az embernek összes szellemi erőit a jelenre kell irányítania.

Havi olvasmány

Mese

a bolond Ivánról és két testvéréről: a harcos Szemjonról és a hájas Taraszról meg néma nővérükről, Malanjáról, továbbá az öreg ördögről és a három ördögfiókáról.

I.

Távoli országban, egy hatalmas birodalomban élt egyszer egy gazdag paraszt. E gazdag parasztnak három fia volt: Szemjon, a harcos, a hájas Tarasz és Iván, a bolond, továbbá egy leánya, Malanja, aféle

néma szüz.¹ A harcos Szemjon elment a csatába, hogy szolgáljon a császárnak. A hájas Tarasz a városba költözött és beállt egy kereskedőhöz, hogy kereskedéssel foglalkozzon, a bolond Iván azonban meg a nővére otthon maradtak, hogy mezei munkában gyönyörködjenek. Szemjon, a harcos, magas rangra vitte, a császártól nagy földbirtokot kapott és előkelő család leányát vette feleségül. Nagy fizetést kapott, a birtok is nagy volt, de mégsem futotta a költségekre; ami a férfinak begyűlt, azt az előkelő asszony rögtön eltékozolta; soha nem volt pénz. És így hát Szemjon leutazott a birtokra, hogy beszedje a jövedelmet. Azonban az intéző ezt mondta neki: „Nincs miből; nincs se barmunk, se eszközünk, nincsenek se lovaink, se teheneink, se ekénk, se boronánk, mindezt előbb be kell szereznünk, azután majd lesz jövedelem is.“ Erre Szemjon, a harcos, elment az apjához. „Te, apám, gazdag vagy“, — mondta — „nekem azonban nem adtál semmit. Add ki nekem a harmadrészt, átviszem a magam birtokára.“ Az öreg így felelt: „Te nem hoztál semmit a házba; miért adjam neked a harmadrészt? Ez igazságtalanság lenne Iván és a leány iránt.“

Szemjon azonban ezt mondta: „Hiszen Iván bolond, a leány pedig néma szüz; mire való az nekik?“ Az öreg így felelt: „Ivánra bizom, hogy döntsön.“

Iván pedig ezt mondta: „Én nem bánom, miattam elviheti.“

Szemjon, a harcos, kivette a részét, átvitte a maga birtokára és tovább folytatta, hogy szolgáljon a császárnak.

A hájas Tarasz is szerzett pénzt, elvett egy gazdag kereskedőleányt, de minden kevés volt neki. Elment apjához és felszólította: „Add ki az én örök-részemet.“ Az öreg Tarasznak se akart részt adni. „Te“

¹ Vén leány, aki életét Istennek és a jótékonyágnak szenteli, világi apáca féle.

— mondta — „nem voltál segítségünkre, mindent, ami a házban van, Iván szerzett. Nem szabad igazságtalanságot művelni vele és a leánnyal.“ Taras azonban ezt felelte: „Minek az neki? Hiszen bolond, nem házasodhat meg, senki se menne hozzá feleségül és néma szüznek se kell semmi. Add nekem, Iván“, — mondta — „a gabona felét; szerszámot nem kívánok és az állatok közül is csak a vasderest, ugysem használhatod szántásra.“

Iván hangosan felnevetett. „Hát nem bánom“ — mondta.

Tarasz is megkapott egy részt. A gabonát bevitte a városba, a vasderest elvezette és Iván egy öreg kancával magában maradt, hogy, mint azelőtt, végezze a földművelést és táplálja apját meg anyját.

II.

Az öreg ördögöt bosszantotta, hogy a három testvér nem veszett össze az osztozkodáson és békében vált el egymástól. Előszólitott három ördögfiókat.

„Ide hallgassatok“ — mondta. — „Van három testvér: Szemjon, a harcos, a hájas Tarasz és Iván, a bolond. Össze akartak veszni, de mégis békében élnek, egész jól megvannak egymással. A bolond meghiusította minden tervemet. Eredjetek hát, — vegyétek elő mind a hármat és ingereljétek fel őket egymás ellen, hogy kölcsönösen kikaparják egymás szemeit. Meg tudjátok tenni?“

„Meg“, — felelték.

„Hogy akartok hozzáfogni?“

„Igy: először is tönkre tesszük őket, hogy ne legyen mit enniök, azután összeterelejük őket és akkor majd nekiesnek egymásnak.“

„Helyes“, — mondta az öreg ördög. — „Látom, értitek a dolgotokat. Loholjatok és addig meg ne lásalak benneteket, míg mind a hármat egymásra nem uszítottátok, mert különben mind a hármotoknak lenyuzom a bőrét.“

Az ördögfiókák egy mocsárhoz vonultak, hogy tanácskozzanak, miként fogjanak a munkához; ide-oda vitatkoztak, — mindegyik a munka könnyebb részét akarta magának és végül is abban állapodtak meg, hogy sorsot huznak, melyiknek melyik testvér jut. És ha valamelyikök hamarabb végez, köteles segíteni a többinek. Az ördögfiókák elvégezték a sors-huzást és megállapították az időpontot, amikor újra találkoznak a mocsárnál, hogy megtudják, melyikök végzett és melyiknek kell segíteni.

Az időpont elérkezett és az ördögfiókák összegyültek, ahogy megbeszélték, a mocsárban. Elkezdtek beszámolni, hogy melyik hogyan járt. Az első ördögfiók, ki Szemjontól, a harcostól jött, elbeszélte: „Nálam halad a dolog. Szemjon holnap elmegy az apjához.“ Társai kérdezték, micsoda furfangot használt? — „Először is olyan bátorságot öntöttem beléje, hogy az egész világ meghódítását ígerte császárijának. A császár Szemjont kinevezte fővezérnek és elküldte hadakozni az indiai császárral. A háboru megkezdődött. Erre éjszaka Szemjon táborában minden löport megnedvesítettem, azután az indiai császárhoz mentem és szalmából beláthatatlan tömeg katonát csináltam neki. Szemjon katonái mikor mindenfelől katonákat láttak feléjük közeledni, meghökkentek. Szemjon tüzet vezényelt, de az ágyuk meg a puskák nem akartak elsülni. Erre Szemjon katonái megrémültek és megszaladtak, mint a birkák és az indiai császár lekaszaboltatta őket. Szemjon nagy szégyent vallott, a birtokot elvették tőle és holnap ki akarják végezni. Már csak egynapi munkám van, hogy a börtönből kiéresszem és haza menekülhessen. Holnap végeztem feladatommal; hadd halljam hát, melyiteknek segítek?“

A második ördögfióka is, ki Tarasztól jött, beszámolt a munkájáról. „Nekem nincs szükségem segítségre“ — mondta. — „Nálam is megy a dolog; egy hétnél tovább Tarasz már nem bírja. Legelőször

is pocakot növesztettem neki és iriggyé tettem. Olyan kapzsiság fogta el idegen javakkal szemben, hogy mindent, amit lát, meg szeretne vásárolni. Tömérdek dolgot vásárolt már össze, minden pénzét kiadta és még mindig vásárol. Most már kölcsönpenzen. Már sokkal tartozik és annyi terhet vett magára, hogy nem szabadulhat. Egy hét múlva itt a fizetés ideje, én azonban minden áruját ganéjjá változtatom, nem fog tudni fizetni és az apjához fog menni.“

A harmadik ördögfiókát is, ki Ivántól jött, kikérdezték, hogy hányadán áll?

„Eh!“ — mondta, — „nekem nem akar sikerülni a dolog. Legelőbb is kvaszt köptem a korsójába, hogy megfájduljon a hasa, azután kimentem a szántóföldjére és megkövesítettem a földet, hogy ne tudjon birni vele. Gondoltam, képtelen lesz felszántani, de a bolond kijött az ekéjével és elkezdte turni a földet. Nyögött a gyomorfájástól, de teljes erejéből szántott. Eltörtem az ekéjét, hazament, összeigazitott egy másik ekét, uj huzókötelet tett fel és megint nekifogott a szántásnak. Erre belebujtam a földbe, megfogtam az ekevasat, de nem tudtam visszatartani, — neki-dőlt az ekének, meg aztán nagyon éles is volt az eke; egész kezemet össze-vissza vágta. Majdnem mindent felszántott, már csak egy kis sáv van hátra. Jöjjetek, pajtások, segítsetek, mert ha ezzel az eggyel nem végzünk, kárba vezett minden fáradságunk. Ha a bolond épségben marad és tovább szánt, megmenekülnek az inségtől, mert mind a két testvérét el fogja tartani.“

Az ördögfióka, ki Szemjontól, a harcostól jött, megígérte, hogy másnap reggel jön segíteni és ezzel a három ördögfióka elvált egymástól.

III.

Iván az egész ugart felszántotta, csak egy kis sáv volt még hátra. Jött, hogy ezzel is végezzen. Fájt a hasa, de szántani kell. Eligazitotta az istrángot, meg-

fordította az ekét és hozzáfogott a szántáshoz. Ahogy azonban az első forduláshoz ért és visszafelé tartott, úgy tűnt fel, mintha valami lógna az ekén, — akadózott. Ez azonban az ördögfióka volt, ahogy lábával belesimpaszkodott az eke villájába és nekifeszítette magát. „Micsoda különös dolog ez!“ — gondolta Iván. — „Sohasem voltak itt gyökerek és most mégis van.“ — Lenyult a barázdába és valami puhát tapintott. Megragadta és kihuzta. Fekete volt, mint a gyökér, de valami mozgott rajta. És lám, eleven ördögfióka volt. „No, nézd csak, micsoda utálatos jószág!“ — kiáltott Iván, felemelte a karját, hogy odacsapja az ekéhez az ördögfiókát, de ez sipitozva megszólalt. „Ne bánts“, — mondta — „megteszem, amit akarsz.“

„Mit tudsz te megtenni?“

„Csak mondd, hogy mit akarsz.“

Iván megvakarta a füle tövét. „Fáj a hasam“, — mondta, — „el tudod mulasztani?“

„Hogyne“ — mondta az ördögfióka.

„Nos, hát, gyógyíts meg.“

Az ördögfióka lehajolt a barázdába, kapargált a karmaival és kihuzott egy háromágu kis gyökeret és odnyujtotta Ivánnak.

„Itt van“ — mondta. „Mindenki, aki egy csipetet lenyel belőle, megszabadul minden fájdalmától.“ Iván elvette a gyökeret, elosztotta három részre és egy darabkát lenyelt. Rögtön megszűnt a hasfájása.

Az ördögfióka megint könyörögni kezdett. „Eressz el,“ — mondta, — „bebujok a földbe és többet elő se jövök.“

„Hát nem bánom“, — mondta Iván — „Isten hírével!“ — És ahogy Iván Isten nevét kimondta, az ördögfióka zsupsz be a föld alá, mint valami kődarab a vízbe, csak egy lyukat hagyott hátra. Iván a két gyökérdarabot a sapkájába tűzte és tovább szántott. Bevégezte ami még hátra volt, megfordította az ekét és hazament. Kifogott, belépett a szobába és megpil-

lantotta bátyját, Szemjont, a harcost, ahogy feleségével együtt az asztalnál ül és vacsorázik. Jószágát elkobozták, nagynehezen elmenekült a börtönből és idejött az apjához, hogy nála lakjon.

Amikor Szemjon megpillantotta Ivánt, így szólt hozzá: „Idejöttem, hogy nálatok lakjam; tarts el az asszonnyal együtt, amíg valami új állást találok.“

„Nem bánom“, — mondta Iván — „maradjatok, ha tetszik.“

Ezzel Iván le akart ülni a padra, de a hölgynek nem tetszett a szag, mely Ivánon érzett. És így szólt az urához: „Nem tudok egy bűdös paraszttal együtt vacsorázni.“

Erre Szemjon, a harcos mondta Ivánnak: „A feleségem azt tartja, hogy rossz szagod van, — kimehetnél enni a tornáczra.“

„Nem bánom. Ugyis éjszakai legeltetésre kell már vezetnem a kancát.“

Iván darab kenyeret dugott a kaftánjába és ment az éjszakai legeltetésre.

IV.

Az ördögfióka, miután az éjjel végzett Szemjonnal, a harcosal, a megbeszélés értelmében eljött felkeresni Iván ördögfiókáját, hogy segítsen neki elbánni a bolonddal. Odaért a szántóföldre, kereste, kutatva a pajtását, de sehol se látta és csak a lyukra tudott ráakadni. „No“, — gondolta — „a pajtásom póruljárt, nekem kell a helyébe lépnem. A szántó fel van szántva, — a szénakaszálásnál kell megfogni.“

Az ördögfióka kiment a rétre, elárasztotta vízzel Iván rétvét, úgyhogy az egészen iszapossá vált. Napkeltekor Iván megjött az éjszakai legeltetésből, kikalapálta a kaszát és ment lekaszálni a rétet. Nekiállt a kaszálásnak, suhintott a kaszával, megint suhintott, — a kasza élettlené vált, nem akart fogni — meg kellett fenni. Iván vesződött, erőlködött, nem használt, haza

kellett mennie. „Kihozom az üllöt, hogy kikalapáljam a kaszát, meg egy kenyeret is hozok“, — mondta magában — „és ha egy teljes hétig kell is törnöm magamat, nem hagyom abba, amíg a rétet le nem kaszáltam.“ Amikor az ördögfióka ezt hallotta, gondolkodóba esett. „Kemény legény ez a bolond“, — mondta magában az ördögfióka — „nem lehet megnyergelni. Más fogáshoz kell nyulnom.“

Iván visszajött, kikalapálta kaszáját és elkezdett kaszálni. Az ördögfióka elbujt a fübe, folyton belekapott a kasza kampójába és a hegyét beleütötte a földbe. Kemény munka volt Ivánnak, de azért mégis lekaszálta a rétet, — még csak a mocsárnál volt hátra egy kis darab. Az ördögfióka bemászott a mocsárba, miközben gondolta magában: „És ha össze is vagdalom a tenyeremet, akkor se engedem, hogy végigkaszáljon.“ Iván a mocsárhoz ért; csak nézett, a fű nem is volt sűrű és mégse tudott továbbjutni a kaszával. Bosszus lett és teljes erejével kezdett suhintani; az ördögfióknak engednie kellett, mert alig volt ideje, hogy félreugorjon. Látta, hogy veszedelmes a dolog és egy bokorba rejtőzött. Iván elsuhintott a kaszával a bokor felett és az ördögfióknak levágta a fél farkát. Miután a réttel végzett, a gyűjtést rábizta a nővére, ő pedig ment learatni a rozsot.

Jött a kosaras kaszával, de a csonkafarku ördögfióka már ott volt, összekuszálta a rozsot, úgyhogy a kaszával nem lehetett mit kezdeni. Iván hazament, elhozta a sarlót és nekilátott, hogy sarlóval arasson; — az egész rozsot learatta. „Na, most a zab következik“, — mondta. Amikor ezt a csonkafarku hallotta, így gondolkodott: „A rozsnál nem tudtam elbánni veled, majd a zabnál megteszem, csak várjuk meg a reggelt.“ Reggel az ördögfióka kiszaladt a zabföldre, de a zab már le volt aratva. Iván az éjjel aratta le, hogy kevesebb szem peregjen ki. Az ördögfiókat elfutotta a méreg. „Gyalázatosan össze-vissza vagdalt és megkínzott a bolond. Még háboruban se még ilyen

cudarul! Még aludni se akar ez az átkozott fickó, nem lehet birni vele! Most a gabonarakásba megyek és beleganéjözök.“

És az ördögfióka odament a rozsosztaghoz, bemászott a kévék közé és elkezdett piszkítani; a kévék átmelegedtek és az ördögfióka is jó melegen volt és elszunnyadt.

Iván azonban befogta a kancát és kihajtott nővérével a gabonáért. Az egyik rakásnál megállt és kezdte ledobálni a kévéket. Két kévét dobott a kocsira, beszurta a villát — az ördögfiókának éppen a fenekébe ment; felemelte a villát és lám a végén egy eleven és pedig csonkafarkú ördögfióka ficáinkolt, torzképeket vágva és igyekezve, hogy megszabaduljon.

„Nézd csak, ez az utálatos!“ — mondta Iván. — „Hiszen már megint itt vagy!“

„Én egy másik vagyok“, — mondta az ördögfióka — „az előbbi a testvérem volt. Én azonban Szemjon testvérednél voltam.“

„No hát, akárki vagy“, — mondta Iván — „neked is ugyanaz legyen a sorsod!“ És már a rudhoz akarta kenni, de az ördögfióka elkezdett könyörögni. „Eressz szabadon“, — mondta — „többé nem... és megteszek neked mindent, amit akarsz.“

„Mit tudsz megtenni?“

„Amiből akarod, tudok katonákat csinálni.“

„Mire jók azok?“

„Mindenre felhasználhatod őket, amire csak akarod, mindent meg tudnak tenni.“

„Tudnak énekelni?“

„Hogyne.“

„Hát nem bánom“, — mondta Iván — „csinálj egy párat“.

Az ördögfióka így szólt: „Fogj egy kéve rozsot, rázd szét, úgyhogy megálljon a földön és csak ezt kell mondanod: „A szolgám azt parancsolja, hogy ne légy kéve, hanem annyi katona legyen belőled, ahány szalmaszál van benned.“

Iván fogott egy kévét, szétrázta és elmondta, amit az ördögfióka mondott. A kéve szétesett és katonák álltak elő belőle, dobossal és kürtőssel az élükön. Iván nevetett.

„Na nézd, de helyes!” — kiáltott fel. — „Ez aztán valami, aminek örülnek a lányok.”

„Most már eressz el!” — mondta az ördögfióka.

„Nem”, — szólt Iván — nem akarom, hogy a rozs kárba vesszen. Mutasd meg, hogy lesz belőlük újra kéve. Kiakarom csépelni.”

Az ördögfióka így szólt: „Mondd ezt: Ahány katonára, annyi kalász, szolgálom azt parancsolja, hogy megint kéve légy.” Ahogy Iván ezt elmondta, újra ott volt a kéve.

És az ördögfióka megint könyörgött Ivánnak: „Eressz el már.”

„Hát nem bánom!” Iván az ördögfiókát odaszorította a rudhoz, megfogta és lehuzta a villáról. „Isten hírével!” — mondta neki. De alig, hogy Isten nevét kimondta, az ördögfióka becsuszott a föld alá, mint amikor kődarab a vízbe esik és csak egy lyuk maradt utána.

Mikor Iván hazaért, már a másik testvér is ott volt; a feleségével együtt vacsorázva ült az asztalnál. A hájas Tarasz nem tudta számláit kifizetni, megszökött a hitelezők elől és apjához menekült. Ahogy Ivánt megpillantotta, így szólt: „Tarts el engem meg a feleségemet, amíg ügyeimet rendbe nem hoztam.”

„Nem bánom, maradjatok itt, ha tetszik.”

Iván levetette kaftánját és leült az asztalhoz.

A kereskedő felesége azonban ezt mondta: „Nem tudok bolonddal egy asztalnál enni. Az izzadságszag is érzik rajta.”

A hájas Tarasz így szólt Ivánhoz: „Rossz szagod van, Iván, eredj ki és egyél a tornácon.”

„Nem bánom!” — mondta Iván. Fogott egy darab kenyeret és kiment. „Ugyis mennem kell már éjszakai munkára, legeltetni a kancát.”

Miután az ördögfióka az éjszaka Tarasszal is végzett, a megbeszélés értelmében eljött segíteni pajtásainak, hogy megkisértsék a bolond Ivánt. Az ördögfióka elért a szántóföldre és kereste, keresgélte pajtásait, egyik se volt ott, csak a lyukra akadt rá a földben. Erre kiment a rétre, a mocsárban megtalálta a farkot, a rozs-szérün a második lyukat. „Na, ahogy látom, pajtásaim póruljártak, most nekem kell helyükbe állanom és elbánnom a bolonddal.“

Az ördögfióka nekiindult megkeresni Ivánt. De Iván a mezei munkával már végzett és fát vágott az erdőben.

A két testvérnek szűk volt a ház és ezért felszólították Ivánt, szerezzen fát, hogy új házakat építsenek.

Az ördögfióka kiszaladt az erdőbe, elbujt a rözse közé és akadályozta Ivánt a döntésben. Iván megfejszázta a fát, úgy, ahogy kellett, hogy szabad hely felé dőljön, de amikor azután dönteni kezdte, a fa mindig ferdén dült, arra, amerre nem kellett és fennakadt az ágakon. Ivánnak emelőrudat kellett faragnia, hogy a fát arrább mozdítsa, ami csak nagy fáradsággal sikerült. A második fa döntésénél ugyanigy történt. Vesződött és erőlködött, amíg nagy ügyyel-bajjal végzett vele. Nekiállt a harmadik fának; megint ugyanigy volt. Iván úgy számított, hogy ötven fát dönt le, de alig döntött tizet is, mikor már beesteledett. Emellett egészen ki is merült, az izzadság gőzölgött róla, mint a köd az erdőben, de azért csak dolgozott tovább. Megint nekiállt a fának, mikor a háta elkezdte szaggatni, annyira, hogy már nem volt semmi ereje; fejszóját az övébe akasztotta és leült, hogy kipihenje magát. Mikor az ördögfióka észrevette, hogy Iván csendben marad, elkezdett örvendezni. „Na, kifogyott az erejéből“, — gondolta — „most én is pihenhetek.“ Szétvetett lábakkal leült egy ágra és örült. Azonban Iván felállt, fogta a fejszét, suhintásra emelte és ahogy a tulsó

oldalról nekilendítette a fejszét, a fa egyszerre nagyot reccsent és eldőlt. Az ördögfióka nem tudott idejében feleszmélni, nem volt ideje felkapni a lábát, az ág eltörött és becsipte a talpát. Mikor Iván az ágakat lecsapdosta, észrevette az eleven ördögfiókát.

„Nézd csak, az utálatos!” — kiáltotta elcsodálkozva. — „Már megint itt vagy!”

„Én egy másik vagyok” — mondta az ördögfióka. — „Én Tarasz testvérednél voltam.”

„Bánom is én, melyik vagy, ugyanaz a sors éremen téged is.” Iván felemelte a fejszét, hogy a fokával agyonüsse az ördögfiókát.

Az ördögfióka elkezdett könyörögni. „Ne bánts”, — könyörgött — „megteszem neked, amit akarsz.”

„Mit tudsz megtenni?”

„Annyi pénzt csinálhatok neked, amennyit csak akarsz.”

„Hát nem bánom” — mondta Iván — „csinálj egy keveset.”

És az ördögfióka megtanította, hogy mit kell tennie:

„Tépj leveleket arról a tölgyfáról és dörzsöld a kezekben. Arany potyog majd belőle.”

Iván tépett néhány levelet, összedörzsölte — és arany potyogott a földre.

„Ez jó”, — mondta — „ha az ember ráér játszani a gyerekekkel.”

„Eressz el hát”, — mondta az ördögfióka.

„Nem bánom!” — Iván fogta az emelőrudat és kiszabadította az ördögfiókát. — „Isten hírével!” — kiáltotta neki. És ahogy Isten nevét kimondta, az ördögfióka becsuszott a föld alá, mint kődarab a vízbe, csak egy lyuk maradt utána.

VI.

A testvérek házat építettek maguknak és mind-egyik külön lakott. Iván azonban, miután az aratás befejeződött, sört főzött és meghívta testvéreit az

aratóünnepre. A testvérek azonban nem jöttek el Ivánhoz. — „Ismerjük már az ilyen parasztmulatságot!“ — mondták megvetően.

Iván megvendégelte a parasztokat meg az asszonyokat, maga is ivott velük, becsipett és kiment az utcára a táncba. Mikor a táncolókhöz ért, azt akarta, hogy az asszonyok tisztelettel fogadják és magasztalják.

„Adok nektek valamit, amit még soha életetekben nem láttatok“, — mondta nekik. Az asszonyok nevettek, magasztalták, azután így szóltak:

„Add hát, amit adni akartál.“

„Mindjárt hozom“, — mondta. Fogta a kosarat és kiszaladt az erdőbe. Az asszonyok nevettek. „Micsoda bolond!“ Már meg is feledkeztek róla. Egyszerre azonban futva jön vissza és kosara tele van valamivel.

„Megajándékozalak benneteket?“

„Meg! Meg!“

Iván egy marék aranyat markolt ki a kosárból és az asszonyok közé szórta. Jóságos Isten! Az asszonyok rávetették magukat, hogy felszedjék; a parasztok is odarohantak és egymás kezéből csavarták ki az aranyakat. Egy öregasszonyt majdnem agyonnyomtak. Iván nevetett.

„Ostoba emberek“, — mondta, — „miért akartátok az anyókat agyonnyomni? Vigyázzatok, megint adok“. — És megint szórt nekik aranyakat. Az egész nép összecsendült és Iván az egész kosárra valót oda-szórta. Még mindig kértek. Iván azonban azt mondta, hogy nincs több. Máskor majd többet kapnak. Most azonban táncoljanak és énekeljenek.

Az asszonyok rákezdtek az éneklésre.

„Nem, ez az ének nem ér semmit“, — mondta Iván.

„Te talán jobbat tudsz?“

„Majd mindjárt megmutatom.“ Kiment a szérüre. Kihuzott egy kévét, kisimitotta, felállította és rákezdte: „Nos, szolgál“ — mondta — „tedd meg hogy ne kéve

legyen, hanem minden szál katonává változzon“. A kéve szétesett és katonák lettek belőle: peregtek a dobok és harsogtak a kürtök. Erre Iván megparancsolta a katonáknak, hogy énekeljenek és vonult velők az utcára. Az emberek álmétkodtak. Miután a katonák egy darabig énekeltek, Iván visszavezette őket a szérüre, de megtiltotta, hogy bárki kövesse oda és a katonákat megint kévévé változtatta, melyet odavetett a többi közé. Haza ment és lefeküdt aludni a pajtába.

VII.

Mikor másnap reggel az idősebb testvér, Szemjon, a harcos, meghallotta a dolgot, eljött Ivánhoz.

„Mondd meg“, — szólt — „honnan vetted a katonákat és hova vezetted őket?“

„Minek azt neked tudni?“

„Minek? — Hiszen katonákkal mindent meg lehet tenni. Egész birodalmat lehet velők hódítani.“

Iván elcsodálkozott. „Miért nem mondtad ezt már régebben? Katonát annyit csinálok neked, amennyit csak akarsz. A hugom meg én már elég sok kévét kicséptünk.“ Iván elvezette testvérét a szérüre és így szólt: „Nézz ide, mindjárt csinálok katonákat, te pedig vezesd el, mert ha nekem kellene etetnem őket, egy nap alatt kipusztítanák az egész falut.“ Szemjon, a harcos, megígérte, hogy elvezeti a katonákat és Iván hozzáfogott, hogy előállítsa őket. A kévét odaütötte a földhöz és már ott volt egy század katona és minden egyes kévéből egy másik század. Oly sokan voltak, hogy az egész mezőt ellepték.

„Elég már?“

Szemjon örült és azt felelte: „Elég, köszönöm, Iván“.

„Csak hagyd“, — szólt Iván. — „Ha aztán még kell, csak jöjj hozzám, csinálok még. Szalmánk van az idén elég.“

Szemján, a harcos, rögtön intézkedett, elrendezte seregét, ahogy kell és indult a háboruba.

Alig hogy Szemjon, a harcos, elment, jött a hájas Tarasz, ki szintén hallott a tegnapi eseményekről és elkezdte kérni Ivánt: „Mondd meg, hol vetted az aranyakat? Ha nekem annyi pénzem volna, mindenfelől még többet szereznék hozzá.“

Iván csodálkozott. — „Nos, ezt már rég megmondhattad volna. Annyi pénzt dörzsölhetek neked, amennyit csak akarsz.“

Tarasz örült. — Adj hát körülbelül három kocsira valót“, — mondta.

„Nem bánom“, — mondta Iván. — „Menjünk ki az erdőbe, de fogd be a lovat, mert különben nem tudod hazahozni.“

Kimentek az erdőbe. Iván nekiállt tölgylevelet dörzsölni és nagy halom aranyat dörzsölt.

„Elég lesz?“

Tarasz nagy örömben volt. „Egyelőre igen“, — mondta. — „Köszönöm, Iván.“

„Csak hagyd“, — mondta Iván. — „Ha még kell majd, jöjj csak hozzám, dörzsölök még többet. — Levél van elegendő.“

A hájas Tarasz egész kocsira való aranyat rakott fel és elhajtatott, hogy kereskedjen.

Mindkét testvér elment. Szemjon hadba vonult, Tarasz meg kereskedett. Szemjon, a harcos, egész birodalmat hódított meg, Tarasz pedig nagy halom pénzt szerzett.

Egyszer a két testvér összetalálkozott és bevallotta egyik a másiknak: Szemjon, hogy honnan vette a katonákat és Tarasz, hogy honnan van a pénze.

Ekkor Szemjon, a harcos, így szólt testvérének: „Én birodalmat hódítottam magamnak és pompásan élek, csak kevés a pénzem, hogy a katonákat élelmezem.“

A hájas Tarasz pedig ezt mondta: „Egész halmokkal szereztem pénzt, csak kár, hogy nincs senki, akivel őriztessem.“

Erre Szemjon, a harcos, így felelt: „Menjünk el

testvérünkhöz. Én fel fogom szólítani, csináljon még több katonát, akiket azután neked adok, hogy őrizzék a pénzedet, te pedig dörzsöltes vele pénzt, hogy a katonákat eltarthassuk.“

És elmentek Ivánhoz. Szemjon azt mondta neki: „Testvér, kevés a katonám, csinálj még, legalább két kévét változtass katonákká.“

Iván tagadóan rázta a fejét. „Hiába kérsz, nem csinálok többet“, — mondta.

„Miért? Hiszen megígérted.“

„Megígértem, de mégsem teszem.“

„Miért nem, te tökfilkó?“

„Azért, mert katonáid megöltek egy embert. Legutóbb az ut mellett szántottam és láttam, ahogy egy asszony koporsóval hajtott arra és bőgött. Kérdeztem, ki halt meg? Erre azt felelte: „Szemjon katonái megölték az uramat a háboruban.“ Én azt hittem, a katonák játszani meg énekelni fognak, pedig hát embert öltek. Nem, nem adok több katonát.“

Emellett maradt és nem csinált több katonát.

A hájas Tarasz is eljött megkérni a bolond Ivánt, hogy dörzsöljön neki még aranyakat.

Iván azonban tagadóan rázta a fejét. „Hiába kérsz“, — mondta — „nem teszem“.

„Miért?“ — mondta Tarasz. — „Hiszen megígérted.“

„Megígértem, de mégsem teszem.“

„Miért nem, te tökfilkó?“

„Azért, mert aranyaid Mihajlovnától elvették a tehenét.“

„Hogy-hogy elvették?“

„Igenis elvették. Mihajlovnának volt egy tehené, a gyerekek ihattak tejet, a minap azonban hozzám jöttek tejet kérni. Erre megkérdeztem tőlük: „Mi van a tehenetekkel?“ Ezt felelték: „A hájas Tarasz-nak eljött hozzánk az intézője, három aranydarabot adott anyácskának, ő pedig odaadta érte a tehenet és most nincs tejünk.“ Én azt hittem, te ját-

szani akarsz arannyal, pedig hát elvetted a tehenet a gyerekektől. Nem adok többet.“

És a bolond megmaradt a szava mellett és nem adott több aranyat. Így a két testvérnek üres kézzel kellett távoznia.

Amikor elhajtattak, elkezdtek tanácskozni, hogyan segítsenek a bajon. Szemjon azt mondta: „Tudod, mit csináljunk? Te adsz nekem pénzt, hogy elartsam a katonákat, én pedig neked adom országom felét, katonákkal együtt, hogy őrizzék a pénzedet.“ Tarász beleegyezett. A két testvér megosztotta, amije volt és mindkettő császár lett és még gazdag is.

VIII.

Iván pedig otthon élt, tartotta apját és anyját és néma nővérével ellátta a mezei munkát.

Történt egyszer, hogy Iván vén házőrző kutyája megbetegedett, rühes lett és úgy volt, hogy a végét járja. Iván sajnálta a kutyát, — a némától kért egy darab kenyeret, beletette sapkájába és odavetette a kutyának. A sapka azonban rongyos volt és a kenyérral egy gyöker is kiesett belőle. A vén kutya a kenyérral együtt ezt is elnyelte. És alighogy a gyökeret elnyelte, nyomban elkezdett ugrándozni és játszani és ugatni és csóválta a farkát, — egészséges volt

Iván apja és anyja, akik látták ezt, csodálkoztak.

„Mivel gyógyítottad meg a kutyát?“

„Volt két gyökerem, amely minden betegséget meggyógyít“, — mondta Iván — „és a kutya lenyelte az egyiket“.

Ebben a tájban történt, hogy a királykisasszony megbetegedett és a király mindenfelé, városokban, falvakban kihirdette, hogy aki meggyógyítja, dus jutalmat kap, ha pedig nőtlen, feleségül veheti a királykisasszonyt. Ezt Iván falujában is kihirdették.

Apja és anyja előszólitották Ivánt és így szóltak hozzá: „Hallottad, mit hirdettetett ki a király? Azt mondtad, van valami gyökered, eredj hát és gyógyítsd

meg a királykisasszonyt. Egész életedre boldog ember leszel.“

„Nem bánom“, — mondta Iván és mindjárt neki is készülődött az utnak. Felöltöztették és kilépett a pitvarba. Ott talált egy koldusasszonyt, kinek béna volt a karja és aki így szólt hozzá: „Hallottam, hogy te tudsz gyógyítani. Gyógyítsd meg a karomat, mert még fel se tudok öltözködni.“

„Nem bánom“, — mondta Iván, fogta a gyökeret, odaadta a koldusasszonynak és felszólította, hogy nyelje le. Ahogy a koldusasszony a gyökeret lenyelte, nyomban meggyógyult és elkezdte mozgatni a karját. Iván apja és anyja ekkor léptek ki, hogy kikísérjék fiukat, mivel azonban hallották, hogy Iván az utolsó gyökeret is odaadta és már nincs, amivel a királykisasszonyt meggyógyítsa, elkezdték szidni.

„A koldusasszonyt megsajnálod, de a királykisasszonyt nem!“

Erre Iván a királykisasszonyt is megsajnálta. Befogta a lovat, szalmát vetett a kocsiba és felült, hogy elhajtasson.

„Hová mégy, te ostoba?“

„Meggyógyítani a királykisasszonyt.“

„De hiszen már nincs, amivel meggyógyítsd.“

„Nem baj!“ — mondta és nekiindította a lovat.

Amikor a királyi udvarba ért, alig lépett be a pitvarba, a királykisasszony már meggyógyult.

A király nagyon megörült, maga elé hívatta Ivánt, szép ruhába öltöztette. „Légy a vőm“, — mondta neki.

„Nem bánom!“ — mondta Iván. És feleségül vette a királykisasszonyt. A király nemsókára meghalt és így Iván maga lett király. Így hát mind a három testvér király lett.

IX.

A három testvér élt és uralkodott. Szemjon-nak, a harcosnak, jó sora volt. Szalmakatonáival igazi

katonákat is gyűjtött. Birodalmában mindenütt, minden tiz háznak egy-egy katonát kellett állítania és annak magastermetűnek, hibátlannak és tiszta arcúnak kellett lennie. Vajmi sok ilyen katonát gyűjtött egybe és valamennyit begyakorolta. És mihelyt valaki nem akart engedelmeskedni neki, mindjárt ráparancsolta a katonákat és mindent megtett, amire kedve támadt. Ugy, hogy mindenki félt tőle.

És dusáلكodva élt. Minden, amire csak kedve támadt és amire reánézett, az övé volt. Küldte a katonáit és ezek elvettek és elhoztak és elébe hordtak mindent, amit megkívánt.

A hájas Tarasz-nak is jó dolga volt. A pénzt, amit Ivántól kapott, nem pazarolta el, hanem még bőven meg is szaporította. Ő is rendet és fegyelmet tartott országában. A pénzt otthon ládákbán őriztette és a néptől pénzt hajtatott be. Fejadót szedett, pénzt követelt minden gyalogut, minden kocsit használásáért, minden csizma, minden kapca, minden darab madzag után. És ami csak eszébe jutott, mindene megvolt. Pénzért az emberek mindent meghoznak neki, dolgozni is eljönnek, mert mindenkinek kell pénz.

A bolond Ivánnak se volt rossz sora. Alig hogy az apóst eltemette, levetette királyi ruháját és odaadta feleségének, hogy tegye el a ládába. Megint felöltötte durva vászoningét, bőrnadrágját, bocskor a lábán és nekiállt dolgozni. — „Mert különben unatkozom“ — mondta. — „Különben is, nő már a hasam és nincs étvágyam és nem tudok aludni“. Elhozatta apját, anyját, meg a néma nővért és megint dolgozni kezdett. Az emberek így szóltak hozzá: „De hiszen király vagy!“

„Hát aztán?“ — felelte. — „A királynak is kell enni.“

Jött a miniszter és jelentette neki: „Nincs pénzünk, hogy fizessük a fizetéseket.“

„Nem baj!“ — mondta. — „Ha nincs pénzünk, ne fizess.“

„Igen ám“, — mondta a miniszter, — „de az emberek nem fognak szolgálni.“

„Az se baj!“ — felelte Iván. — „Nem bánom, ne szolgáljanak, annál több szabad idejük lesz, hogy dolgozzanak; hordjanak trágját, úgy is sok szemetet csináltak.“

Pörösködők jöttek Ivánhoz. Az egyik mondja: „Ez ellopta a pénzemet.“ Iván így felelt: „Nos, hát aztán. Bizonyosan szüksége volt reá.“

Mindenek előtt nyilvánvalóvá vált, hogy Iván bolond. Erre felesége így szólt hozzá: „Azt beszélik, bolond vagy.“

„Nos, hát aztán?“ — felelte Iván.

A felesége elgondolkozott, de hát ő is bolond volt.

„Miért ellenkezném az urammal? Ahol a tü, oda a cérna is!“ A királyné is levetette királyi ruháját, betette a ládába és elment a néma nővérhez dolgozni tanulni. Megtanult dolgozni és elkezdett segíteni az urának.

Az összes okos emberek elköltöztek Iván országából, csupa bolond maradt ott. Pénze nem volt senkinek. Éltek és dolgoztak, eltartották magukat és tápláltak még másokat is.

X.

Sokáig várta az ördög, hogy hirt kapjon az ördögfiókáktól, miként tették tönkre a három testvért, de csak nem jött hír. Maga indult el tudakozódni, kereste az ördögfiókákat mindenfelé, de sehol se talált rájuk, csak a három lyukat találta meg. „Na“, — gondolta, — „nyilván nem tudtak elérni semmit, magamnak kell munkához látnom.“

Ment és kutatott, de a testvérek már nem voltak régi helyükön. Különböző országokban találta meg őket. Mind a három élt és — uralkodott. Ez bosszantotta az öreg ördögöt.

„Na“, — mondta — „majd magam látok a dolghoz.“

Legelőbb is Szemjon királyhoz ment. De nem ördögalkban, hanem hadvezérré változtatta el magát és így állított be Szemjon királyhoz. „Hallottam“, — mondta — „hogy te, Szemjon király, nagy harcos vagy, én azonban nagyon járatos vagyok a hadimesterségben és szolgálatodba szeretnék állani.“ Szemjon király kikérdezte erről is, arról is, látta, hogy eszes ember és szolgálatába fogadta.

Az új vezér elkezdte oktatni Szemjon királyt, hogy miként gyűjthetne hatalmas hadsereget.

„Először is“, — mondta, — „több katonát kell ujoncoznod. Birodalmadban sok ember ténfereg tétlenül. Az összes fiatalembereket, különbség nélkül, be kell sorozni, így ötször akkora sereged lesz, mint azelőtt. Azután pedig új puskákat és ágyukat kell beszerezned. Olyan puskákat akarok, melyek egyszerre száz golyót lönek ki, úgy szórják, mint a borsót. Ágyukat pedig olyanokat, melyek mindent felégetnek, mindent, ami utjukba kerül, ember, ló vagy fal, el kell hamvasztaniok.“

Szemjon király hallgatott az új vezérré, kiadta a parancsot, hogy az összes fiatalembereket rendre be kell sorozni, új gyárat is állíttatott fel; új puskákat, új ágyukat gyártatott és nyomban megtámadta a szomszéd királyt. Alig hogy rábukkantak az ellenséges seregre, Szemjon király megparancsolta katonáinak, hogy puskával és ágyuval löjjenek reá. A sereg fele egyszeribe nyomorék lett, meg elégett. A szomszéd király megrémült, megadta magát és átszolgáltatta az országát. Szemjon király nagy örömben volt. „Most az indiai császár ellen megyek“, — mondta. De az indiai császár már hallott Szemjon királyról és összes kitalálásait átvette és még ujakat is eszelt ki hegyibők. Az indiai császár nemcsak a fiatalembereket, de az összes hajadonokat is besorozta és serege sokkal nagyobb volt, mint Szemjon királyé.

Puskákat és ágyukat is átvett Szemjon királytól és aztán a levegőben való repülést, meg azt is kitalálta, hogy felülről robbanó bombákat vessen alá.

Szemjon király tehát az indiai császár ellen vult; azt hitte, ugyanugy elsepri, mint az előbbit, de addig jár a korszó a kutra, mignem eltörik. Az indiai császár Szemjon csapatait nem engedte lőtávolsba jönni, asszonyaival a levegőből robbanó bombákat szóratott rájuk. Mint a boraxot a svábbogarakra, ugy hintették az asszonyok a bombákat Szemjon csapataira. Egész serege szétszaladt és Szemjon király magában maradt. Az indiai császár elfoglalta Szemjon király országát, Szemjon, a harcos, pedig világgá ment.

Miután ezzel a testvérrel így elbánt, az öreg ördög elment Tarasz királyhoz. Kereskedő alakját öltötte magára és letelepedett Tarasz országában, gyárakat építetett, pénzt hozott forgalomba. A kereskedő mindenért nagy árat fizetett, ugy hogy mindenki hozzája tolongott — pénzt keresni. Csakhamar az embereknek annyi pénzük volt, hogy minden hátralékot letörlesztettek és az összes adókat idejében fizették be. Tarasz király uszott az örömben. „Az Isten fizesse meg a kereskedőnek!” — gondolta. — „Most majd még inkább szaporodik a pénzem, még jobb életem lesz“, És Tarasz elkezdte új fortélyokon törni a fejét, új palotát kezdett építtetni. Kihirdettette a népnek, hogy hozzanak neki fát meg követ és jöjjenek dolgozni és nagy árat ígért mindenért. Tarasz király azt hitte, hogy a nép, mint azelőtt, csapatostól fog gyűlni a pénzért. De mit kellett látnia? Minden fát és követ a kereskedőnek hordtak és az összes munkások oda tódultak. Tarasz király emelte az árakat, de a kereskedő még inkább. Tarasz királynak vajmi sok pénze volt, de a kereskedőnek még több és tullicitálta a királyi árakat. A királyi palota építése megakadt és nem akart haladni. Tarasz királynak eszébe jutott, hogy parkot csinál. Eljött az ősz, Tarasz király kihirdette, hogy az emberek jöjjenek parkot ültetni, — de nem jött senki,

valamennyien tavat ástak a kereskedőnél. Közeledett a tél; Tarasz királynak az volt a szándéka, hogy cobolybőröket vásárol és új bundát csináltat belőlük. Elküldte megbizottját, hogy vásároljon, de a megbizott visszajött és azt mondta, nem lehet cobolybőrt kapni, valamennyit összevásárolta a kereskedő, hogy cobolyprémből szőnyeget csináltasson. Tarasz királynak pár méntre volt szüksége. Megbizottakat küldött, hogy vásároljanak számára; a megbizottak visszajöttek és jelentették, hogy az összes jó méneket a kereskedő vásárolta meg, vizet hordat velük új tavába. A király minden dolga megakadt, senki se akart valamit tenni neki, mindenki a kereskedőnek dolgozott, őhöz csak a kereskedő pénzt hozták, hogy adót fizessenek.

Annyi pénz halmozódott fel a királynál, hogy már azt se tudta, hol tartsa, de az élete meglehetősen rosszra fordult. Már abbahagyta, hogy terveket szőjön, minden kívánsága csak az volt, hogy valahogy elláthassa magát, de ez se sikerült. Mindenben korlátoznia kellett magát. Szakácsai és kocsisai és szolgálai is kezdték odahagyni. Már élelmiszerekben is kezdett szűkölködni. Ha valamiért a piacra küldött, már nem volt semmi, mindent a kereskedő vett meg, neki csak pénzt hoztak adóba.

Tarasz király haragra gyulladt és külföldre száműzte a kereskedőt. Ez azonban szorosán a határ mellett telepedett meg és folytatta, amit eddig művelt: pénzért az emberek mindent hozzá hurcoltak az országból. A királynak már nagyon rossz volt a sora. Napokon át nem volt mit ennie, sőt hire járt, a kereskedő azzal kérkedik, hogy még magát a királyt is megfogja vásárolni. Tarasz király megszeppent és nem tudta, mitévő legyen.

Ekkor érkezett hozzá Szemjon, a harcos és panaszkodott: „Az indiai császár tönkretett, támogass!” Tarasz király azonban maga is a legnagyobb szükségben volt és ezt felelte:

„Magam is már két nap óta nem ettem.”

Miután a két testvérrel végzett, az öreg ördög elment Ivánhoz. Vajda alakját öltötte magára, úgy jött Ivánhoz és elkezdte rábeszélni, állítson fel hadsereget az országában. „Nem illik királyhoz, hogy katonaság nélkül éljen. Csak parancsolnod kell és én katonákat szedek népedből és hadsereget állítok.“

Iván végighallgatta, azután így szólt: „Nem bánom. Állithatsz hadsereget, de a katonákat meg kell tanítanod szépen játszani és énekelni, mert azt szeretem.“ Az öreg ördög bejárta Iván birodalmát és elkezdett önkéntes katonákat toborozni. Kihirdette, hogy jöjjön mindenki és soroztassa be magát, — mindenki kap pálinkát és piros sapkát.

A bolondok csak nevettek. „Magunknak is van pálinkák, amennyit csak akarunk“, — mondták — „mert magunk főzzük, sapkát pedig varrnak nekünk az asszonyok, amilyen tetszik, még tarkát meg rojtosat is.“

Igy hát nem jelentkezett senki. Az öreg ördög elment Ivánhoz és mondta: „Bolondjaid nem akarnak önként jönni, erőszakkal kell őket összeterelni.“

„Nos, nem bánom!“ — mondta Iván. — „Tereld össze őket erőszakkal.“

Az öreg ördög közhírré tette, hogy minden bolond jöjjön és irassa be magát katonának, mert aki nem jön, azt Iván halálra ítéli.

A bolondok eljöttek a vajdához és így szóltak: „Azt mondod, ha nem leszünk katonák, a király halálra ítél bennünket, de arról nem beszélsz, hogy mi vár reánk a katonaságnál. Azt mondják, hogy katonákat is megölnék.“

„Igen, ezt el kell ismerni.“

Amikor a bolondok ezt hallották, huzódoztak.

„Nem, nem megyünk“, — mondták. — „Jobb ott hon várni be a halált. A halált úgy se lehet elkerülni.“

„Látszik, hogy bolondok vagytok!“ — mondta az

öreg ördög. — „Hogy valamely katonát megölnek-e, az még nem bizonyos, de ha nem jöttök, Iván király bizonyosan halálra ad benneteket.“

A bolondok gondolkodóba estek és elmentek a bolond Ivánhoz, hogy megkérdezzék:

„A vajda eljött hozzánk és azt parancsolja, hogy valamennyien legyünk katonák. Ha katonák lesztek, — mondja — még nem biztos, hogy megölnek-e benneteket vagy se, de ha nem jöttök, Iván király bizonyosan halálra ad benneteket. Igaz ez?“

Iván nevetett:

„Hogy adhatnám én egymagam mindnyájatokat halálra? Ha nem volnék bolond, meg tudnám magyarázni nektek, de így magam se értem.“

„Akkor hát nem jövünk“ — mondták.

„Nem bánom, ne jöjjetek.“

A bolondok elmentek a vajdához és kijelentették, hogy nem mennek katonának.

Mikor az öreg ördög látta, hogy nem sikerült a terve, elment a tarakaniai császárhoz és az előtt játszotta el szerepét.

„Jöjj“, — mondta neki — „menjünk Iván király ellen. Csak pénze nincs, de gabonája és barma és mindenféle jószága és holmija van elegendő.“

A tarakaniai császár szót fogadott. Nagy sereget gyűjtött, a puskákat, meg ágyukat rendbe hozatta, megindult a határ irányába és kezdett benyomulni Iván országába.

A bolondok jöttek Ivánhoz és mondták: „A tarakaniai császár ellenünk jön a hadseregével.“

„Nem bánom“, — mondta Iván — „csak jöjjön.“

A tarakaniai császár harcos csapataival átlépte a határt és előörsöt küldött ki, hogy kikémleljék Iván hadseregét. Az előörs keresett, kutatott, nem talált hadsereget. „Talán várjunk még, hogy nem bukkan-e elő valahonnan? — De hadseregnek nyoma se volt. Hogy lehet itt harcolni? A tarakaniai császár parancsot adott, hogy szálljanak meg falvakat. Ahogy a ka-

tonák valamely faluba értek, a bolondok meg bolond asszonyaik kiszaladtak az utra, hogy nézzék és bámulják őket. A katonák gabonát raboltak a parasztoktól, elhajtották barmaikat, a bolondok csak hagyják és senkise védekeznek. A katonák mentek egy másik faluba, ott is ugyanígy történt. Mentek még egy napig, megint egy napig, mindenütt ugyanígy volt. Mindent oda adták nekik, senki se védelmezte magát és az emberek meghívták a katonákat, hogy maradjanak náluk. „Ha országotokban rossz sorotok van, költözzetek csak véglegesen hozzánk“, — mondták a bolondok. A katonák egyre messzebb mentek; az emberek mindenütt békében éltek, eltartották magukat, meg másokat is és nem védekeztek és meghívták a katonákat, hogy maradjanak náluk.

A katonák unatkozni kezdtek, mentek királyukhoz és panaszkodtak: „Itt nem harcolhatunk, vezess bennünket valami más helyre; még ha ez háború volna. De ez unalmas, mint az örökös köleskása. Itt nem maradhatunk tovább “

A tarakaniai császár megmérgeződött, parancsot adott katonáinak, hogy járják be az egész országot, pusztítsák a házakat és a falvakat, égessék fel a gabonát, öljk le a barmokat. „Ha nem teljesítitek parancsomat“, — mondta — „kivégeztetlek benneteket.“

A katonák megijedtek; kezdtek a császári parancs szerint tenni: házakat és gabonát felgyújtani, barmokat leölni. A bolondok nem védekeztek, csak sirtak. Aggastyánok sirtak, öreg asszonyok, kisgyermek sirtak.

„Miért teszitek ezt az igazságtalanságot? Miért pusztítjátok haszontalanul jószágainkat és holminkat? Jobb, ha elveszitek magatoknak, amire szükségetek van“, — siránkoztak a bolondok.

A katonák nagyon kényelmetlenül érezték magukat. Nem mentek tovább és az egész sereg szerteszéledt mindenfelé.

XII.

Igy hát az öreg ördög odább állott, anélkül, hogy Ivánt katonákkal megpuhította volna. Most finom urrá változott és úgy jött, hogy Iván országában letelepedjen; amiként a hájas Tarasszal tette, őt is pénzzel akarta megfogni. „Jót akarok tenni veletek“, — mondta — „eszetekre téritelek benneteket. — Házat akarok építeni nálatok és gyárat fogok berendezni.“

„Nem bánjuk“, — mondták az emberek — „maradj itt, ha tetszik.“

A finom ur meghált és másnap kiment a piacra, nagy zsák arannyal és a kezében egy lap papirral és így szólt: „Ti mind úgy éltek, akár a disznók, én majd megtanítalak benneteket, hogyan kell élni. Építsetek nekem házat e terv szerint. Ti majd dolgoztok, én meg utalványokat adok nektek és arannyal fizetem a munkátokat.“ És mutatta nekik az aranyat. A bolondok csodálkoztak: náluk nem járta a pénz, mert a tárgyakat cserélték egymással és munkával fizettek. Megcsodálták az aranyat. „Szép holmik“, — mondták és elkezdték az ur aranyait tárgyakkal meg munkával cserélni. Az öreg ördög elkezdett, mint Tarasz-nál is tette, pénzt bocsátani a forgalomba és az emberek elkezdtek aranyért mindenféle dolgot cserélni és munkát végezni. Az öreg ördög örült és gondolta: „Most már halad a dolog! Most aztán a bolondot is tönkre teszem, ugyanugy, mint ahogy Taraszt tönkretettem és szőröstől-bőröstől meg fogom venni.“ Csakhogy a bolondok, miután elegendő aranyat gyűjtöttek, odaajándékozták azt az asszonyoknak nyakéknek; az összes leányok aranypénzt hordtak a hajfonatukban, még a gyerekek is már arannyal játszottak az utcán. Mindenkinek egész csomó aranypénze volt és senki se akart már többet elfogadni. Pedig a finom ur nagy háza még félig se épült fel és gabona- és állatkészlete se volt még meg az egész esztendőre. Közhírré tétette, hogy az emberek jöjjenek dolgozni, hozzanak neki gabonát és állato-

kat, minden munkát és minden tárgyat sok arannyal fizet meg.

De senki se jött dolgozni és senki se hozott neki semmit.

Legfeljebb, ha hébe-korba egy kis fiu vagy egy kis leány szaladt be hozzá egy-egy tojással, hogy egy aranyat kapjon érte; egyébként azonban nem jött senki, úgy hogy csakhamar már nem volt ennie. A finom ur megéhezett és bement a faluba, hogy ebédre vásároljon magának valamit. Belépett egy udvarba és egy aranyat kínált egy tyukért, de a parasztasszony nem fogadta el. „Ugyis sok van már“. Erre tovább ment egy szegény zselléraszonyhoz és egy aranyat kínált neki egy heringért. „Nem kell“, — mondta az asszony. — „Gyerekeim nincsenek, akik játszhatnának vele és különben is, mint ritkaságot, már szereztem három darabot“. Az öreg ördög tovább ment egy paraszthoz, hogy kenyeret vegyen tőle. A paraszt nem fogadott el pénzt. „Nem kell“, — mondta. — „De ha Krisztus nevében fogadod“, — mondta — „várj egy kicsit, szólok az asszonynak, hogy szeljen neked egy darabot.“ Az öreg ördög még köpött is, úgy elszaladt. Krisztus nevében nemcsak elfogadni nem akar, de még hallani se tudja e nevet, melytől jobban fél, mint a késtől.

Igy hát kenyeret se tudott szerezni. Mindenkinek elég volt. Bárhova fordult is az öreg ördög, senki se akart pénzért valamit adni neki és mind azt mondta neki: „Hozz valami mást, vagy jöjj dolgozni, vagy pedig fogadd el Krisztus nevében.“ Az ördögnek azonban nem volt egyebe, csak pénze, dolgozni nem volt kedve, azt pedig, hogy Krisztus nevében fogadjon el valamit, nem tehette. Az öreg ördögöt elfutotta a méreg. „Mit akartok még többet“, — mondta, — „ha pénzt adok? Pénzért mindent megvehettek és minden munkást megfogadhattok“. A bolondok azonban hallani se akartak róla.

„Nem“ — mondták — „nekünk nem kell. Tö-

lünk nem követelnek se illeteket, se adókat, — mit csináljunk a pénzzel?“

Az öreg ördög vacsora nélkül feküdt le.

A bolond Iván is hallott a dolgról. Az emberek eljöttek hozzá és megkérdezték: „Mit tegyünk? Egy finom ur jött hozzánk, szeret jól enni és inni, finom ruhában járni, dolgozni nem akar, Krisztus nevében nem kér, csak aranyat ad mindenkinek. Azelőtt az emberek mindennel ellátták, mignem már elég volt az aranyból és most semmit se akarnak adni neki. Mit csináljunk vele? Nehogy végül még éhenhaljon!“

Iván végighallgatta a beszédet. „Nos hát, mi a teendő?“ — mondta. — „Enni kell neki adni. Mint a pásztor, menjen sorba a tanyákon.“

Mit lehetett tenni? Az öreg ördög elkezdte sorba járni a tanyákat. Elérkezett Iván udvarába is. Ebédkor jött, éppen mikor Iván néma testvére egybeszólította az embereket az étkezésre. Gyakran megesett, hogy a lustábbak megcsalták, korábban jöttek enni és megették az egész kását. Ezért a némának az a ravasz ötlete támadt, hogy a kezükről megismerte a henyélőket: akinek kérges volt a tenyere, az leülhetett, de akinek nem, az a maradékot kapta. Az öreg odasomfordált az asztalhoz, de a néma megfogta a kezét, látta, hogy nem kérges, hanem tiszta és sima és a körmök jó hosszúak. A néma dörmögött és elhuzta az ördögöt az asztaltól.

Iván felesége így szólt hozzá: „Ne vedd rossz néven, finom uracskám, de a sógorasszonyom senkit se enged az asztalhoz, akinek nem kérges a tenyere. Várj egy kicsit, majd ha a többiek ettek, te is kapsz a maradékból.“

Az öreg ördög megsértődött, hogy a királynál a sertésekkel kell ennie. Szólt Ivánnak: „Ostoba törvény járja a te országodban, hogy minden ember a kezével dolgozzon. Butaságból gondoltatok ki ilyen törvényt.“

Hát az emberek talán csak a kezükkel dolgoznak? Mit gondolsz, okos emberek mivel dolgoznak?”

Iván így felelt: „Mi bolondok, honnan tudnók ezt? Mi a munkában mindig csak kezünket meg a hátunkat használjuk.“

„Persze, mert bolondok vagytok. De én majd megtanítlak benneteket, hogyan kell fejjel dolgozni? Akkor aztán tapasztalni fogjátok, hogy többet ér fejjel dolgozni, mint kézzel.“

Iván csodálkozott. „Hihetetlen!“ — mondta. — „Joggal neveznek bennünket bolondoknak.“

És az öreg ördög folytatta: „Csakhogy fejjel dolgozni, az nem könnyű. Ti nem akartok nekem enni adni, mert nem kérges a tenyerem, de azt nem tudjátok, hogy százszor nehezebb a fejjel dolgozni. Néha úgy fáj, hogy majd szétpattan.“

Iván gondolkodóba esett: „Miért vesződsz hát annyira, barátom?“ — kérdezte. — „Jó az, ha az embernek szét akar pattanni a feje? Inkább könnyebb munkát kellene végezned — kézzel és háttal.“

„Azért vesződöm“, — felelte az ördög — „mert sajnállak benneteket, bolondokat. Ha nem vesződném, örökre bolondok maradnátok. Én azonban fejjel dolgoztam és titeket is megfoglak tanítani rá.“

Iván csak nézett. „Hát csak taníts meg bennünket“, — mondta — „mert néha elfárad az ember keze és olyankor jó volna a fejjel helyettesíteni.“

Az ördög megígérte, hogy oktatni fogja őket. Erre Iván közhírré tette az országban, jött egy finom ur és megakarja tanítani az embereket, miként lehet a fejjel dolgozni és hogy a fejjel többet lehet végezni, mint a kezekkel, — jöjjenek el mindnyájan, hogy megtanulják.

Iván országában volt egy magas őrtorony, melyre meredek lépcső vezetett és amelynek tetején erkély volt. Iván oda vezette fel a finom urat, hogy mindenki láthassa.

A torony tetején állt az ur és onnan kezdett be-

szélni. A bolondok összegyűltek, hogy nézzék, mi lesz. Azt hitték, az ur tettekkel fogja megmutatni nekik, miként lehet kéz nélkül a fejjel dolgozni. Az öreg ördög azonban szavakkal oktatta őket, hogy miként lehet munka nélkül megélni.

A bolondok mit sem értettek a beszédből. Egy darabig nézték, azután mindenki ment a dolgára.

Az öreg ördög egész nap fent állt a tornyon, ott állt másnap is és beszélt és beszélt. Éhes lett. A bolondoknak azonban eszükbe se jutott, hogy kenyeret vigyenek fel neki. Azt gondolták, ha fejjel jobban tud dolgozni, mint kézzel, játszva szerezhethet magának kenyeret. A második nap is fent állt az öreg ördög az erkélyen és szünet nélkül beszélt. Az emberek jöttek, egy darabig nézték, azután megint elszéledtek.

Iván megkérdezte őket: „Nos, mi van? Elkezdett már az ur dolgozni a fejével?”

„Nem, még nem“, — felelték — „még mindig csak locsog.“

Az öreg ördög még egy napig fent maradt az erkélyen, mignem végre elfogyott az ereje; megtántorodott és fejjel nekivágódott egy oszlopnak. Egy bolond meglátta és elment, hogy megmondja Iván feleségének, aki sietett a hirt megvinni urának a szántóföldre.

„Menjünk“, — mondta az asszony — „nézzük meg. Azt mondják, az ur már elkezdett dolgozni a fejével.“ Iván csodálkozott.

„Igazán?“ — mondta Iván. Megfordította a lova fejét és odahajtatott a toronyhoz. Amikor odaért, az öreg ördög már egészen erőtlen volt, támolygott és a fejét oda-odaütötte az oszlopokhoz. Ahogy Iván közelebb lépett, az ördög megbotlott és nagy robajjal lebukott a lépcsőről, fejjel előre, úgyhogy minden lépcsőfokot végigsikált.

„Igen“, — mondta Iván, — „a finom urnak igaza van, hogy néha majd megreped a fej. Ez még rosszabb, mint a kérges tenyér; az ilyen munkától meg-

dagad az ember feje.“ Az öreg ördög egészen leig zuhant és fejével odavágódott a földnek. Iván közelebb akart menni hozzá, hogy lássa, sokat végzett-e, mikor hirtelen megnyílt a föld és az öreg ördög eltűnt a föld alá, csak egy lyuk maradt hátra.

Iván megvakarta a füle tövét. „No nézd, az utálatos! Már megint itt van! Ez biztosan az apja az előbbieknek — jól megtermett fickó volt!“

Iván még most is él és minden nép tódul a birodalmába, a testvérei is eljöttek hozzá, azokat is eltartja. Bárki jön is és azt mondja: „Adj ennünk“, — Iván mindig azt feleli: „Nem bánom, csak jöjjetek, ugyis fölösen van mindenünk.“ Csak egy törvény van országában: Kinek kérges a keze, az az asztalhoz ül, akinek nem, az a maradékot kapja.

Tolsztoj.

(Vége)

TÁRGYMUTATÓ

(Napok' szerint rendezve.)

- A gondolat ereje.* II. 5, V. 4, VI. 11, VIII. 9, IX. 21, XI. 5.
A lélek isteni természete. II. 14, IV. 16, IV. 22, IV. 25, V. 14, V. 18, VI. 18, VIII. 29, IX. 18, X. 9, X. 16, XI. 27, XII. 14.
Az emberi természet isteni volta. III. 3, IV. 26, VII. 1. Heti olvasmány VII. 7.
Az élet értelme. III. 5, IV. 30, X. 19, X. 25.
Alázatosság. I. 11, II. 10, V. 8, VI. 7, X. 4, XI. 1, XI. 12, XII. 8.
Bátorság. III. 27, IV. 24, V. 1, X. 12, XI. 20. Heti olvasmány XII. 15. Havi olvasmány VIII-ra.
Becsűgy. VI. 25, VII. 3.
Befolyásolás. VIII. 5, IX. 28, X. 29.
Betegség. IV. 29, X. 6. Heti olvasmány X. 6.
Bölcsesség. I. 17, I. 24, I. 29, III. 13, III. 28, VI. 21, VIII. 13, IX. 13, IX. 30, X. 1, XII. 23.
Büntetés. VII. 4, VII. 22. Heti olvasmány VI. 16.
Bűszkeség. X. 11, X. 22.
Család. VI. 28.
Csüggedés. VI. 29.
Egyenlőség. II. 17.
Egyesülés. I. 4, III. 10, VII. 12, VII. 18, VIII. 16, VIII. 29, X. 24, XII. 3, XII. 17, XII. 30. Heti olvasmány III. 10.
Egyszerűség. II. 15, IV. 23, VII. 19, VIII. 20.
Elkábitás. IX. 1. Heti olvasmány IX. 1.
Eltévelyedés. IX. 6, XII. 6.
Emberi méltóság. V. 29, X. 25, XII. 4.
Erőfeszítés. I. 6, II. 16, IV. 2, V. 9, VII. 23, IX. 4, IX. 20, IX. 26, XI. 11.
Erőszak. VII. 17, VIII. 14, IX. 14, X. 13. Havi olvasmány IV-re.
Eszmény. II. 29, V. 11.
Életberendezés. I. 3, I. 16, I. 30, II. 23, III. 17, IV. 14, V. 12, V. 30, VI. 9, VI. 12, VI. 16, VI. 30, IX. 17, XI. 22, XI. 26, XI. 30, XII. 22. Heti olvasmány VI. 9, VI. 30, XII. 22.
Ész. II. 4, IV. 13, VI. 13, VI. 20, VI. 26, VII. 29, VIII. 6, XII. 3. Heti olvasmány II. 4. Havi olvasmány IX-re és X-re.

- Fejlődés.* III. 23, V. 22, VIII. 24, X. 15, XII. 24.
Felvilágosodás. I. 18.
Fizetség. III. 20, V. 28, VIII. 3.
Foglalkozás. VI. 24.
Gazdagság. II. 27, III. 19, IV. 15, IX. 12, X. 3, X. 8. Heti olvasmány VI. 30.
Gyermekkor. IX. 8. Heti olvasmány IX. 8.
Haladás. II. 20, XII. 18.
Halál. II. 2, III. 1, IV. 3, V. 12, V. 26, VI. 1, VIII. 2, IX. 7, XI. 9. Heti olvasmány V. 12, V. 26.
Halhatatlanság. I. 13, II. 12, IV. 9, V. 6, VI. 3, IX. 22, XI. 7, XI. 28, XII. 7. Heti olvasmány IX. 22.
Hamis tan. I. 12, I. 16, I. 31, VII. 4, VII. 10, VIII. 8, IX. 2, IX. 19, X. 17, X. 27, X. 31, XII. 27. Heti olvasmány XI. 10. Havi olvasmány III-ra.
Haza. XII. 9.
Háboru. I. 22, II. 9, III. 9, IV. 8, VI. 17, VII. 6, IX. 29, XI. 25, XII. 29. Heti olvasmány VII. 14, IX. 29. Havi olvasmány VI-ra és VII-re.
Házasság. III. 11.
Hit, vallás. I. 2, I. 8, I. 13, I. 20, II. 13, IV. 17, V. 16, VI. 22, VII. 26, VIII. 18, VIII. 28, IX. 11, IX. 16, X. 2, XI. 16, XII. 13. Heti olvasmány X. 20.
Igazság. II. 24, V. 2, V. 15, VIII. 23, IX. 15, XII. 15,
Igazságosság. III. 22, VIII. 26.
Imádság. II. 25, III. 8, VIII. 21, XII. 21. Heti olvasmány II. 25, XII. 29.
Irgalom. I. 26, VII. 11, XI. 24, XII. 25. Heti olvasmány I. 7, XI. 24.
Isten. II. 22, III. 6, III. 24, IV. 12, IV. 26, VI. 15, VII. 7, IX. 3, X. 7, XI. 8. Heti olvasmány III. 24.
Isten országának közeledése. III. 26, IV. 10, VII. 14, VIII. 30, XII. 20. Heti olvasmány VII. 14. Havi olvasmány I-re.
Jelen (a). VIII. 10, X. 18, XI. 17, XII. 31.
Jó (a). IV. 7, V. 21, XI. 18, XII. 12. Heti olvasmány IV. 7.
Jóság. I. 7, II. 3, III. 30, VI. 8, VIII. 17.
Kárhoztatás. III. 18, IV. 27, VI. 14, IX. 27, X. 5, XI. 6.
Kisértés. V. 27, XI. 2, XII. 10. Havi olvasmány XII-re.
Kölcsönös segítség. III. 25.
Lelkiismeret. IV. 11, VI. 19, IX. 10, X. 23.
Megbánás. III. 31, VII. 28. Heti olvasmány III. 31, VII. 28.
Minden önmagunkban van. IV. 22, V. 7, V. 13, VIII. 11, VIII. 15.
Munka. II. 19, III. 7, IV. 5, IV. 28, VII. 20, VIII. 19, XII. 11. Heti olvasmány IV. 28. Havi olvasmány XI-re.
Művészet. II. 28, VII. 2, VIII. 31, X. 14.
Nevelés. I. 10, V. 5, XII. 26. Heti olvasmány V. 5.

- Nők. VI. 2, XII. 1. Heti olvasmány VI. 2, XII. 1.
Nyugalom. X. 21.
Önmegtágadás. I. 19, II. 18, IV. 20, VIII. 4, X. 30. Heti olvasmány II. 18, VIII. 4, XI. 17.
Önmegtartóztatás. III. 4, III. 29, V. 23.
Öröm. IV. 4, V. 31, VIII. 27.
Részvét és vegetariánizmus. VI. 10, IX. 25.
Rossz (a). I. 23, IV. 11, VI. 6, XI. 19.
Saját akaratunk összeolvadása Isten akaratával. III 2, VII. 15, VIII. 12.
Szabadság. V. 20, VI. 23, VIII. 1, VIII. 7. Heti olvasmány VI. 23. Havi olvasmány V-re.
Szellem. II. 1, V. 10, VI. 5.
Szellemi természet. XI. 10.
Szent együgyűség. V. 17.
Szenvedélyek. II. 6.
Szenvedés. IV. 19, VII. 25, X. 28.
Szeretet. I. 14, I. 27, III. 15, IV. 21, V. 24, VII. 8, VII. 21, VII. 31, XII. 16. Heti olvasmány I. 14, VII. 21.
Szó. I. 5, II. 8, II. 26, III. 21, V. 23, VII. 16, XI. 4, XI. 29.
Szolgálat. III. 5, X. 20, XI. 21.
Tettek. III. 12, V. 28, IX. 5, X. 10.
Titok. VI. 27.
Tökéletesedés. I. 21, II. 7, IV. 6, XI. 13. Heti olvasmány I. 21.
Törvény. I. 28, II. 11, V. 19, VII. 13, VII. 24, VII. 30, XI. 3. Heti olvasmány I. 28, II. 11, V. 19, X. 13, XII. 8. Havi olvasmány II-ra.
Tudás. I. 1, I. 9, I. 25, III. 16, IV. 1, IV. 18, V. 3, VII. 9, VII. 24, VII. 27, VIII. 22, IX. 9, IX. 23, XI. 14.
Tudomány. XI. 23, XII. 28 .

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Névmutató és forrásjegyzék

A római számok a köteteket jelzik. Rövidítések: *ut.* = után,
h. o. = heti olvasmány, *ha. o.* = havi olvasmány.

A.

- Agni Purana.* VI. Okt. 2.
Albitis. I. Jan. 24. — VI. Okt. 1.
Alexandriai Kelemen. III. Ápr. 22.
Alferi. VII. Okt. 23.
Almánsor-dar-Hafed. II. Ápr. 16.
Angelus Silesius. VIII. Dec. 8.
 — VIII. Dec. 8. — VIII. Dec. 8.
Apostolok tanítása. II. Márc. 15.
 — VIII. Dec. 8. ut. h. o.
Arab bölcs mondás. II. Márc. 24.
Arab mondás. II. Ápr. 3.
Arab példabeszéd. I. Febr. 26.
Aranyszáju Szt. János I. Chrysostomus.
Assisi-i Szent Férenc. III. Máj. 28
Attar (perzsa). I. Febr. 25. ut. h. o.
Augustinus (Szent Ágoston). V. Aug. 24. — VII. Nov. 19.
Avilova, L. III. Jun. 16. ut. h. o.

B.

- B...* III. Ápr. 27.
Bacon. II. Márc. 13. — III. Jun. 6.
Balu. II. Márc. 17. ut. h. o.
Baratinszkij. V. Szept. 7.
Baziliusz (Nagy Baziliusz esászár). I. Febr. 8. — III. Máj. 23.

- Baxter, N.* III. Jun. 7. — VII. Nov. 4. — VIII. Dec. 10.
Beecher. VIII. Dec. 9.
Bentham. I. Febr. 3. — VII. Nov. 5.
Bentschasai. II. Márc. 20.
Bernardin de Saint-Pierre. II. Márc. 24. ut. h. o.
Bhagavad-Gita. V. Szept. 5.
Bigelow Herbert. IV. Jun. 22. — IV. Jul. 4.
Black Hawk. VIII. Nov. 30.
Bondarev. VIII. Nov. ut. ha. o. — VIII. Dec. 11.
Bráhmán bölcs mondás. I. Jan. 25. — III. Máj. 14. — IV. Jun. 18. — IV. Jul. 15. — V. Aug. 4. — VI. Okt. 16. — VII. Nov. 1. — VII. Nov. 5. — VII. Nov. 5. — VII. Nov. 27.
Brown. V. Aug. 30. — VI. Szept. 27.
Buddha. I. Febr. 11. ut. h. o. — III. Jun. 11.
Buddhizmus (kinai). I. Jan. 13. — I. Febr. 16. — VI. Okt. 2.
Buddhizmus (szingaléz). III. Jun. 6.
Buddhista bölcs mondás. I. Jan. 6. — I. Jan. 23. — I. Jan. 23. — I. Jan. 25. — I. Febr. 5. — I. Febr. 6. — I. Febr. 7. — I. Febr. 8. — I. Febr. 18. — II. Márc. 3. — II. Márc. 10. — II. Márc. 15. — II. Márc. 31.

— II. Ápr. 11. — III. Máj. 12.
 — III. Máj. 23. — III. Máj.
 23. — III. Jún. 3. — III. Jún.
 10. — III. Jún. 14. — IV. Jún.
 25. — IV. Jul. 3. — IV. Jul.
 3. — V. Jul. 23. — V. Aug. 3.
 — V. Aug. 3. — V. Aug. 11. —
 V. Aug. 14. — V. Aug. 27. —
 V. Szept. 5. — VI. Szept. 18.
 — VI. Szept. 20. — VI. Szept.
 21. — VI. Szept. 21. — VI.
 Szept. 26. — VI. Okt. 11. —
 VII. Okt. 29. — VII. Nov. 5.
 — VII. Nov. 10. — VII. Nov.
 19. — VII. Nov. 24. — VII.
 Nov. 24. — VIII. Dec. 10. —
 VIII. Dec. 15.

Buddhista Szutta, VII. Nov. 27.
Buka, I. Febr. 1. — I. Febr. 29.
 ut. ha. o. — II. Márc. 31. ut.
 ha. o. — II. Ápr. 7. ut. h. o.
 — II. Ápr. 19. — III. Ápr. 30.
 — III. Máj. 19. ut. h. o. —
 IV. Jul. 14. — V. Jul. 28. ut.
 h. o. — V. Aug. 31. ut. ha. o.
 — VII. Okt. 20. — VII. Okt.
 31. ut. ha. o.
Burke, IV. Jún. 23.

C.

Calvin, II. Márc. 16.
Carlyle Thomas, I. Jan. 21. —
 I. Jan. 30. — II. Márc. 5. —
 II. Márc. 7. — II. Márc. 26. —
 II. Ápr. 14. — II. Ápr. 21. —
 III. Ápr. 28. — III. Ápr. 28. —
 III. Máj. 2. — III. Máj. 15. —
 III. Jún. 4. — III. Jún. 16. —
 IV. Jul. 10. — IV. Jul. 10. —
 V. Jul. 26. — V. Jul. 28. —
 V. Aug. 1. — V. Aug. 3. —
 V. Aug. 4. — V. Aug. 28. —
 V. Szept. 6. — VI. Szept. 16.
 — VI. Okt. 19. — VII. Okt.
 30. — VII. Nov. 11. — VII.
 Nov. 20. — VII. Nov. 22. —

VIII. Nov. 30. — VIII. Dec.
 3. — VIII. Dec. 3.
Carpenter, VII. Nov. 3.
Cato, VII. Nov. 4.
Channing, I. Jan. 10. —
 I. Jan. 12. — I. Jan.
 13. — I. Jan. 20. — I. Jan.
 22. — I. Febr. 10. — I. Febr.
 27. — II. Márc. 26. — II.
 Márc. 26. — II. Ápr. 2. —
 II. Ápr. 13. — II. Ápr. 17.
 — III. Jún. 3. — III. Jún. 15.
 — IV. Jún. 18. — IV. Jún.
 23. — IV. Jún. 26. — IV.
 Jún. 28. — IV. Jul. 19. —
 V. Jul. 29. — V. Aug. 7. —
 V. Aug. 23. — V. Aug. 29.
 — V. Aug. 30. — V. Szept.
 10. — VI. Szept. 19. — VI.
 Szept. 28. — VII. Okt. 27. —
 VII. Nov. 8. — VIII. Dec. 14.
 — VIII. Dec. 30.

Chelčický Péter, VI. Szept. 15.
 ut. h. o. — VI. Okt. 13. ut.
 h. o. — VII. Nov. 10. ut. h. o.
Chijam Omar, I. Jan. 13. —
 II. Ápr. 1. — V. Szept. 3.
Chinai I. Kinai.

Chrysostomus Johannes, I. Jan.
 26. — I. Jan. 26. — I. Jan.
 26. — I. Febr. 23. — I. Febr.
 27. — II. Márc. 19. — II. Ápr.
 15. — II. Ápr. 21. — III. Jún. 9.
 — V. Aug. 20. — VI. Szept.
 12. — VI. Okt. 12. — VII.
 Nov. 15. — VIII. Dec. 1.

Cicero, I. Jan. 30. — I. Febr.
 12. — II. Márc. 3. — II. Ápr.
 3. — III. Ápr. 24. — III. Ápr.
 30. — III. Máj. 4. — III. Máj.
 19. — IV. Jún. 23. — IV. Jul.
 13. — V. Jul. 25. — V. Aug. 1.
 — V. Aug. 2. — V. Aug. 7. —
 V. Aug. 7. — V. Aug. 29. —
 V. Szept. 9. — V. Szept. 9.
 — VI. Okt. 6. — VI. Okt. 9.
 — VI. Okt. 9. — VI. Okt. 16.

— VII. Nov. 7. — VII. Nov. 7. — VII. Nov. 18. — VIII. Dec. 23. — VIII. Dec. 23. — VIII. Dec. 30.

Clemens I. Alexandriai Kelemen.
Coleridge. VII. Okt. 31. — VIII. Dec. 13.

Comte, Auguste. IV. Jun. 27.

Confucius. I. Jan. 11. — I. Jan. 29. — I. Febr. 7. — I. Febr. 7. — I. Febr. 10. — I. Febr. 14. — II. Márc. 29. — II. Ápr. 2. — III. Máj. 1. — III. Máj. 3. — III. Máj. 15. — III. Máj. 20. — III. Jun. 8. — IV. Jun. 20. — IV. Jun. 27. — IV. Jul. 9. — IV. Jul. 13. — V. Jul. 23. — V. Aug. 17. — V. Szept. 4. — VI. Szept. 13. — VI. Szept. 20. — VI. Szept. 21. — VI. Szept. 26. — VI. Okt. 5. — VII. Okt. 21. — VII. Okt. 24. — VII. Nov. 10. — VIII. Dec. 15.

Crosby, Ernest. I. Jan. 27. — VII. Nov. 22.

Csehov. III. Jun. 2. ut. h. o. — V. Szept. 8. u. h. o.

Csertkov. VII. Nov. 22.

Cunningham Giekie. VIII. Dec. 27.

D.

Daniel. VII. Okt. 28.

Daud-el-Haffir. III. Máj. 13.

Dcherbelot (perzsa). III. Máj. 1. — III. Máj. 1.

Demokritos (Abderai). III. Máj. 7.

Demophil. I. Febr. 4. — IV. Jun. 25. — VI. Szept. 12.

Deszattir (perzsa). III. Máj. 3.

Descartes. II. Ápr. 16.

Dhammapadam. II. Márc. 29. — II. Márc. 29. — II. Ápr. 7. — III. Máj. 7. — III. Jun. 6. —

VI. Szept. 25. — VII. Nov. 13. — VII. Nov. 19. — VIII. Nov. 29.

Dosztojevszkij. III. Máj. 12. ut. h. o. — Jun. 23. ut. h. o.

Dzselaleddin-Rumi. VII. Okt. 20.

Dzsonizád (Rafez-i). II. Ápr. 11

E.

Ecclesiast. I. Jan. 11.

Egyiptomi bölcs mondás. III. Máj. 8.

Emerson. I. Jan. 1. — I. Jan. 9. — I. Jan. 12. — I. Jan. 20. — I. Jan. 28. — I. Jan. 29. — I. Jan. 30. — I. Febr. 16. — I. Febr. 24. — II. Márc. 5. — II. Márc. 23. — II. Márc. 27. — II. Ápr. 2. — II. Ápr. 3. — II. Ápr. 9. — II. Ápr. 15. — II. Ápr. 19. — III. Ápr. 23. — III. Ápr. 23. — III. Ápr. 24. — III. Máj. 13. — III. Máj. 14. — III. Máj. 18. — III. Máj. 24. — III. Máj. 29. — III. Máj. 30. — III. Máj. 31. — III. Jun. 4. — III. Jun. 13. — IV. Jun. 18. — IV. Jun. 19. — IV. Jul. 2. — IV. Jul. 5. — IV. Jul. 10. — IV. Jul. 12. — IV. Jul. 13. — V. Jul. 24. — V. Aug. 3. — V. Aug. 5. — V. Aug. 5. — V. Aug. 8. — V. Aug. 11. — V. Aug. 19. — V. Aug. 22. — V. Aug. 25. — V. Aug. 29. — V. Szept. 4. — VI. Szept. 13. — VI. Okt. 3. — VI. Okt. 12. — VI. Okt. 12. — VI. Okt. 15. — VI. Okt. 16. — VII. Okt. 25. — VII. Nov. 15. — VII. Nov. 17. — VII. Nov. 27. — VIII. Nov. 30. — VIII. Dec. 4. — VIII. Dec. 14. — VIII. Dec. 16.

Enfantin. III. Máj. 6.

Epiktetosz. I. Jan. 6. — I. Febr. 4. — I. Febr. 4. — I. Febr. 6. — II. Márc. 2. — II. Márc. 2. — II. Márc. 18. — II. Márc. 30. — II. Ápr. 6. — II. Ápr. 7. — III. Ápr. 27. — III. Máj. 1. — III. Máj. 10. — III. Máj. 14. — III. Máj. 20. — IV. Jun. 23. — V. Jul. 27. — V. Aug. 1. — V. Aug. 3. — V. Aug. 7. — V. Aug. 7. — V. Aug. 11. — V. Aug. 12. — V. Aug. 15. — V. Szept. 4. — V. Szept. 4. — VI. Szept. 21. — VI. Szept. 27. — VI. Okt. 5. — VI. Okt. 7. — VI. Okt. 11. — VI. Okt. 18. — VII. Okt. 21. — VII. Okt. 24. — VII. Nov. 24. — VIII. Dec. 4. — VIII. Dec. 19.

Erasmus. I. Febr. 12.

Ezsaás. II. Ápr. 8.

F.

Farrar. V. Jul. 26.

Fénélon. I. Jan. 25. — III. Máj. 9. — VI. Okt. 10. — VII. Okt. 30.

Filimon. V. Szept. 3.

Fletcher. VII. Okt. 28.

Flügel Moritz. I. Jan. 2.

Fo-peng-tszí-king. VI. Szept. 25.

Foster John. II. Márc. 20.

Francia forrás (Bersier). IV. Jun. 30.

Frigyes (II. vagy Nagy Frigyes). VIII. Dec. 29.

G.

Gay N. N. junior. III. Ápr. 26.

Garrison F. V. Aug. 21. — VIII. Dec. 15. ut. h. o.

George Henry. I. Jan. 4. — I. Jan. 16. — I. Jan. 30. — I. Febr. 9. — I. Febr. 9. — I.

Febr. 24. — I. Febr. 24. — I. Febr. 24. — II. Márc. 9. — II. Márc. 17. — II. Márc. 22. — II. Márc. 22. — II. Ápr. 14. — II. Ápr. 14. — II. Ápr. 21. — III. Máj. 29. — III. Máj. 29. — III. Máj. 30. — III. Jun. 4. — III. Jun. 9. — III. Jun. 9. — III. Jun. 12. — III. Jun. 12. — III. Jun. 16. — IV. Jul. 20. — VI. Szept. 17. — VI. Szept. 17. — VI. Okt. 8. — VI. Okt. 8. — VII. Okt. 20. — VII. Okt. 31. — VII. Okt. 31. — VII. Nov. 3. — VIII. Dec. 18.

Giusti. III. Jun. 8.

Gizicky. VIII. Dec. 18.

Goethe. I. Jan. 31. — I. Febr. 29. — I. Febr. 29. — II. Ápr. 7. — V. Aug. 19. — V. Szept. 4. — VI. Okt. 10. — VIII. Dec. 24.

Gogolj. I. Jan. 5. — I. Jan. 21. — II. Márc. 10. — II. Ápr. 19. — III. Máj. 10. — VII. Nov. 13.

Goncsárov. II. Ápr. 13.

Granadai Szulejmán. I. Jan. 29

H.

Hadzsi-Abdul-Heszdi. III. Máj. 1.

Hardouin. II. Márc. 9. — IV. Jul. 6.

Hartmann Franz dr. (Szubhadra-Bikshu). VII. Nov. 13.

Heine. I. Jan. 31.

Henderson. II. Márc. 13.

Heraklitosz (Efezusi). I. Jan. 15. — VIII. Dec. 14.

Herbert lord. VI. Okt. 4.

Hercen Alekszándér. III. Jun. 9. — IV. Jun. 30. — VII. Nov. 22. — VIII. Dec. 22. ut. h. o.

Hils Arnold. I. Febr. 21.

Hindu bölcs mondások (köz-

mondások). I. Febr. 8. — I. Febr. 22. — II. Ápr. 20. — III. Máj. 23. — VI. Okt. 3. — VII. Nov. 21. — VIII. Dec. 13.

Hindu források (Kural, Vemana). III. Ápr. 22. — III. Máj. 18. — III. Máj. 21. — III. Máj. 23. — III. Jun. 6.

Hindu l. Indiai.

Hocke. III. Máj. 1.

Holmes. I. Jan. 24.

Hugo Victor. I. Jan. 7. ut. h. o. — I. Jan. 22. — VII. Nov. 24. ut. h. o. — VIII. Dec. 22.

Humboldt Wilhelm. II. Ápr. 19.

Hume. III. Jun. 7.

Hytopadesa (Indiai). II. Ápr. 5. — VII. Nov. 14.

I.

Ibrahim (Kordovai). I. Jan. 8.

Indiai bölcs mondások l. *Hindu Indiai* (hindu) *Dhammapadam*

l. *Dhammepadam*.

Indiai Hytopadesa l. *Hytopadesa*.

Indiai Kural l. *Kural*.

Indiai Kuran l. *Kuran*.

Indiai Manu l. *Manu*.

Indiai Mettasutta l. *Mettasutta*.

Indiai Vemana l. *Vemana*

J.

Jakab apostol (levele). I. Jan. 5.

— I. febr. 27. — II. Ápr. 15.

III. Máj. 25. — V. Szept. 5.

— VIII. Dec. 13.

János (Evangelista). I. Jan. 28.

— I. Febr. 14. — I. Febr. 18.

— II. Márc. 23. — II. Márc.

24. — II. Ápr. 21. — III. Ápr.

22. — III. Ápr. 24. — III.

Ápr. 25. — III. Máj. 20. — V.

Jul. 22. — V. Aug. 12. — V

Aug. 12. — V. Aug. 23. —

VI. Okt. 9. — VI. Okt. 18. —

VII. Okt. 27. — VIII. Dec. 7.

János első levele. I. Jan. 14. —

I. Jan. 26. — III. Máj. 24.

Jates l. *Yates*.

Jean Paul l. *Richter*.

Jefferson. I. Jan. 7.

Jerémiás. II. Ápr. 8.

Johnson. II. Márc. 29. — V.

Aug. 17. — VIII. Dec. 9.

Juvenalis. VII. Nov. 4.

K.

Kálvin János l. *Calvin*.

Kant. I. Jan. 2. — I. Jan. 10. —

I. Jan. 20. — I. Jan. 31. —

I. Febr. 1. — I. Febr. 11. —

I. Febr. 13. — I. Febr. 13.

— I. Febr. 13. — I. Febr. 19.

— I. Febr. 28. — II. Márc. 1.

— II. Márc. 16. — II. Márc.

19. — II. Márc. 29. — II. Ápr.

1. — II. Ápr. 1. — II. Ápr. 2.

— II. Ápr. 9. — II. Ápr. 19.

— III. Ápr. 28. — III. Máj.

2. — III. Máj. 5. — III. Máj

9. — III. Máj. 19. — III. Máj

21. — III. Máj. 21. — III.

Máj. 29. — III. Jun. 13. —

III. Jun. 13. — III. Jun. 16. —

IV. Jun. 18. — IV. Jun. 22. —

IV. Jun. 22. — IV. Jul. 14. —

IV. Jul. 14. — V. Jul. 23. —

V. Jul. 24. — V. Jul. 30. —

V. Aug. 17. — V. Aug. 17. —

V. Aug. 21. — V. Szept. 9. —

VI. Szept. 22. — VI. Szept. 28

— VI. Okt. 4. — VII. Okt. 28.

— VII. Nov. 9. — VII. Nov.

10. — VII. Nov. 13. — VII

Nov. 13. — VII. Nov. 14. —

VII. Nov. 16. — VII. Nov. 18

— VIII. Nov. 29. — VIII. Dec

5. — VIII. Dec. 6. — VIII

Dec. 19. — VIII. Dec. 26. —

VIII. Dec. 28.

Kelemen I. Alexandriai Kelemen.
Keleti bölcs mondás. I. Febr. 15. — II. Márc. 18. — II. Márc. 29. — II. Ápr. 18. — III. Máj. 3. — IV. Jun. 26. — IV. Jul. 19. — V. Jul. 31. — V. Aug. 1. — V. Aug. 13. — V. Aug. 17. — VI. Okt. 16. — VII. Okt. 23. — VII. Nov. 18. — VII. Nov. 19.
Kempis Tamás. VI. Szept. 15. — VII. Okt. 28. — VII. Nov. 14
Keresztény vezérjónala. VIII. Dec. 8. — VIII. Dec. 8. — VIII. Dec. 8.
Kínai bölcs mondások és közmondások. I. Jan. 3. — I. Jan. 4. — I. Jan. 5. — I. Jan. 17. — I. Jan. 27. — I. Febr. 3. — I. Febr. 8. — I. Febr. 10. — I. Febr. 14. — I. febr. 15. — II. Márc. 5. — II. Márc. 13. — II. Márc. 28. — II. Márc. 28. — III. Ápr. 25. — III. Máj. 4. — III. Máj. 13. — III. Máj. 17. — III. Máj. 19. — III. Máj. 24. — III. Jun. 7. — III. Jun. 9. — IV. Jun. 20. — IV. Jul. 5. — IV. Jul. 16. — V. Aug. 1. — V. Aug. 15. — V. Szept. 4. — VI. Szept. 13. — VI. Szept. 19. — VI. Szept. 20. — VI. Okt. 10. — VI. Okt. 19. — VII. Nov. 1. — VII. Nov. 4. — VII. Nov. 6. — VIII. Nov. 29. — VIII. Dec. 12. — VIII. Dec. 24.
Kínai buddhizmus I. Buddhizmus.
Kleibulosz. VII. Nov. 18.
Konfucius I. Confucius.
Korán. III. Máj. 9. — V. Jul. 23.
Kordoval Ibrahim. I. Jan. 8.
Korinthusiakhoz írott levél. VIII. Dec. 17.

Kung-Fau-Tszi. III. Jun. 14.
Kung-Fu-Tsze I. Confucius.
Kural (hindu). IV. Jul. 8. — VII. Nov. 19.
Kuran (hindu). III. Máj. 23. — III. Jun. 6. — VI. Szept. 22.
Kwan-Chin (kinai) IV. Jul. 18.

L.

La Boëtie, Étienne de. III. Máj. 31. ut. ha. o. — IV. Jun. 23. ut. h. o.
La Bruyère. I. Febr. 1. — I. Febr. 1. — I. Febr. 22. — II. Márc. 1. — II. Ápr. 3. — II. Ápr. 20. — III. Máj. 12. — III. Máj. 12. — IV. Jun. 25. — IV. Jun. 25. — IV. Jul. 3. — IV. Jul. 3.
Lactantius. IV. Jun. 22. — IV. Jul. 10.
Lamartine. II. Márc. 14. — VI. Szept. 25.
Lamennais. I. Jan. 8. — I. Jan. 17. — I. Jan. 19. — I. Jan. 21. — I. Jan. 22. — I. Jan. 31. ut. ha. o. — I. Febr. 7. — I. Febr. 18. ut. h. o. — I. Febr. 20. — II. Márc. 9. — II. Márc. 26. — II. Ápr. 10. — II. Ápr. 19. — III. Máj. 7. — III. Máj. 10. — III. Jun. 12. — IV. Jul. 14. — IV. Jul. 14. ut. h. o. — V. Jul. 25. — V. Jul. 26. — V. Aug. 7. — V. Aug. 18. — V. Aug. 24. — V. Aug. 30. — VII. Okt. 20. h. ut. h. o. — VII. Okt. 20. ut. h. o. — 30. — VIII. Dec. 18. — VIII. Dec. 30.
Lao-Tsze. I. Jan. 19. — I. Febr. 3. — I. Febr. 7. — I. Febr. 9. — I. Febr. 10. — I. Febr. 10. — I. Febr. 16. — I. Febr. 22. — I. Febr. 22. — I. Febr.

26. — II. Márc. 3. — II. Márc. 16. — III. Máj. 6. — III. Máj. 6. — III. Máj. 8. — III. Máj. 28. — III. Jún. 8. — IV. Jún. 20. — IV. Jún. 20. — IV. Jul. 17. — V. Jul. 31. — VI. Szept. 13. — VI. Okt. 13. — VII. Nov. 1. — VII. Nov. 5. — VII. Nov. 12. — VII. Nov. 12. — VIII. Dec. 7. — VIII. Dec. 13. — VIII. Dec. 23.
- La Rochefoucauld.* I. Febr. 24.
Larrocque Patrie. VII. Nov. 25.
Lavater. I. Febr. 26.
Lecky. VIII. Dec. 27.
Legenda. VIII. Dec. 10.
Lessing. I. Jan. 13. — I. Jan. 17. — I. Jan. 29. — I. Febr. 14. — I. Febr. 15. — II. Márc. 1. — II. Márc. 2. — II. Ápr. 21. — III. Máj. 15. — Máj. 31. — V. Aug. 18. — VI. Szept. 19. — VIII. Dec. 1.
- Letourneau.* VIII. Dec. 29.
Ljeszkov. V. Jul. 21. ut. h. o.
Lichtenberg. I. Jan. 15. — II. Márc. 16. — II. Ápr. 1. — II. Ápr. 18. — II. Ápr. 18. — II. Ápr. 18. — III. Ápr. 26. — III. Máj. 3. — III. Máj. 5. — III. Máj. 5. — III. Máj. 20. — III. Jún. 5. — IV. Jul. 3. — IV. Jul. 3. — IV. Jul. 9. — IV. Jul. 12. — V. Jul. 27. — V. Aug. 22. — V. Aug. 27. — V. Szept. 6. — VI. Szept. 29. — VI. Okt. 1. — VI. Okt. 3. — VI. Okt. 12. — VII. Okt. 24. — VII. Okt. 31. — VII. Nov. 7. — VII. Nov. 8. — VII. Nov. 10. — VIII. Dec. 7. — VIII. Dec. 13. — VIII. Dec. 19. — VIII. Dec. 26. — VIII. Dec. 26. — VIII. Dec. 31.
- Locke.* I. Jan. 1. — VI. Szept. 21.
Lodi. IV. Jul. 21.
Lubbock John. VI. Szept. 26.
Lukács evangelista. I. Jan. 31. — I. Febr. 27. — II. Márc. 11. — II. Márc. 15. — II. Ápr. 7. — III. Máj. 8. — III. Máj. 12. — III. Jún. 8. — IV. Jún. 27. — IV. Jún. 28. — IV. Jún. 30. — IV. Jul. 11. — IV. Jul. 15. — V. Aug. 6. — V. Aug. 12. — V. Aug. 24. — V. Szept. 4. — VII. Nov. 1. — VII. Nov. 13. — VIII. Dec. 8.
Luther Márton. VI. Szept. 21.

M.

- M. J. G.* VI. Szept. 25.
Madi. VI. Szept. 13.
Mahâbhârata. VIII. Dec. 13.
Mahmud Hasha. V. Aug. 29.
Makowsky. V. Aug. 24.
Mallory Lucy. I. Jan. 24. — I. Jan. 27. — I. Febr. 5. — I. Febr. 5. — I. Febr. 7. — I. Febr. 21. — I. Febr. 21. — II. Márc. 12. — II. Márc. 13. — II. Márc. 14. — II. Márc. 26. — II. Ápr. 6. — II. Ápr. 18. — II. Ápr. 20. — III. Máj. 2. — III. Máj. 4. — III. Máj. 4. — III. Máj. 7. — III. Máj. 10. — III. Máj. 13. — III. Máj. 15. — III. Máj. 22. — III. Máj. 22. — III. Máj. 22. — III. Máj. 22. — III. Jún. 9. — III. Jún. 11. — III. Jún. 11. — III. Jún. 15. — III. Jún. 16. — IV. Jún. 21. — IV. Jún. 25. — IV. Jún. 30. — IV. Jul. 10. — IV. Jul. 18. — V. Aug. 1. — V. Aug. 3. — V. Aug. 8. — V. Aug. 12. — V. Aug. 13. — V. Aug. 15.

- V. Aug. 15. — V. Aug. 15.
 V. Szept. 6. — V. Szept. 10.
 — VI. Szept. 26. — VI. Szept.
 26. — VI. Okt. 1. — VI. Okt.
 5. — VI. Okt. 7. — VI. Okt.
 9. — VI. Okt. 12. — VI. Okt.
 17. — VIII. Okt. 23. — VII.
 Okt. 30. — VIII. Nov. 28. —
 VIII. Dec. 5. — VIII. Dec. 6.
 — VIII. Dec. 7. — VIII. Dec.
 12. — VIII. Dec. 24.
Mandeville, Bernard de. VI.
 Szept. 24.
Mansur-el-Chollai. II. Márc. 28.
Manu (hindu). I. Jan. 29. —
 I. Febr. 14. — III. Jun. 6.
 — III. Jun. 8. — III. Jun. 10.
 — V. Aug. 23. — VI. Okt. 7.
 — VII. Nov. 19.
Marcus Aurelius. I. Jan. 6. —
 I. Jan. 23. — I. Febr. 1. —
 I. Febr. 2. — I. Febr. 3. —
 I. Febr. 19. — I. Febr. 24. —
 II. Márc. 2. — II. Márc. 18.
 — II. Márc. 21. — II. Márc.
 27. — II. Ápr. 2. — II. Ápr.
 4. — II. Ápr. 7. — III. Ápr.
 27. — III. Máj. 1. — III.
 Máj. 12. — III. Máj. 17. —
 — III. Máj. 20. — III. Máj.
 20. — III. Máj. 31. — III.
 Jun. 1. — III. Jun. 1. — III.
 Jun. 7. — IV. Jun. 23. — IV.
 Jun. 26. — IV. Jul. 5. — IV.
 Jul. 5. — IV. Jul. 18. — IV.
 Jul. 18. — V. Jul. 23. — V.
 Jul. 30. — V. Aug. 1. — V.
 Aug. 3. — V. Aug. 5. — V.
 Aug. 11. — V. Aug. 25. —
 V. Aug. 26. — V. Aug. 29.
 — VI. Szept. 18. — VI. Szept.
 18. — VI. Szept. 18. — VI.
 Okt. 9. — VI. Okt. 11. —
 VII. Okt. 21. — VII. Okt. 23.
 — VII. Okt. 28. — VII. Okt.
 28. — VII. Nov. 2. — VII.
 Nov. 4. — VII. Nov. 5. —
 VII. Nov. 18. — VII. Nov. 20.
 — VII. Nov. 27. — VIII. Dec.
 3. — VIII. Dec. 7. — VIII.
 Dec. 10. — VIII. Dec. 17. —
 VIII. Dec. 17. — VIII. Dec.
 19. — VIII. Dec. 31.
Márk evangélista. III. Máj. 24.
 — IV. Jul. 15.
Marmontel. III. Máj. 30.
Marcellinus. I. Febr. 15.
Martineau. II. Ápr. 9. — III.
 Máj. 11. — III. Máj. 21. —
 V. Jul. 23. — V. Aug. 10. —
 V. Aug. 10. — VI. Szept. 16.
 — VI. Szept. 16. — VII.
 Nov. 3.
Máté evangélista. I. Jan. 3. —
 I. Jan. 6. — I. Jan. 10. —
 I. Jan. 11. — I. Jan. 11. —
 I. Jan. 12. — I. Jan. 12. —
 I. Jan. 14. — I. Jan. 31. —
 I. Febr. 7. — I. Febr. 8. —
 I. Febr. 16. — I. Febr. 16. —
 I. Febr. 18. — II. Márc. 6.
 — II. Márc. 11. — II. Márc.
 15. — II. Márc. 20. — II.
 Márc. 30. — III. Ápr. 8. —
 II. Ápr. 20. — II. Ápr. 20. —
 II. Ápr. 21. — III. Ápr. 27.
 — III. Máj. 1. — III. Máj.
 10. — III. Máj. 17. — III.
 Jun. 7. — IV. — Jun. 28. —
 IV. Jul. 4. — IV. Jul. 13. —
 IV. Jul. 15. — IV. Jul. 17. —
 IV. Jul. 19. — V. Jul. 22. —
 V. Jul. 30. — V. Jul. 30. —
 V. Aug. 9. — V. Aug. 21. —
 V. Aug. 21. — V. Aug. 27.
 — V. Szept. 5. — V. Szept.
 8. — V. Szept. 8. — VI. Szept.
 12. — VI. Szept. 12. — VI.
 Szept. 20. — VI. Okt. 2. —
 VI. Okt. 3. — VI. Okt.
 8. — VII. Nov. 15.
 — VII. Nov. 20. — VIII. Dec.
 10. — VIII. Dec. 10. — VIII.
 Dec. 25.

Menander. V. Szept. 3.
Menedem. III. Máj. 23.
Meng-Tsze. VII. Nov. 27.
Mettasuta. I. Jan. 27.
Mexiko I. Tetszkuko,
Nickiewicz Ádám. VI. Szept. 27.
Milton. I. Jan. 12. — I. Febr. 20.
Mohamed. II. Márc. 15. — III. Jun. 2. — III. Jun. 10. — IV. Jul. 11. — VIII. Dec 11.
Mohamedán legenda. VI. Okt. 4.
Molinari, Gustave de. VI. Szept. 29.
Montaigne. II. Márc. 13. — III. Ápr. 28. — VI. Okt. 1. — VII. Okt. 29. — VII. Nov. 7. — VIII. Nov. 29.
Moore, Thomas. II. Ápr. 15.
Morrison Davidson. VIII. Dec 27.
Mózes. II. Márc. 11. — II. Máj. 19. — VIII. Nov. 30.

N.

N. N. VII. Okt. 28.
Nagy Baziliusz. I. Febr. 8. — III. Máj. 23.
Nagy Frigyes. VIII. Dec. 29.
Nazarénusok. V. Jul. 31. ut. ha. o.
Newton Herbert. VIII. Dec. 27.

O.

Olchovik. V. Jul. 31. ut. ha. o.
Omar Chijam I. Chijam.
Orientalis bölcs mondások
 I. Keleti.
Origines. II. Márc. 9. — II. Ápr. 8.
Orosz közmondás. VII. Nov. 24.
Ovidius. VI. Szept. 25.

P.

Pál apostol. V. Aug. 19. — VI. Okt. 1. — L. még „Korinthusiakhoz írott levél“, „Rómaiakhoz írott levél“.
Palaj. I. Febr. 23.
Parker Theodor. II. Ápr. 17. — II. Ápr. 17. — IV. Jun. 19. — V. Aug. 2. — VII. Nov. 16.
Pascal. I. Jan. 24. — I. Jan. 27. — I. Febr. 12. — I. Febr. 18. — I. Febr. 22. — I. Febr. 25. — II. Márc. 15. — II. Márc. 21. — II. Ápr. 1. — II. Ápr. 4. — II. Ápr. 6. — II. Ápr. 11. — II. Ápr. 18. — III. Ápr. 22. — III. Ápr. 26. — III. Máj. 1. — III. Máj. 9. — III. Máj. 12. — III. Máj. 12. — III. Máj. 15. — IV. Jun. 20. — IV. Jun. 24. — IV. Jun. 26. — IV. Jun. 28. — IV. Jul. 1. — IV. Jul. 5. — IV. Jul. 5. — V. Aug. 13. — V. Aug. 13. — V. Aug. 14. — V. Aug. 17. — V. Aug. 24. — V. Aug. 25. — V. Szept. 2. — V. Szept. 6. — V. Szept. 11. — VI. Szept. 20. — VI. Szept. 22. — VI. Szept. 26. — VI. Szept. 29. — VI. Okt. 19. — VI. Okt. 19. — VII. Okt. 22. — VII. Okt. 22. — VII. Okt. 28. — VII. Nov. 2. — VII. Nov. 21. — VIII. Dec. 6. — VIII. Dec. 9. — VIII. Dec. 17. — VIII. Dec. 19. — VIII. Dec. 19. — VIII. Dec. 21. — VIII. Dec. 28. — VIII. Dec. 31.
Paulus I. Pál apostol.
Phokylides. VI. Szept. 22.
Penn Thomas. III. Máj. 2. — III. Jun. 12. — IV. Jul. 3. — VII. Nov. 24.

Perzsa Attar. I. Febr. 25. ut.
h. o.
Perzsa bölcs mondások és közmondások. I. Jan. 5. — I. Jan. 27. — III. Máj. 14. — III. Máj. 18. — V. Aug. 24.
Perzsa katekizmus, II. Márc. 12.
Pitágorász (számoszi) I. Pythagoras.
Pittacus. V. Jul. 29.
Plato. II. Ápr. 3. — II. Máj. 10. — III. Máj. 26. ut. h. o.
Plinius, az ifjabb. VI. Szept. 28.
Plutarchos. I. Jan. 23.* — VI. Szept. 19. — VI. Szept. 24. — VI. Szept. 24. — VI. Szept. 24.
Popov E. J. IV. Jun. 30. ut. h. o.
Publius Syrius. II. Márc. 18.
Puskin. V. Jul. 28.
Pythagoras. IV. Jul. 5. — VIII. Dec. 5.

Q.

Quételet. VII. Nov. 25.

R.

Rafezi Dzonizád I. Dzonizád.
Ramakrishna. IV. Jul. 1.
Ramayana. VII. Okt. 20.
Richter Jean Paul. II. Ápr. 19.
Ritson. VI. Szept. 24.
Robertson. V. Jul. 28.
Rómaiakhoz irt levél. I. Febr. 8. — III. Jun. 14.
Rousseau, Jean Jacques. I. Febr. 1. — I. Febr. 16. — I. Febr. 19. — I. Febr. 25. — II. Márc. 16. — II. Ápr. 14. — III. Ápr. 26. — III. Máj. 15. — III. Jun. 1. — III. Jun. 3.

* Tévesen Seneca nevén van *E. H. Schmitt megjegyzése.*

— III. Jun. 9. — IV. Jun. 19. — IV. Jul. 9. — V. Aug. 3. — VI. Szept. 17. — VI. Szept. 24. — VI. Szept. 30. ut. ha. o. — VII. Okt. 23. — VII. Nov. 12. — VII. Nov. 14. — VIII. Dec. 6. — VIII. Dec. 12.
Ruskin John. I. Jan. 3. — I. Jan. 8. — I. Jan. 9. — I. Jan. 10. — I. Jan. 19. — I. Jan. 24. — I. Jan. 27. — I. Jan. 27. — I. Febr. 3. — I. Febr. 7. — I. Febr. 8. — I. Febr. 10. — I. Febr. 18. — I. Febr. 19. — I. Febr. 19. — I. Febr. 23. — I. Febr. 28. — I. Febr. 28. — II. Márc. 7. — II. Márc. 8. — II. Márc. 16. — II. Márc. 19. — II. Márc. 20. — II. Márc. 22. — II. Márc. 22. — II. Márc. 22. — II. Márc. 22. — II. Márc. 23. — II. Márc. 25. — II. Márc. 28. — II. Ápr. 1. — II. Ápr. 13. — III. Máj. 2. — III. Máj. 9. — III. Máj. 13. — III. Máj. 16. — III. Máj. 18. — III. Máj. 22. — III. Máj. 23. — III. Máj. 28. — III. Máj. 28. — III. Máj. 28. — III. Máj. 30. — III. Jun. 4. — III. Jun. 9. — IV. Jul. 8. — IV. Jul. 9. — IV. Jul. 10. — IV. Jul. 11. — IV. Jul. 20. — V. Aug. 11. — V. Aug. 16. — V. Aug. 23. — V. Aug. 27. — V. Aug. 27. — V. Aug. 29. — V. Aug. 30. — V. Aug. 31. — V. Aug. 31. — V. Szept. 8. — V. Szept. 8. — V. Szept. 9. — VI. Szept. 20. — VI. Szept. 23. — VI. Szept. 23. — VI. Szept. 23. — VI. Szept. 25. — VII. Okt. 20. — VII. Okt. 26. — VII. Nov. 3. — VII. Nov. 18. — VII. Nov. 21. — VII. Nov. 26. — VIII.

Nov. 29. — VIII. Dec. 4. —
VIII. Dec. 10. — VIII. Dec.
10. — VIII. Dec. 11. — VIII.
Dec. 12. — VIII. Dec. 13. —
VIII. Dec. 18. — VIII. Dec.
19.

S (Sch).

Schiller. I. Jan. 29. — II. Márc.
27. — IV. Jun. 30. — VII.
Okt. 28. — VII. Nov. 22.

Schopenhauer. I. Jan. 7. — I
Jan. 25. — I. Febr. 4. ut. h.
o. — I. Febr. 13. — I. Febr
21. — I. Febr. 24. — II. Márc.
2. — II. Márc. 10. ut. h. o
— II. Márc. 29. — II. Ápr. 3.
— III. Máj. 15. — III. Máj.
31. — III. Jun. 10. — III. Jun.
16. — IV. Jul. 2. — IV. Jul
2. — IV. Jul. 18. — V. Aug
11. — V. Aug. 16. — V.
Szept. 3. — V. Szept. 10. —
VI. Szept. 15. — VI. Szept.
22. — VI. Szept. 25. — VI
Szept 25. — VI. Okt. 3. —
VII. Okt. 24. — VII. Okt. 27
— VII. Okt. 27. — VII. Okt
28. — VII. Nov. 7. — VII
Nov. 15. — VIII. Dec. 6. —
VIII. Dec. 12. — VIII. Dec.
17. — VIII. Dec. 28.

Shi-King (kinai). III. Ápr. 25.
— VII. Nov. 13.

Skarvan. IV. Jun. 30. ut. ha. o.

Sz.

Saadi l. Szádi.

Said-ben-Hamed. III. Máj. 12
Salter. II. Ápr. 14. — VIII. Dec.
18. — VIII. Dec. 20.

Seif Muluk. III. Máj. 7.

Seneca. I. Jan. 1. — I. Jan. 25.
— I. Febr. 14. — II. Márc.
10. — II. Márc. 20. — II.
Márc. 22. — II. Ápr. 18. —

III. Máj. 4. — III. Máj. 4. —
III. Máj. 22. — IV. Jun. 25
— IV. Jun. 27. — V. Jul. 28.
— V. Aug. 4. — V. Aug. 12.
— V. Aug. 13. — V. Aug. 20
— V. Aug. 20. — V. Aug. 22
— V. Szept. 7. — V. Szept. 7.
— VI. Szept. 18. — VI. Okt.
3. — VII. Nov. 14. — VII.
Nov. 15. — VII. Nov. 18. —
VII. Nov. 18. — VII. Nov. 23.
— VII. Nov. 23. — VII. Nov.
24. — VII. Nov. 26. — VII.
Nov. 26. — VIII. Dec. 6. —
VIII. Dec. 12. — VIII. Dec. 19.

Skoworoda. III. Ápr. 23.

Socrates l. Szokratesz.

Solon. III. Máj. 9.

Spence Thomas. VIII. Nov. 30.

Spinoza. I. Jan. 15. — I. Jan.
27. — II. Márc. 6. — III. Jun
1. — III. Jun. 5. — IV. Jun.
26. — IV. Jul. 21. — V. Jul.
26. — VIII. Dec. 19.

Springfield. II. Ápr. 8.

Struwe l. Sztruve.

Sutta Nipata. VIII. Dec. 3.

Sufi l. Szufi.

Swift Jonathan. IV. Jun. 17.

Szádi (Saadi, a „Gulisztán”
szerzője. I. Febr. 26. — II.
Márc. 4. — II. Márc. 15. —
II. Márc. 20. — II. Márc. 21.
— II. Ápr. 5. — II. Ápr. 6.
— IV. Jul. 16. — IV. Jul. 18.
— V. Jul. 27. — V. Szept. 6.
— VI. Okt. 4. — VII. Okt. 25.
— VII. Nov. 14. — VII. Nov.
19.

Szaid-ben-Hamed. III. Máj. 12.

Szeif Muluk. III. Máj. 7.

Szent Ágoston l. Augustinus.

Szent Ferenc (Assisi). III. Máj.
28.

Szent János (Aranyszájú) lásd
Chrysostomus.

Szingaléz buddhizmus. III. Jun.
6.

Szkovoroda. III. Ápr. 23.
Szokratesz. I. Jan. 24. — II. Ápr. 6. — IV. Jun. 25. — V. Aug. 20. — VI. Szept. 14. — VI. Szept. 18. — Szept. 22. ut. h. o.
Szólon. III. Máj. 9.
Sztráhov Fjódor. I. Jan. 28. — I. Febr. 4. ut. h. o. — I. Febr. 22. — II. Márc. 10. ut. h. o. — II. Márc. 24. — II. Ápr. 10. — III. Máj. 28. — III. Jun. 16. — IV. Jun. 25. — V. Szept. 10. — VI. Szept. 18. — VII. Okt. 27. — VII. Nov. 8. — VIII. Dec. 22.
Sztruve. I. Febr. 21. — VIII. Dec. 26.
Szubhadra-Bikshu l. Hartmann.
Szuft (perzsa). II. Márc. 28. — III. Máj. 7. — VIII. Dec. 14.
Szuft és Parszi. IV. Jun. 22.
Szulejmán (Granadai). I. Jan. 29.

T.

Talmud. I. Jan. 3. — I. Jan. 6. — I. Jan. 11. — I. Jan. 11. — I. Jan. 25. — I. Jan. 29. — I. Febr. 10. — I. Febr. 14. — I. Febr. 18. — I. Febr. 25. — I. Febr. 25. — II. Márc. 2. — II. Márc. 4. — II. Márc. 7. — II. Márc. 8. — II. Márc. 8. — II. Márc. 12. — II. Márc. 18. — II. Márc. 19. — II. Márc. 28. — II. Márc. 29. — II. Márc. 31. — II. Márc. 31. — II. Márc. 31. — II. Márc. 31. — II. Ápr. 7. — II. Ápr. 11. — III. Máj. 2. — III. Máj. 2. — III. Máj. 5. — III. Máj. 11. — III. Máj. 12. — III. Máj. 23. — III. Máj. 27. — III. Máj. 28. — III. Jun. 14. — III. Jun. 15. — III.

Jun. 15. — III. Jun. 15. — III. Jun. 15. — III. Jun. 15. — IV. Jun. 25. — IV. Jun. 27. — IV. Jul. 15. — V. Aug. 3. — V. Aug. 13. — V. Aug. 21. — V. Aug. 22. — VI. Szept. 18. — VI. Szept. 23. — VI. Okt. 2. — VI. Okt. 4. — VI. Okt. 8. — VI. Okt. 10. — VI. Okt. 19. — VII. Nov. 12. — VII. Nov. 17. — VII. Nov. 17. — VII. Nov. 18. — VII. Nov. 22. — VIII. Dec. 1. — VIII. Dec. 11. — VIII. Dec. 11. — VIII. Dec. 14. — VIII. Dec. 24. — VIII. Dec. 31.
Tetszkuko-Neszagual-Kopotl. VI. Szept. 22. ut. h. o.
The World's Advance Thought. III. Ápr. 25. — III. Jun. 8. — IV. Jul. 1. — IV. Jul. 1. — V. Aug. 30. — VI. Szept. 19.

Theodorus. VIII. Dec. 9.

Theognis. I. Febr. 23.

Thomas David. I. Jan. 17.

Thoreau Henry David. I. Jan. 1. — I. Jan. 9. — I. Jan. 20. — I. Jan. 28. — I. Febr. 24. — II. Ápr. 5. — II. Ápr. 6. — II. Ápr. 12. — II. Ápr. 19. — III. Ápr. 23. — III. Máj. 3. — III. Máj. 13. — III. Máj. 28. — III. Jun. 11. — III. Jun. 11. — IV. Jul. 1. — IV. Jul. 9. — IV. Jul. 20. — V. Jul. 23. — V. Aug. 8. — V. Aug. 15. — VI. Szept. 16. — VI. Okt. 7. — VI. Okt. 17. — VI. Okt. 19. — VII. Nov. 22. — VII. Nov. 23. — VII. Nov. 23. — VII. Nov. 26. — VIII. Dec. 12. — VIII. Dec. 22.

Tillier Claude. I. Jan. 22.

Tizenkét apostol tanítása. II. Márc. 15. — VIII. Dec. 8. ut. h. o.

Tjutcev. VI. Szept. 30. — VI. Okt. 6. ut. h. o. mottója.
Tocqueville. II. Márc. 5.
Tolsztoj. I. Jan. 14. ut. h. o. — I. Jan. 28. ut. h. o. — III. Ápr. 28. ut. h. o. — III. Ápr. 30. ut. ha. o. — III. Máj. 5. ut. h. o. — III. Jun. 2. ut. h. o. utószava. — III. Jun. 9. ut. h. o. — IV. Jun. 30. ut. h. o. — IV. Jul. 7. ut. h. o. — V. Aug. 25. ut. h. o. — V. Szept. 1. ut. h. o. — VI. Szept. 15. ut. h. o. — VI. Szept. 29. ut. h. o. — VII. Nov. 3. ut. h. o. — VII. Nov. 17. ut. h. o. — VIII. Nov. 30. ut. ha. o. — VIII. Dec. 1. ut. h. o. — VIII. Dec. 8. ut. h. o. — VIII. Dec. 15. ut. h. o. — VIII. Dec. 29. ut. h. o. — VIII. Dec. 31. ut. ha. o. — Azonkívül a legtöbb oly idézet, amely alá nincs a szerző neve írva.
Turgényev. II. Márc. 10. ut. h. o. — V. Aug. 4. ut. h. o. — VI. Okt. 6. ut. h. o.

U.

Upanishad. VI. Okt. 9.

V.

Vauvenargues. II. Ápr. 13. — III. Máj. 24. — III. Jun. 11.

— IV. Jun. 29. — V. Aug. 9.
Vemana (hindu). II. Márc. 21. — V. Jul. 26.
Vezérfonál (keresztény). VIII. Dec. 8. — VIII. Dec. 8. — VIII. Dec. 8.
Vigny, Alfred de. II. Ápr. 8.
Villemain. III. Máj. 7.
Vishnu Purana. IV. Jun. 23. — V. Aug. 29.
Voltaire. V. Aug. 20. — VI. Szept. 29.

W.

„Whim“ *folyóirat.* VII. Nov. 17.
Wilkins. III. Máj. 2.
Wistanley Gerard. III. Jun. 12. — VIII. Nov. 30.
Wolsley. I. Febr. 10.

Y.

Yates. VIII. Dec. 22.

Z.

Zarathusztra I. Zoroaszter.
Zendaveszta. IV. Jul. 7.
Zimmermann. II. Márc. 14.
Zoroaszter. II. Ápr. 5. — VI. Szept. 21.
Zsidó bölcs mondás. I. Febr. 8.
Zsoltárok. I. Jan. 5. — III. Máj. 12. — V. Szept. 8.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

